

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap IV. évf. 3. szám | 2015.

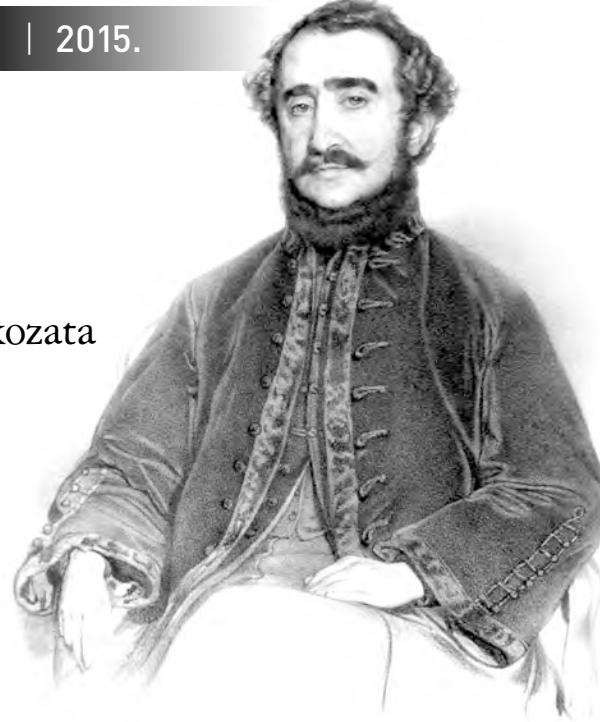
„A mai kor már nem tűr úriembereket. Nem akar semmit, ami egyéni, semmit, ami különbözik az átlagtól, aminek ritkasági becsé van. Kötelező az, ami ordináré.”

(Herczeg Ferenc)

A TARTALOMBÓL

- Csoóri Sándor, Nikhazy Gábor és Pozsgay Imre nyilatkozata
- Herczeg Ferencre emlékezünk
- Arany Lajos és S. Király Béla tanulmánya
- Petrőczy Éva versei és Sarusi Mihály novellája
- Petrőczy Évával, László Bandyval és Szigetvári Józseffel Fazekas István beszélget
- László Bandy rajzai

Ára: 300 Ft

VÁNDORLÓK ÉS MENEKÜLŐK

Bognár Nándor

A számok nem hazudnak – kezdhetjük az ismerős közhellyel, kiegészítve talán annyival, hogy ha valamilyen témakörben, valamilyen ügyel kapcsolatban sok a szándékos ferdtés, a valótlanságok állítása, a tudatos, valamely cél érdekében történő zavarkelés, vagy egyszerűen csak a bizonytalanság, a tudatlanság, akkor bizony érdemes a számokhoz fordulni.

Ezúttal is érdemes elsősorban a konkrét adatokra támaszkodni, ezért először is lapozzunk bele az ENSZ Menekültügyi Főbiztoságának (UNHCR) jelentésébe. Ebből mindenekelett azt tudhatjuk meg, hogy év első hat hónapjában a Földközi-tengeren Európába afrikai és közeli-keleti országokból rekordlétszámú menekült kelt át – ráadásul erre a befogadó-kapacitás és a befogadás teljes feltételrendszerre nem volt felkészülve. Ez a rekordlétszám az UNHCR szerint 137 ezer főt jelent, és ez 83 százalékkal haladja meg az előző esztendő hasonló időszakát. Az előrejelzések szerint az áradat az első hat hónap után folyamatosan és rohamosan nő – érzékelhetjük ezt azóta is. A Földközi-tengeren Európába érkezők közül 68 ezren Görögországban, 67,5 ezren pedig Olaszországban értek partot. Görögországból többségük Nyugat- és Észak-Európa felé veszi az irányt Nyugat-Balkánon és Magyarországon keresztül. Június eleje óta már naponta több, mint ezren vágnak neki ennek az útnak a néhány héttel korábbi kétszázal szemben. Szíriából érkeznek a legtöbben, ahol jelenleg polgárháború dúl, a vizsgált időszakban mintegy 44 ezer szíriai állampolgár ért partot dél-európai országokban. Szíriát követi a számokat tekintve Eritrea és Afganisztán, de rengetegen jönnek Szomáliából, Nigériából, Irakból és Szudánból is. Szakértők szerint a kaotikus líbiai helyzet nagymértékben serkenti ezt a folyamatot.

Az eddigi számok sem adnak okot különösebb vidámságra, vannak azonban még elszomorítóbb adatok is. Az év első hat hónapjában több mint 1867-en haltak meg a Földközi-tengeren – csupán áprilisban 1308-an. Az Európai Unió vezetői ezt követően erősítették a kutatási és mentési tevékenységen, így a májusi halálzási adat már 68, a júniusi pedig 12 lett.

Idegenrendészeti intézkedések, botrány Debrecenben

Hogy a migráns áradat pontosan hogyan oszlik el az egyes országok között, az számszerűen már kevésbé követhető, egyre gyakrabban találkozzhatunk viszont szándékokkal, kezdeményezésekkel. Josef Pühringer, Felső-Ausztria tartomány vezetője – mint a tartományi vezetők tanácsának elnöke – például az osztrák kancellárnak javasolta, hogy kezdeményezzen a szomszédos országok kormányfőivel megbeszéléseket a menekültek befogadásának számairól. Törvényjavaslatot fogalmaztak meg a dán parlamentben, négy nemzetközi humanitárius szervezett indított segélyakciót az észak-franciaországi Calais-ban – és persze Magyarország sem marad ki az Európába áramló tömeg okozta gondokból, sőt: oroszlánrészt kénytelen vállalni a nehézségekből.

Kezdve a fővárossal: a három fő illegális migrációs útvonal egyike Törökországból Bulgárián és Románián át Budapesten vezet keresztül. Idén januártól június végéig csupán Budapesten 2453 intézkedés történt illegális bevándorlókkal szemben. A kialakult gyakorlat szerint minden bevándorlóval szemben azt ellenőrzik, jogszerűen tartózkodik-e Magyarországon. Vannak köztük, akik hazánkban már benyújtották menedékjog iránti kérelmüket, és vannak, akik még nem, mert csak rövid ideje érkeztek. Akik nem tudják megfelelő dokumentummal igazolni magukat, előállítják az idegenrendészeti hatósághoz, és a későbbiekben az jár el az ügyben.

Ami pedig Debrecenben történt, illetve történik, az immár nemzetközi visszhangot is keltett. Tömören összefoglalva: autósokra támadt botokkal felfegyverkezve a debreceni migrációs tábor mintegy száz lakója. Az összetűzés állítólag két migráns vallási konfliktusa miatt robbant ki. A környékeliek elmondása szerint botokkal ütötték, kövekkel dobálták az utcákon parkoló személyautókat, az autóbuszokat, és felgyújtották a házak elé kített kukákat. Miután a rendőrök visszaszorították a támadókat a táborba, továbbra se nyugodtak meg, a befogadó állomás bejáratánál gyülekeztek és farkasszemet néztek a felsorakozott, pajzsos rendőrökkel. Továbbra is hangoskodtak, különféle rigmusokat skandáltak és többször elhangzott egy-egy „Allah akbar” ki-

áltás is. Az incidens miatt az állomást ideiglenesen bezárták, ami akkor azt jelentette, hogy a táborlakók beme-hettek, de csak különleges esetekben engedték ki őket.

A rend helyreállítását követően látogatást tett a táborban Papp László, Debrecen polgármestere, és elmondta, hogy csak idő kérdése volt, mikor alakul ki valamilyen konfliktus, ha másért nem, hát a túlterheltség miatt. Pósnán László, Kósa Lajos és Tasó László (Fidesz) parlamenti képviselők a táborban történetekkel kapcsolatban az MTI-hez eljuttatott közleményükben hangsúlyozták: függetlenül attól, hogy mit mond az Európai Unió, zárttá kell tenni a táborokat. A képviselők szerint „tűrhetetlen és elfogadhatatlan, hogy az olyan emberek, akik törvénytörő módon lépték át a magyar határt, de ugyanakkor igényt tartanak a magyar emberek támogatására és együttérzésére, a befogadó állomás környezetében tanúsított erőszakos cselekedeteikkel méltatlanná váltak a jóindulatunkra”.

Embercsempészek és alvósejtek

Eközben virágzik az embercsempészet-üzletág. Csongrád megyében egyetlen nap alatt mintegy hatszáz határsértőt tartóztattak fel a rendőrök, köztük nyolcvan gyereket. Intézkedtek embercsempészekkel szemben is; egy olasz rendszámú gépkocsiban tíz, egy kisteherautóban pedig 32 határsértőt találtak. Az Országos Rendőrfőkapitányság jelentései alapján átlagosan naponta ezerre tehető országosan az elfogott határsértők száma és gyakori a büntetőeljárás megindítása is közokirat-hamisítás és embercsempészet gyanúja miatt. Minősített embercsempészet gyanúja miatt emelt vádat például a Bajai járási ügyészség három belgrádi szerb férfi ellen. Az Origo beszámolója szerint Csikériánál kilenc migránst csempészték át a szerb-magyar határon, ezt követően gépkocsival a magyar-osztrák határra akarták szállítani őket. Az embercsempészséért siker esetén a „felvezető” 300, a szállító 350, a migránsokat a határon átkísítő „idegenvezető” pedig 450 eurót kapott – volna.

Egyébként a hónap elején Csongrád megyében jártak az ENSZ Menekültügyi Főbiztosága (UNHCR) munkatársai, akik adományokat osztottak és megvizsgálták az elfogott határsértők elhelyezésének körülményeit. A

hivatal munkatársai a Szegedi Határrendészeti Kirendeltségen és a röszkei idegenrendészeti előállító helyiségben jártak. Látogatást tettek a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató Gyermekotthonában is. A látogatás fő célja az volt, hogy megismerjék a gyermekotthon szakmai munkáját, és a kísérő nélküli kiskorúak (mert ők is sokan vannak) elhelyezésének körülményeit. A küldöttség tagjai a látogatás végén elismerően nyilatkoztak a gyermekotthon munkájáról, véleményük szerint európai szintű munka folyik az intézményben.

A tömeges migráció alkotta kép tehát meglehetősen színes – és akkor még nem szóltunk a legsötétebb színről, amely már ugyancsak megjelent. Miután idehaza – elsősorban az ellenzéki pártok vezetői részéről – jelentős igényeket észlelhető a bevándorlás-probléma eljelentéktelenítésére, kormányzati népszerűsítő akciónak minősítve minden központi intézkedést

– ezúttal nézzük a bevándorlás sötét oldalát a külföld megfogalmazásában. Egy görög biztonságpolitikai szakértő a német Die Weltnek nyilatkozva nem kevesebbet állított, mint hogy: „Az alvó terroristasejtek már léteznek Európában: csak idő kérdése, mikor támadnak”. Azt is elmondta: valószínűsíthetően a Charlie Hebdo francia satirikus hetilap, a párizsi kóser bolt, a koppenhágai kávézó és a zsinagóga elleni támadások éppen az ilyen alvósejtek munkái. A szakértő szerint az Iszlám Állam számos terroristája beszivárgott már Európába a szíriai menekültek között. Már tavaly több iszlamista hálózatot lelepleztek le a görög hatóságok. Számunkra az is fenyegetést jelenthet, hogy nem a Görögországon át vezető út az egyetlen, amelyet a dzsihadisták használnak, hanem egyre gyakrabban választják a Magyarországot is érintő nyugat-balkáni útvonalat. Kaput jelent Bulgária is Európa felé, ugyanis a balkáni országban nagyon könnyen lehet hamis

ÉRTELMISÉGIEK A VIDÉKÉRT

Próbára tevő idők köszöntenek ránk. Nap mint nap arra ébredünk, hogy valami megváltozott és folyamatosan változik a világban. Az ország és a nemzet lassan a pusztá fennmaradásáért küzd.

Az értelmiség szerepe elég régen volt ennyire fontos, mint ezekben a sorsfordító, kemény időkben. Meg kell menteni a magyar vidéket, vele együtt a magyar hagyományt, ugyanis ez a záloga a magyar értelmiség fennmaradásának is!

Ezt a feladatot, sokadszor a magyar történelem folyamán, újra a magyar gondolkodó-értelmiségnek kell magára vállalnia.

Azt tudjuk, hogy a magyar ugar sok esetben sietett a magyar nemzet, a magyar szellem megmentésére. Őrizte a nyelvet, a munka becsületét és az évszázados hagyományokat. Illik, hogy a mai megváltozott időkben se feledje el a város a gyökereit.

Az értelmiség jelentős része ismeri a vidék kulturális, gazdasági életét és szerepét az aktuálpolitikában. Gyakorlati kérdésekben azonban tanácsra szorul. Ennek a nemzetstratégiai rendszernek a kidolgozása a legkevesebb, amivel kötelességünk hozzájárulni az új helyzetbe és szerepbe került magyarság újbóli helyzetbe hozásához.

A közelmúlt eseményei azt mutatják, hogy magunkra maradtunk, ezért nekünk magunknak kell, olyan feladatokat kitűzni és elvégezni, amelyek lehetőséget jelentenek kialakult helyzetünk megváltoztatásához. Ezt az előtűnk magasodó hegyet nem lehet megkerülni, de neki gyürkőzni és átjutni rajta történelmi feladatunk!

Az elnéptelenedett vidékmunkába állítása, a termelés-termeltetés újraindítása és a magas, hozzáadott értékű élelmiszerek előállításának ösztönzése most a legfontosabb feladat, amely mellett ott áll gondként a kultúra újjáélesztésének történelmi szükségessége is.

Hinnünk kell abban, hogy újra képesek leszünk ennek a feladatnak az elvégzésére, különben csak az önfeladás vagy a kínos vegetálás marad számunkra.

Budapest, 2015. május 25.
Csoóri Sándor
Nikhazy Gábor
Pozsgay Imre

útlevéletet szerezni, és attól kezdve már uniós polgárként mozoghat a terrorista egész Európában. Kiképzőtáborot működtet az Iszlám Állam Tanzániában – oda a bolgár útlevéllel egyszerűen lehet vízumot kapni, és egy Nyugat-Európába repülő tanzániai gép már sokkal kevesebb figyelmet kap, mint ha mondjuk Szíriából, a dzsihadisták „állomáshelyéről” érkezne. A CNN egyik híradásában már januárban elhangzott, hogy legalább húsz alvósejt működhet Európában, mintegy 120-180 terroristával, akik csak utasításra várnak...

A Nyugat komolyan veszi ezeket a sötét színeket – íme, néhány „tájékoztató” felirat uniós pártoktól: „Illegálisan vagy az Egyesült Királyságban? Menj haza, vagy nézz szembe a letartóztatással”. Vagy: „Az embercsempészek hazudnak! Gazdasági okokból nem jár menedékkjog Ausztriában!” És: „Ha Dániába jössz, dolgoznod kell!”

Határőrizeti célú ideiglenes kerítés épül

Ezek után érdemes áttekinteni; hol tart most Magyarország, mit lehet tenni idehaza ebben a helyzetben. Mint lehetőség korábban több ízben elhangzott: szükséges valamilyen fizikai eszközzel is meggátolni a határon jogosulatlanul átjárást. Ehhez kínál ideiglenes megoldást a határzár. A magyar-szerb határ ideiglenes zárata nem Szerbia ellen irányul, hanem kizárólag határrendészeti kérdés – jelentette ki Orbán Viktor

miniszterelnök még a hónap elején, a magyar-szerb közös kormányülés után.

- A kerítést nem emberjogi, nem külügyi, nem a kétoldalú kapcsolatok kérdésének, hanem magyar határrendészeti ügynek tekintjük – hangsúlyozta Orbán Viktor. A miniszterelnök szerint semmi sem írhatja felül azt, hogy minden országnak meg kell védenie a határait az illegális belépőkkel szemben. Hangsúlyozta: a határzár nem Szerbia, nem a szerb emberek ellen irányul. Aki jó szándékkal jön hazánkba, az a törvényes határátkelésre lehetőséget teremtő állomásokon beléphet Magyarországra, sőt, ezek a lehetőségek bővítve is lesznek.

A bejelentésre természetesen reagáltak a magyarországi pártok is. Az MSZP szerint nem vasfüggönyre és a migrációs törvény módosítására van szükség, hanem el kell érni, hogy több forrás legyen Európában a menekültügyi hivatalokra, a schengeni határok védelmére, az Europolra. A Jobbik egy erős határőrséget szeretne. Az LMP-s Szél Bernadett úgy látja: a magyar miniszterelnök „botránghős” az unióban, és nem konfliktusokat szítva kellene képviselni a magyar érdekeket. A DK külügyi kabinetjének vezetője szerint azok után, hogy az 1990 óta átalakított demokráciánkat az elmúlt öt évben majdnem lebontották, most még egy újabb vasfüggönnyet is akar építeni a kormány...

A Fidesz közleménye: „A magyar-szerb megállapodás újabb fontos lépés ahhoz,

hogy megvédjük az országot és az Európai Uniót az illegális bevándorlóktól. Az ellenzéki pártok ezúttal is nyilvánvalóvá tették, hogy a bevándorlás pártján állnak, és ha rajtuk múlna, teljesen védtelenül hagynák az országot. Az ellenzékkel szemben a Fidesz ezúttal is mindent megtesz, hogy megvédje az országot az illegális bevándorlóktól.” A különféle fizikai eszközökkel; kerítésekkel, vagy akár falakkal ország-határokon történő biztonsági elhatárolás egyébként sok országban már bevezetett gyakorlat. A Lokál című hetilap összeállítása szerint például a kínai nagyfal után a világ második leghosszabb építménye lehet az USA és Mexikó határán folyamatosan épülő, 3300 kilométer hosszúra tervezett, 4-5 méter magas fal. Anyaga többnyire betonlapba illesztett acél vagy egymás mellé helyezett acélmezek. Az amerikai kormány 2013-ban dupla falas határsáv kialakítása mellett döntött, infrakamerákkal, őrtornyokkal és drónokkal megerősítve. Élen jár a falépítésben a zsidó állam is. Izrael falat húzott a gázai övezet köré, a ciszjordán határra, Egyiptom felé minden határátlépési pont köré, sőt, fallal védi azokat az újonnan létrehozott telepeket is, amelyek a nemzetközi jog értelmében épülnek palesztin területen. Szögesdrótot, betonterelőket és előre gyártott, 10-11 méteres vasbeton hasábköböl készült falakat egyaránt találni a közelkeleti állam területén.

A Gibraltári-szoros afrikai oldalán, Ceuta és Melilla a Marokkón át érke-

ző afrikai bevándorlók számára Spanyolország, azaz az Európai Unió kapuja lehet – feltéve, ha át tudnak jutni azon a 3-6 méter magas acélfalakból álló védvonalon, amelyet őrtornyok, könnygázcsozóró fejek és katonák is őriznek. Észak-Írországból, Belfastban falak választják el a függetlenségi és az uniópártiak által lakott területeket. Az 1969-től létrehozott határrendszert egymást váltva alkotják téglá- és betonfalak, fémlemezekből és acélrácsokból épült szakaszok. Görögországban néhány éve kezdte el a kormány a bevándorlók megfékezésére saját falát építeni a török határon. A védelmi rendszer nagyrészt szögesdrót tekerccsekkel megerősített acélrács, amelyet egyes pontokon katonák őriznek.

Idehaza július 13-án kezdődött meg a határőrizeti célú ideiglenes kerítés építése; a mintaszakaszt Mórahalom külterületén állítják fel – közölte a belügyi és a honvédelmi tárca az MTI-nél. A közös közlemény szerint rendőri biztosítás mellett kezdte meg a munkálatokat a Magyar Honvédség. Az építkezésben kezdéskor az 5. Bocsikai István Lovászdandár, a 37. Rákóczi Ferenc Műszaki Ezred és a 86. Szolnoki Helikopterbázis katonái vesznek részt, összesen 43 fővel. A katonák a technikai eszközöket nyolc járművel a hódmezővásárhelyi laktanyából szállították a helyszínre. A helyszínbejárás után az építkezés megkezdéséhez szükséges terepmunkálatokat – fakivágást, aljnövényzetirtást, talajmunkákat, útépítést – végeznek. A munkálatok

jelenlegi szakaszában egy 150 méter hosszúságú mintaszakasz épül. A két tárca közleményében azt írta: egész Európát érintő problémává vált a kontinens felé irányuló illegális bevándorlás. Magyarországra Szerbián keresztül naponta átlagosan ezer illegális határátlépő érkezik, így súlyos gondná vált az illegális bevándorlás és kiemelt feladattá annak kezelése. Idén eddig 78 190 tiltott határátlépőt regisztráltak, közülük 77 600-an érkeztek a szerb határon keresztül.

A kerítés megépítéséről magyar kormány június 17-én döntött. Határozatot hozott a rendkívüli bevándorlási nyomás kezelésére, ebben rendelte el a magyar-szerb határszakaszon a zöldhatár átjárhatóságának megszüntetése érdekében egy 175 kilométer hosszúságú, 4 méter magas határőrizeti célú ideiglenes kerítés megépítését.

A kormány a menekültjoggal való visszaélések számának jelentős csökkenését várja a július 6-án elfogadott, bevándorlásra vonatkozó törvénycsomagtól – jelentette be sajtótájékoztatóján Lázár János. A Miniszterelnökséget vezető miniszter a jogalap nélküli bevándorlók kiszűrésének fontosságát hangoztatta, hozzátéve, hogy a jogszabály-módosítás egységes eljárást és hatékonyabb szankciókat garantál.

Áder János köztársasági elnök július 11-én aláírta az ideiglenes határzárúrsá vonatkozó törvénycsomagot.

AKI FÉLTŐN ÓVTA A TEREMTETT VILÁG ÉPSÉGÉT ÉS SZÉPSÉGÉT

HERCZEG FERENC FEKETE SZÜRET A BADACSONYON CÍMŰ PARABOLISZTIKUS TÁRCAESSZÉJÉRŐL

Arany Lajos

Az 1925-ben irodalmi Nobel-díjra jelölt *Az élet kapuja* c. regény szerzőjének két könyvét – *Arcképek; Harcok és harcok* – együttesen elemzi Márai Sándor a 80 éves írófejedelem köszöntésére kiadott kötetben¹. Mindenekelőtt meghatározza műfajukat: Herczeg Ferenc két munkája „*Tanulmányok* cím alatt foglalja össze mindazt, ami nagy életművében az »essay« címszó megjelölésének keretébe illik”. (Márai, 2013, 153–54)

Márai a Herczeg-féle tanulmány jellemzőit az újságműfajok korrelációjába állítva, találóan definiál: átmeneti műfaj ez „a nemes értelmű újságírás és a történetírás között”; Herczeg „a közíró, a kortársi szemlélet és érzékelés bensőségével tud közelíteni a tüneményekhez, de tollát mindig az író mérlegelő szándéka vezeti”. S a pillanatot megszólító újságíróval szemben „az író az idő mélyebb térfogataiba építi bele mondanivalóját”; a tanulmányt készítő író „érzékelése hevesebb, bensősége-sebb, mint a tudósé”. (Uo., 154)

Szakralitás és profanitás

Mérnöki szerzői pontosságra s tudatoságra vall, hogy a *Fekete szüret a Badacsonyon*² című publicisztikát, amelyet a Budapesti Hírlap állandó tárcaírója eredetileg e sajtóorgánumban 1929. október 13-i számában adott közre, a *Harcok és harcok* kötetének homlokán szereplővel azonos nevű ciklusába sorolta. Áll erre az írásra is Márainak

a Herczeg-esszéét összegző jellemzése: „harcias műfaj”; „dicsérni vagy védeni mindig annyi is, mint valaki vagy valakik ellen állást foglalni valaki mellett”. (Márai, 2013, 155). Ezekben az „éles és pontos tollrajzokban” (Uo., 158) „a személyes kiállás és helytállás tiszta és erős pillantásával néz [...] farkasszemű kora jelenségeivel” (Uo., 159–160).

Mert mi is a lényege e hetvenöt esztendő, ám – többek között parabolisztikussága okán – aktuális üzenetű, megrendítően szép gondolati publicisztikának? Az ember kíméletlen beavatkozása a teremtett világ egy nagy csodájának, a Badacsonynak – az egyik legszebb magyar hegynek a „szépségét meggyalazza”. Mondhatjuk: „szegényül (szegényül) szépsége” – kifejezhetjük a lényegét így is, kölcsönve (s harmadik személybe átvéve) az Ómagyar Mária-siralom szép metaforáját. Az ismeretlen szerző a meggyalázott Jézusra értette ezt, itt – Herczeg kifejező szavával – „az Úristen remekműve”, a Badacsony robbantásokkal pusztított „testére” vonatkoztatjuk. Tekintve, ez az esszé is olvasható – lírai prózában írott – *siralomként*, a siratóéneket poétikus, a keresztény irodalmiság jégveivel ékes rokonaként. A nemzeti közösséget sújtó értékrombolás okozta keserűséget kifejező irodalmi műként. E jelleget erősíti a cím jelzője, a *fekete*. A legszomorúbb: „a történelmi műemléket saját birtokosának értelmetlensége vagy kapzsisága ellen” kell megvédeni. Mert „önfia vágta sebt”³! E gyalázat reflexiójaként a teremtett világ épségének és

szépségének⁴ féltő óvója nagy nemzeti értékünk pusztításáról a *jeremiád* panaszával szól, a tüneményt a siralom fájdalmas szeretetével védi, *értelmi s érzelmi* érvek egész arzenálját vetve be a – „minden szerzett jognál szentebb” – „nemzeti érdek” e csorbítása ellen. Harcos kritikával, a *lírai esszépróza* kifejezőeszköz-tárából bőven merítve lép fel a pusztítókkal szemben, a toll erejével sürgetve a rombolás beszüntetését, a gyalázat lemosását. A szöveg *szakralis* aurájába, szent hangulati terébe beleérezzük az érték megmaradásáért való *imát, fohászt* is!

Parabolisztikus esszé ez; a rendszerint fiktív történetre építő példázat erejét, riporter módjára, a *valóságos események* evokatív erejű, érzéletes élménydokumentációjával éri el; a művészi kifejezőerő révén az értékrombolás itt *minden érték tragikus pusztításának parabolájává* válik. A „verőfényes vidék” csodáival felelő, nyomasztó *fekete* jelzőjével a címében a barbarizmus, a műveletlenség, a szellemi, lelki züllés felé vezető lejtő reális veszélyére figyelmeztet. Bánkodik a szépség világába tolatkodó csúfságon, torzságon, a szakralitást fenyegető pusztító profanitás rémes tetteit fájjalja messzehangzó *jajszava*. Ezzel párhuzamosan a Badacsony-hegyet óvó erős szándék kifejezésre juttatása *minden teremtett érték féltő védelmének* példázatává egyetemesül itt. *Parabolája* az értékmentés örök értelmének, jelentős – konkrét, elvont, egyetemes – értékek tragikus pusztulástól való megóvása „szent akaratának”.

A szöveg összetettségének tanújele, hogy – a Máraitól soroltak mellett – igaz rá az *egy lényeges gondolat körüljárásának* esszéjegyve⁶ s az *értekező líra*⁷ meghatározás is.

Milyen argumentumokat állít csatorba a világhíres természeti fenomén, a nagybetűs Érték védelmében? Mindenekelőtt *meghatározásból eredő*, azaz *definiáló*-érveket. Szakralis értékeket sorjázta: a Badacsony „az erő és a szépség *istenszobrának* talapzata”; „az *Úristen* remekműve”; a hegy: „a nagy *Pán*”⁸. A szakralitást más jelentés- és szóképzőelemek is jelzik: *Isten-nél* a kegyelem!; csak az *Úristen* tudná restaurálni; *istenáldotta* ország; a jog *szentsége*; a nemzeti érdek *szentebb* a magántulajdonnál.

E magyar hegy természeti nagyságát, egyben eszmei értékét mítoszi jelzős szerkezetek (*fenséges* vonalai; *gigantikus* hegytető; *titáni* bazaltoszlopok) érzékelteik. *S hasonlító* bizonyítékokat hoz a magassággal rokon, azonos ismérvre: a Badacsony „*király* helye”; „sziklaormának óriás oszlopai [...] fejedelmi *koronaként* öveztek homlokát”. *Tényért* mond a hely szellemi, művészeti értékére: a Badacsony „dalokban és mondákban gazdag”. E hegyen a szférák zenéjére, a poézisra fogékony ember „Himfy lantjának pengését” hallja, s „Berszenyi pátosza mennydörög” a lelkébe. E csúcs pusztai természeti szépsége is jelentős – nemzeti – érték. Az ezen a vidéken száz évvel e narráció ideje előtt alkotott nagy költőkre

utalás, a táj minőségi literatúrával való összeforrottságának érve is bizonyosság arra: a Badacsony szellemi kincs *is*. S e nyitányban harmadikként – e hely irodalmi erényeit tanúsító *tekintély*-vek betetőzéseként – feltűnik Goethe, az örök szépségek láttatója és látója¹⁰, ámulója, kifejezője. Az ő szépségeszményét is felülmúló szépség apoteózisát hirdeti a poétai felsőfok teljesítése: a Badacsony „különb a palermói Monte Pellegrinónál, amelyről Goethe azt mondta: a világ legszebb hegyfoka. Goethe nem látta a Badacsonyt”.¹¹

Hangsúlyozza a fenomént, a *szépség* többszöri ismétlésével: a Badacsony az erő és a *szépség* istenszobrának talapzata; a természet *szépségének* egyik világsodája; *szépséget* nyert a Teremtőtől; „*szépsége* közös tulajdona minden magyar embernek; nélküle szegényebb a világ *szépséginventáriuma*. Az isteni teremtés idézett nagyságával kiáltó ellentétbe állítja az emberi beavatkozás naturalisztikus, deszakralizáló profanitását, pusztító tetsorát, a tárca idődimenzióit a pusztítás és a védelem tekintetében is tágítva, nyomatékosító felsorolással élve: „*évek óta robbantják, darabolják, hordják*” – „*évek óta kongatják a vészharangot*”.

Szellemes kettősség a *szőlőtöke* és a *banktöke* szembeállítás; az oltalom alatt álló hegynek és tönkretévőinek megnevezése mellett *allegóriát* vezet végig a szövegen: érző óriás élőlény néveli a hegyet, állatias ösztönűvé, sőt savérzéketlenségűvé csekélyíti robban-

történekekkel felfegyverkezett pusztítóit. S ezt érzékletessé tevő metaforasort alkot. A dinamittal sebzett Badacsony: *betege* minden háznak, *halálraitélt*; testén *sebhelyek, fekélyek; a haszonlesés rávetette magát, belevágta farkasfogait, a szépséget cafatokban tépi le testéről* (ez utóbbi három: szinesztéziás metafora); a *sakálhad rágja*.

Idill és veszélyeztetett idill

E kompozíciót vizsgálva is kitetszik: írója „ritka arányérzékű, formabiztonságú s rendezőkészségű megfigyelő” (Németh G. 1985, 184). A nyitány, a „párhuzamos barázdákban egyformára vágott” szőlőtőkék mértani szépsége, a „zavartalan nyugalom és mozdulatlan béke” aranykori világa: idill, ami „nem ismer hiányt”, ami „teljesen tökéletesen befejezett, hiánytalan” (Hamvas, é. n. [1], 200–201). Igen, tudván tudjuk: „a borvidékek mindig idillikusak”... (Hamvas, é. n. [2], II. 238) E táj a mindig ugyanolyan szőlőtőkék szokott arcát mutatja, „csodálatosképpen mégis olyan regényes, mint a tájkép nagymama zenélőóráján”, megunhatatlanul kies. A kitágított idődimenzió révén örökszépnek hat ez a környezet, mint kedvenc, fülünkben élethosszig megmecsendülő zenénk – az ősök ideje óta s a jelenbe átnyúlóan idilli múlt bájos szépségét a hajdani szép időmérő is jelzi, miniatűr tollrajzzal utalva a régi idők zavartalan, tiszta, időtlennek tetsző idilljére, a „gyermekkori hangulatok”-ra, amelyek a szívet „édes melanchóliával cirógatják”.

A beszélő tehát „a vandál kőbányászás ellen írva, bevezetőül megkapóan festi le a Badacsony képét” (Kaán, 1931, 65). Igen, mert a vége felől tekintve tudjuk, mi *ellen* kiált a szöveg. Újraolvasva, a zavartalan idill hangulatos, pontos leírásában is vibrálni érzünk némi feszültséget: a *regényes* jelző az ’eseménydús, kalandos’ jelentését is előhívja; a nyitó egység végén kétellyel elegy a remény („egyszer *talán* eljön [...]”, akinek még mi magyarok is *el fogjuk hinni*”).

A 2. retorikai egység tudatosítja: veszélyeztetett idill a hegyé: a borprébsből „*keserű lé*” folyik, mert „a *halál árnyéka*” borul a tájra. Az egész közösséget érinti a fenyegetettség, mindenki egyként érzi a bajt. Ellentét nyomatékosítja a felhős állapotot: „szüretelnek [...]”, *de* senkinek sem telik benne öröme”.

Mert – antropomorf képpel – „*betege van minden bázának*”. A beteg: a Badacsony. Az első olvasás közben, a sejtelmes cím, az idillikus bevezető alapján még rejtélyes a kór miéértje. A betegséget nyomatékosító fokozás festi: *undok sebhelyek, százoles fekélyek, vigasztalan kőomlások*. Az újabb ellentét leleplezi a vész okát: „könyörögnek, *de* a dinamit [...] tovább durrog”. Lelki szemünk előtt Kölcsey Himnuszának ellentéző képe jelenik meg: ami idill volt a múltban („vár állott”; „kedv s öröm röpkedtek”), arra a végső pusztulás tragédiájának fekete árnya vetül a jelenben („most kőhalom” – „halálhörgés, siralom zajlik már helyettek”).

Az egészségzáró bekezdés már átvezet a 3. részbe: „*ha valaki kegyelmet kér a halálraitéltnek* [ti. a Badacsony-hegynék], *akkor szembe találja magával a falvak lakóit, szegény, jó embereket, asszonyokat, gyerekeket, akik munkához és kenyérhez jutottak a bányákban. Lám, a tőke emberszerető: spódiummá örli fel öregapa csontjait és megengedi, hogy az unokák napszámomunkát végezzenek mellette.*”¹² A nyitányban festett isteni szépség világába tehát betört a mammoné.

A záró egységet találó, szarkasztikus kommentárelem nyitja: a súlyos kórt „üzleti nyelven [...] úgy hívják: kitermelik a Badacsony bazaltját”. A fegyelmzett író szokatlan felindulással okol tovább: „a nemzeti kincsnek egyesek javára való ilyen kíméletlen elpusztítását *semmiféle kultúrországban nem tűrnék meg*”. Az *általánosítás* sarkigazságának argumentuma, egyben az *összeférhetlenség* érve ez: nem kultúrország, ahol ilyet tesznek! Az ellentéteket (idilli múlt ↔ pusztító jelen; kultúrországok ↔ mi) a vészfestő fantázia szülte *kényszerítő argumentum* (feltevéserév) mélyíti: „*valaki [...] csináljon kőbányát a rajnai Loreley-sziklából, vagy hordja le Capri-sziget hegyét, majd meg fogja tanulni, mi a különbség mások közt és miközünk.*” A bírálóat kiterjesztésekképp jön egy hazai vizekre visszavezető *kényszerítő* érv (feltevésendok), mondván: a badacsonyi pusztításnál nem vadabb az a képtelen feltevés, hogy „a legtöbbet ígérő” részvénytársaság „*kőbányát csinálna Schulek architektúrájából*”: a Halászbástyaából. S folytatja a valószínűsége apelláló, *feltevéssel* való *kényszerítő* érveléssel, egyben *magyarázó-összehasonlító* argumentációval, *ellentét*-kiemeléssel:

„*Sőt [...] ártatlanabb dolog lenne, mert a Halászbástyát egy eljövendő tisztább kor [...] újból fölépíthetné, de a Badacsonyt [...] csak maga az Úristen tudná restaurálni.*”

Konkrét értékkel, a *Felelősséggel* érvelés közvetetten végigvonul a 2. és a záró egységen. A tragédia *valószínűségének* hangsúlyozásával, retorikai értelemben a *feltevés* indokával, nyomatékos *kényszerítő* érveléssel a felelősségérzést. A teljes pusztulás e víziója Ady Üdvözlő a győzőnek c. verséhez hasonló lélektani fogadás: „a veszélylátó képzelet” túlzással tudatosítja „a probléma komolyságát”, tragédiát vázol fel „a katarzisz kedvéért”. (Király, 1982. I. 356) Reális rémképet vetít előre, erős érvelésként az írás centrumába helyezve azt: a pusztítás nyomán, a fenséges sziklaorom helyén „*majd marad [...] egy undok kő-dög a parton.*” Újabb szakrális motívum, az „erős kéz” bukkan fel; az esszé olvasható úgy is, mint ima, fohász „*egy erős kézéért*”. Isteni kézéért, Isten kézéért, segítségéért.

Elmélkedő, szakrális-vallásos és hazafias érzelmű írás ez. *Jeremiádszerű*: a közösség nevében is panasolja egy nagy nemzeti értékveszedelmét, pusztulását, a szöveg fohász-tanújeleivel (*vészharang, könyörgés*): „*A szőlőbirtokosok [...] rémülettel és keserűséggel a szívükben tiltakoznak a szörnyű barbárság ellen [...], kongatják a vészharangot [...], könyörögnek*”. S akikben a beszélő valaha hihetett, pusztítókká váltak: a szótakarakos fegyelm gátját a záró bekezdésben áttöri a keserű csalódás fakasztotta indulat. Ez az összegző, tanulságlevonó klauzula is cáfolja ama tévhitet, hogy Herczegé az arisztokratának, illetve az „úri középosztály” tagjának a szemszöge lett volna. Világlátása fölötté áll e nézőpontnak, távlatosabb; megszire tekint: a nemzeti közösség minden értéktisztelője és -védője nevében (is) szól. A rá jellemző humánussal. Márai is az idős írótlás és tulajdonságát: emberiségét hangsúlyozza – a magyarság iránti hűsége mellett –, személyes találkozás emlékéit idézve. (Márai 2009, 197) Ez az irgalmasság az oka, hogy – a zárásban foglalt csalódottság ellenpontjaként, minden romboló robbantásnak véget vető – béke reménye hatja át ezt az írást. Annak hite, hogy visszatér a teremtett világ mélységes tiszteletben tartásának aranykora, „a Messiás békét hoz a Földre” állapota,

FEKETE SZÜRET A BADACSONYON

Herczeg Ferenc

Párhuzamos barázdákban egyformára vágott, türkizkékre permetezett szőlőtőkék futnak szét a láthatárig, a kicsirkalmazott vidék csodálatosképpen mégis olyan regényes, mint a tájkép nagymama zenélőóráján. Aki most látja először a hegyet, az is gyermekkori hangulatokat talál itt, amelyek édes melanchóliával cirógatják a szívet. Ha én a szőlőkben járok, Himfy lantjának pengését hallom; ha föltekintek a gigantikus hegytetőre, Berzsenyi pátosza mennydörög a lelkembe.

A kihűlt vulkán fenséges és merész vonalával úgy emelkedik az opál- és gyöngygyalószínűkben remegő tő fölé, mint az erő és a szépség istenszobrának talapzata. A gazdagon tagolt lejtőkön szőlők, fölöttük sötét erdőkoszorú, a fák fölött titáni bazaltoszlopok meredeznek az ég felé.

Ez a legszebben fölépített hegy mindazok közül, amelyeket életemben láttam. Különb a palermói Monte Pellegrinónál, amelyről Goethe azt mondta: a világ legszebb hegyfoka. Goethe nem látta a Badacsonyt. Mostanában mind több külföldi fordul meg a Balatonon, egyszer talán eljön az az ember is, akinek még mi magyarok is el fogjuk hinni, hogy a Badacsony a természet szépségének egyik világsodája.

Szüretelnek a Badacsonyon, de senkinek sem telik benne öröme, keserű lé folyik a borprébsből. A halál árnyéka borul a verőfényes vidékre. Betege van minden háznak, beteg maga az öreg Badacsony. Reggeltől estig hallani lázas hörgését, kínos köhögését, sziklaarca napról-napra fakóbb és idegenebb lesz; ez már a facieshippocrica. A nagy Pán haldoklik!

Beszéljünk magyarul: a hegy köhögése: robbantó töltények durrogása. Mert évek óta robbantják, darabolják, hordják a Badacsonyt. A haszonlesés rávetette magát, belevágta farkasfogait és ami szépséget nyert a Teremtőtől, azt cafatokban tépi le testéről.

Sziklaormának óriás oszlopai, amelyek aranyánál drágább fejedelmi koronaként öveztek homlokát, egymásután ledőlnek, a helyükön undok sebhelyek támadnak, százoles fekélyek, vigasztalan kőomlások.

Üzleti nyelven ezt úgy hívják: kitermelik a Badacsony bazaltját. A szőlőbirtokosok úgy szeretik a helyüket, mint családi páriárkájukat, ők rémülettel és keserűséggel a szívükben tiltakoznak a szörnyű barbárság ellen. Évek óta kongatják a vészharangot, segítséget kérnek, fűhöz-fához kapkodnak, tanácskoznak, folyamodnak, könyörögnek, de a dinamit konokul és ádázul tovább durrog, a hegy képe napról-napra fogy és torzul: Istennél a kegyelem!

Mikor a részvénytársaság először vetette rá magát prédájára, azzal áltatták a badacsonyiakat, hogy a bányákat a hegy belsejébe fúrják, a Badacsony profilját azonban nem érintik. Mikor már szörnyű módon elrútták, a háborgó lelkek csillapítására kijelöltek egy pontot, hogy azon túl már nem mennek. Most már régen túl vannak azon is, a dúlás vandál lendülettel folyik tovább és ha egy erős kéz le nem veri a közkereseti sakálhadat, a Badacsony testéről, akkor

nem is fogják abbahagyni, míg az utolsó bazaltcafatot le nem rágták sziklacsontjairól. És majd marad a dalokban és mondákban gazdag öreg Badacsony király helyén egy undok kő-dög a parton.

És ha valaki kegyelmet kér a halálraitéltnek, akkor szembe találja magával a falvak lakóit, szegény, jó embereket, asszonyokat, gyerekeket, akik munkához és kenyérhez jutottak a bányákban. Lám, a tőke emberszerető: spódiummá örli fel öregapa csontjait és megengedi, hogy az unokák napszámomunkát végezzenek mellette.

*

Állítom: ilyen vandál módját a nyereszédsédek, a nemzeti kincsnek egyesek javára való ilyen kíméletlen elpusztítását, semmiféle kultúrországban nem tűrnék meg. Próbálja meg valaki és csináljon kőbányát a rajnai Loreley-sziklából, vagy hordja le Capri-sziget hegyét, majd meg fogja tanulni, mi a különbség mások közt és miközünk.

A magántulajdon, a szerzett jog szentségére hivatkoznak azok, akik a Badacsony testéből lakmároznak. Van azonban valami, ami szentebb a magántulajdonnál és minden szerzett jognál: a nemzeti érdek. Ha nemzeti érdekből kell védeni a történelmi műemléket saját birtokosának értelmetlensége vagy kapzsisága ellen, akkor hogyan szabad eltűnni, hogy megsemmisítsék az Úristen remekművét, amelynek szépsége közös tulajdona minden magyar embernek?

Tegyük fel, a székesfőváros egy nap bérbeadná a budai Halászbástya kőveinek kitermelési jogát és a legtöbbet ígérő badacsonyi részvénytársaság, amelyet Esterházy herceg úr tekintélye támogat, kőbányát csinálna Schulek architektúrájából. Nos, ez semmivel sem vadabb gondolat, mint az, ami a Badacsonyon történik. Sőt, egészen véve ártatlanabb dolog lenne, mert a Halászbástyát egy eljövendő tisztább kor a régi tervek szerint újból fölépíthetné, de a Badacsonyt senki, csak maga az Úristen tudná restaurálni, ha a kihűlt vulkánal megint tüzet hányatna.

Bizony mondom, a cég, amely a badacsonyi bányának a robbanószereket szállítja, büszke lehet patrónjainak pusztító erejére. Azok nemcsak a hegyet zúzzák darabokra, de éreztetik hatásukat az egész művelt emberiséggel, mert szegényebbé teszik a világ szépséginventáriumát, azonkívül sebet ejtenek minden egyes magyar ember jóhírén is, mert ország-világ szemében azt a látszatot keltik, hogy a mi fajtánk nem méltó ennek az istenáldotta országnak természeti kincseire.

De még valamit összezuñnak a robbantó töltények: sokunknak azt az öröklött babonás hitét, hogy az arisztokratikus nagybirtok konzervatív érték és valamiféle hivatást teljesít a nemzet szolgálatában. A Badacsony homlokán éktelenkedő sebhelyek nyilvánvalóvá teszik, hogy a nagybirtok üzleti morálja egy a banktőkéével: mind a kettő a kémiai sav vakságával és mohóságával kezdi ki és rágja szét azt, ami a közelébe jut. Sőt mégcsak nem is konzervatív, hanem ebben az esetben a konzervatív nemzeti gondolat tagadása.

(Budapesti Hírlap, 1929. október 13.)

A szöveget az alábbi kiadás alapján (betűhíven) közöljük: Herczeg Ferenc: Harcosok és harcosok. Tanulmányok. H. F. válogatott munkáinak emlékkiadása 19. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1934. 179–184.

midőn: „Nem árt és nem pusztít szent hegyemen senki, betölti a földet az Úr ismerete, ahogyan a tengert víz borítja” (Ézsaiás könyve, 11, 9).

Együttérzés és több műfajúság

Nemzeti kincsünk féltő óvását az író humánuma, a teremtett világ s lényei iránti áhítatos szeretete¹³ vezérli. Fontos tárcajeggyel: együttérzéssel, s ezt a Vörösmarty, Arany János, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Ady, Krúdy, Móricz, Móra, Szabó Dezső, Kosztolányi, Kodolányi, Sőtér, Szabó Lőrinc, Wass Albert és mások műveiben olvasható mélységben énekelve meg. Nemcsak esszé tehát: tárca is ez. Jó tárca írásához nélkülözhetetlen „a hatások, finomságok mérlegelése, drámai érzék és lélektani tapintat”, s mindenképp „magának az életnek fölényes ismerete” (Sőtér, 1979, 592). Szabó Lőrinc is aláhúzza Herczeg „roppant életismeretét” (Szabó L., 2013, 711), s ékes jele e tárca is: a többi sorolt erényt ugyancsak birtolta.

A képszerűség eszközeivel telített, emelkedett s köznapit egy képbe rántó szinesztéziával (*türkizkére permetezett*), egyedi jelzős szerkezettel (*kicirkalmazott vidék*), megszemélyesítéssel (*szőlőtőkék futnak*), a teremtett s az ember alkotta világot, a látványt és a hangot, hangulatos természetet és zenét egybeolvasó hasonlattal (*regényes, mint a tájkép a zenélőórán*) ékes, figyelemfeszítő nyitás ez – a tárca kompozíció sajátossága. Mint a meglepő szöveg vég is (Szabó K., 2011): idéztük a keserű csattanót.

A kötetlenség mellett a könnyedség a fő tárcaerény a szépíró-irodalomtudós szerint. (Sőtér, 1979, 591) Herczeg elbeszéléseiről szólva Szabó Lőrinc kiemeli: „van bennük valami férfias energia és elegancia, amely az író egész egyéniségéből sugárzik, s mind ritkább jelenség irodalmunkban”. (Szabó L., 2013, 711) Várkonyi Nándor szerint „csiszolt, elegáns nyelv” az övé. (Várkonyi, 1942, 78) A mai kritikus úgy véli, „kevés íróban található meg annyi magabiztosság és fegyelem, pontosság és elegancia, mint ezekben az ezüstkori regényekben” [*Az arany hegedű* vagy az *Északi fény* címűekben]. (Paál, 2014). Herczeg egész művészetére igaz: *könnyed eleganciával* görget mázsás súlyú témákat. Ebben az esszéjében is.

Tárcajegy a befogadó aktivitására építés: ez az írás is – részletezés helyett – gondolkozik a tárgyról (Ady, 1990, 13); író és olvasó „együtt beszélnek meg valamit, feldühödnek vagy elandalodnak valamin”. (Márai, 1991, 297) Itt együtt élvezhetjük a szerzővel az idilli szépséget, s együtt éljük át a pusztítás szörnyűségeit: a hegy fájdalom – a mi közös kínunk is... Nyelvi eszközök is érzékeltetik e virtuális dialógust: „*Beszéljünk magyarul*”; „*Allítom*”; „*Próbálja meg valaki...*”; „*Tegyük fel*”; „*Bizony mondom*”; „*sokunknak* [...] hitét”.

A tipográfiai értelemben is tagolt szöveg ugyancsak tárcavonás: három – csillaggal elválasztott – retorikai egység követi egymást: az idill, a pusztulás víziót vázoló veszélyeztetett idill és a keserű csalódásból következő, ostorozó kritikai kommentár.

A *vezércikk*ek harcossága, meggyőző ereje is jellemzi ezt a *kritikai tárca*esztét. S noha formailag csak két, érzelmi kifejező funkciójú felkiáltójel helyezkedik el a szövegben (*A nagy pán haldoklik!; Istennél a kegyelem!*), telítve van az időszertű, közérdekű kérdéseket mintegy vitázva taglaló, valamely, napi érdekűségeit túlnövő ügy fontosságáról, igazáról a közt meggyőzni kívánó, egyben negatív(nak tartott) jelenségek ellen tüntető-hangoló *röpirat* felhívó erejével. A szöveg így hatalmas felkiáltójel, *expresszív fajkiáltás* is.

Szarkasztikus *iróniával* – egyben *kényszerítő* érvel – él: „a cég [...] *büszke lehet* patrónjainak *pusztító erejére*”; „a *tőke emberszerető: spódiummá örli fel öregapacsontjait...*” sk. Szatirikus, magatartást indulattal, ostorozóan gúnyos a hangja: „*szegényebbé teszik...*”; „*sebet ejtenek...*”; „*üzleti morálja a [...] sav vakságával és mohóságával [...] rágja szét...*”. Emberi cselekedeteket kicsinyít – mert azok állatias, alantas ösztönök! –: pamfletjegyet szó a szövegbe: *a haszonlesés belevágta farkasfogait; a közkereseti sakálhad lerágja az utolsó bazaltcafatot* is a hegy *sziklacsontjairól*. Herczeg tudniillik, amennyire szerette az állatokat¹⁴, annyira megvetette az emberben dúló aljas ösztönöket. A vadság citált képeivel nem az állatokat sérti, hanem a barbár, értelem híján levő ösztönökre utal; a hegy rombolása elleni *érzelmi* érvel azt hangsúlyozza, hogy az értelem nélküli pusztítás a szépséget is negligálja. S talán még e vad ösztönnél is pusztítóbb

az érzéketlen elemek elszabadulása az emberben. Megsemmisítő gúnyú metaforával: „*morálja [...] a kémiai sav vaksága [...] és mohósága...*”. Herczeg épp az ember iránti, mindenképp a való szeretete miatt ostorozza az alávaló cselekedeteket. Ő is az emberért haragudott.¹⁵ Ez vezérli abban is, hogy emberarcúvá személyesíti az élettelen, kedves Badacsonyt, emberideál lelkét lehel belé, sőt szakralizálja.

A vitriolos irónia ellenpontja az 1. – s részben a 2. – egység emelkedett hangja. Az iróniát és a pátoszt az író tárgyilagossága eleganciája harmonizálja.

Az egyetlen, formailag is kérdő mondat felhívó értelmű *maxima*, erkölcsi igazság: „... *hogyan szabad eltűnni, hogy megsemmisítsék az Uristen remekművét, amelynek szépsége közös tulajdona minden magyar embernek?*” Meggyőző argumentum ez, fellebbezés a nemzeti Sorshoz, a magyarok Istenéhez. S tekinthető a Mindenség faggatásának, minden értékrombolás ellen szóló gondolatfutamnak. A kozmikus humánus jelének. S kihangzik belőle az ima a Teremtőhöz.

Összegezve: az „okosan megfigyelő”, „fogékony látó” (Németh G. 1993, 14) tollából szellemes, meggyőző argumentációjú – emóció s a ráció együttes hatásával élő, *érzelmi és értelmi* érvelést harmonizáló –, tanulságokat is levonó esszé született. Leírást, állapotrajzot is magában foglal ez az érvelő típusú szöveg. S több műfajú: *tollrajz-, maxima- és röpiratelemet, sirató-, jeremiádvonást, illetve szatíra- és pamfletjegyet* is tartalmazó, a *vezércikk* harcosságával írt, a *cikk* – a lényeges kérdéstről-ügyről való, gazdagon dokumentált véleménynyilvánítás – sajátosságát is hordozó, egyben napi konkrét eseményekre *reflektáló, riportszerűen* élménydokumentatív, *kritikai* élő *tárca*esszé (*tárca*tanulmány), melyet áthat az *ima* szakrális hangja.

A magyar muskátli illata

A történetíró „kútfont talál” esszéiben, „minden korok magyar olvasója okulást és gyönyörűséget”. (Márai, 2013, 160) S „aligha volt még egy idegen anyanyelvű ember, aki olyan jól megtanult volna magyarul, mint Herczeg Ferenc”. (Hegedüs 1993, 409) A késő utókor értő irodalmára szerint „német anyanyelvűsége ellenére a magyar

széppróza valódi aranyművésének tűnik”. (Paál, 2014) Más erényei mellett a „kevés szóval és elemi, keresetlen eszközökkel élő, tömör ökonómia” s „precíz és mégis festői tárgyilagossága”: nyelvi tisztasága, világossága, szépsége az, amelyet a Nobel-díjra jelölés alkalmán írt Horváth János-tanulmány méltatott művészetében. (Horváth 1925, 170) S a Badacsony-esszére is igazak Szabó Lőrincnek Herczeg *Száz elbeszélését* méltató sorai: „Megragad a sodruk, a gazdagságuk, az író igazi, nagy, szinte telhetetlen megfigyelő és gyűjtő ösztöne”, továbbá „szellemének jóindulatú, fölényes, de nemritkán kegyetlen, sőt rideg ereje, drámaian gyors és biztos mozgása, s a valóságnak az az érzéki melege és bősége, amely [...] minduntalan átcsap a konvenciók páncélatán”. (Szabó L., 2013. 710–711)

Horváth János szerint Herczeg munkáira jellemző a „saját személyének diszkret háttérben tartása” (Horváth 1925, 170). Azt is pontosan látta a kiváló irodalomtörténész: az író „éles, elemző elme, kit a felszín meg nem csalhat, [...] kritikai megfigyelése végtelenül higgadt, melyet saját érzelmei el nem ragadnak, másokéi félre nem vezetnek [...]”. Ez azonban nem jelent hidegséget vagy éppen érzéketlen szívet. E tulajdonság a művészetben csak a banális túlzásoktól való tartózkodást jelenti, s csak hatékonyabbá teszi, mint minden önfegyelmű, a mélyen rejtőző érzelmek vonzerejét.” (Horváth, 1925, 155)

A *Fekete szüret a Badacsonyon* sorait a próza énekesének, a szépség dalnokának értékővő szeretete sarjastotta személyesség okán az érzékeny olvasat áttüzesedni éri. Az „az elegánsan hűvös magyar elbeszélő stílus” mestereként (Hegedüs 1993, 409) tekintett író lírai esszéprózája az értékért porlekedés – olykor Don Quijote-i megszállottságú¹⁶ – nehéz küzdelemben átlekésül. Szerb Antal mindig találó, lényegbevágó szavaiból is felszlik az érzelmek rejtettsége: Herczeg „fegyelmességében, szűkszavúságában, kompozíciós érzékében a magyar klasszicizmus formahagyományai találkoznak a francia regényirodalom »impassibilité«-jével, szándékos szenvtelenségével”. (Szerb, 1992, 425) Márai is éri e paradoxont: Herczeg mestere a „hűvös szenvedélyességnek”, amely a kortörténeti tanulmányok fő ismertetője. (Márai, 2013, 155)

A hűvös elegancia mögött szenvedélyes szív dobog! Az esszépróza – a számba vett jellemzők mellett – az is igaz, hogy „kísérlet egy adott téma mint életprobléma megfogalmazására, tehát egy rejtetten konfeszionális magatartás nyelvi formája”. (Balassa, 1987, 42) A tárgyilagossága elegancia a Badacsony-esszében is vallomásságot rejt; pl. midőn a teremtett értékek rajongó szeretetéről tesz tanúbizonyságot, érzelmnyomatékosító anaforával: „*Hát én a szőlőkben járok*, Himfy lantjának pengését *hallom; ha föltekintek* a gigantikus hegytetőre, Berzsenyi pátosza mennydörög *a lelkembe*”; költői szuperlatívusszal: „*Ez a legszebben* fölépített hegy mindazok közül, *amelyeket életemben láttam*”. A visszafogott vallomás az azonosulással teljesedik ki: akik Badacsony testét pusztítják, az ő szívét (is) tépik! S nemcsak a beszélő szívét. Minden magyarét, akit szintén az azonosulásig megfog e tünemény. Így a badacsonyi szőlőbirtokosokét, akik „*úgy szeretik a helyüket, mint családi pátriárkájukat*”. *Nemzeti közösségi* léptű tehát ez az esszé, tanújel arra: az író publicisztikájának egyik vezérgondolata „a nemzeti összetartás fontosságának hangsúlyozása”. (Szerdahelyi, 795)

A tárca nélkülözhetetlen ihletalapja, az életismeret lényegi része a – nemcsak nézni, hanem – *megnézni: látni* is tudó, éles szem. A befogadó érzékek számtelen működnek itt is. Ady egyik tárcájában utal arra – egyúttal a műfaj jellemző jegyére utalva –, hogy a tengerről hozott „színeket és hangoikat” (Ady, 1964, 54), tárcaja részére. Herczeg – a hegyről hozta a hasábkora ezeket... Pl.: *türkizkére szőlőtőkék; sötét erdőkoszorú; lantpengés; háborgó lelkek* [...] *kongatják a vészbarangot*. Az érzékletességet, a képi erőt fokozzák a szinesztéziás metaforák: *türkizkére permetezett; opál- és gyöngyagylószínekben remegő tó*. Metaforák erdejében járunk: gyermekkori *hangulatok* [...] *cirógatják a szívét; sziklaarc; sziklacsont; a haszonlesés farkasfogai*; [a Badacsony] *teste, homloka; a hegy köhögése: robbantó töltények durrogása*; [Badacsony=] *Pán; bazaltcafat, sziklacsont, kő-dög*. Az említettek mellett más szokatlan jelzős szerkezetek: *vagasztalan* kőomlások; *közkereseti sakálhad*; *öreg Badacsony*. A hegy élőlényé, emberi sajátosságokkal felruházottá választás megsemmisítések érzékeltetik: a hegy *lázás hörgése, kínos köhögése; haldoklik; profilját* elrú-

A fényképeken: az író egykori tárgyai, bútora, önarcképe a badacsonytörtemi emlékszóban.

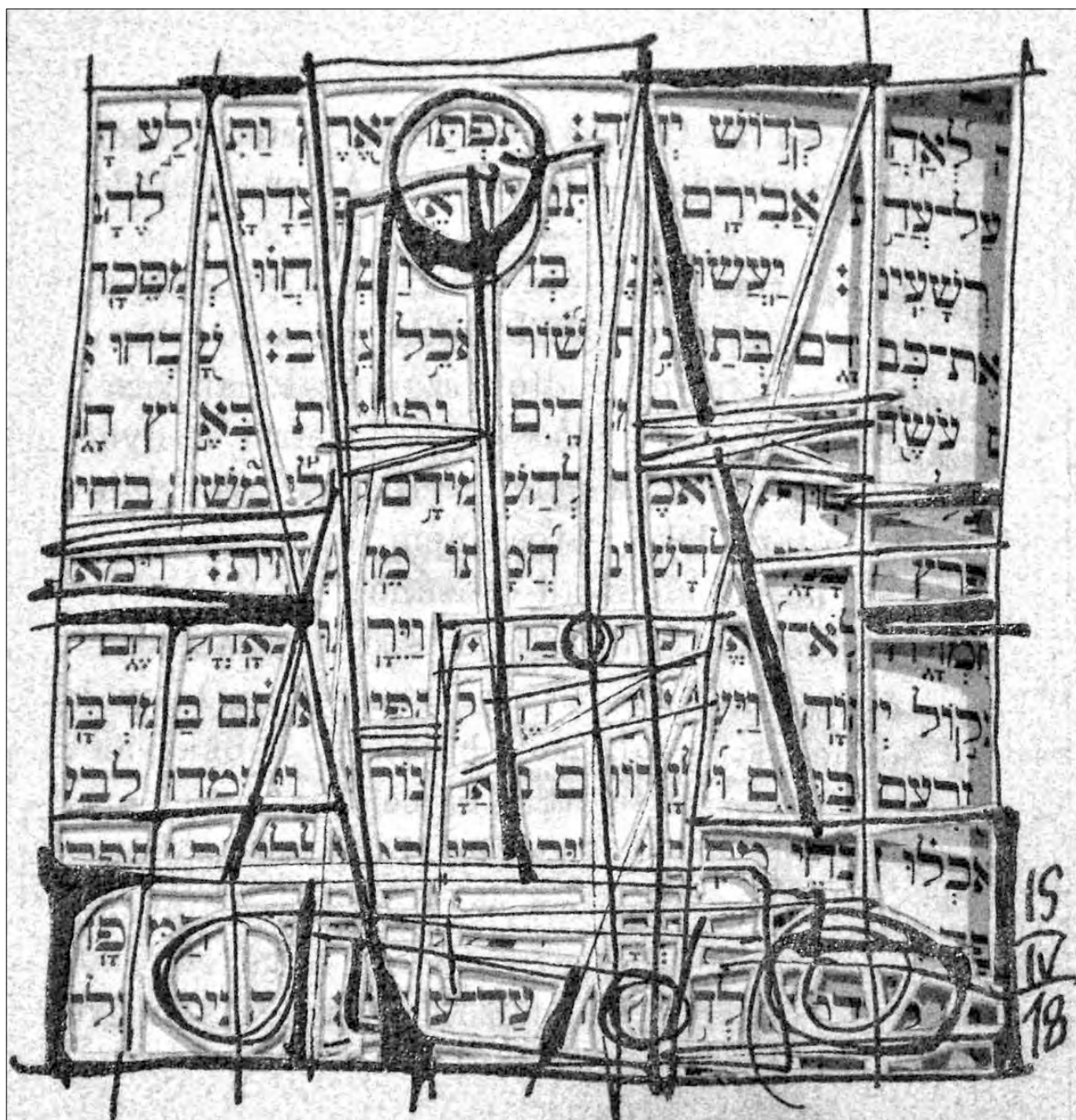
tították. Megszemélyesülnek a pusztító tendenciák is: a dinamit *konokul és ádázul* durrog; a *haszonlesés tépi a szépséget* a hegy *testéről*; színekdochés és metaforás megszemélyesítés teszi érzékletessé a vad dúlást: a *részvénytársaság* [...] *vetette rá magát prédájára* stb.

A kifejezőeszközök gazdag arzenáljával élő, érzékletes, plasztikus ez a szöveg. Okkal becsülte Mikszáth már a fiatal Herczeg írásművészetét is: „Friss és hajlékony az ő stílusa, néhol valóságos muzsika, és rajta van a magyar muskátli illata.” (Mikszáth, 1905) Szabó Lőrinc a Herczeg-mesék élményének hatására írja lelkesen: „Aki így mesél, annak költőnek kell lennie. És Herczegben csakugyan benne lakozik a költő.” (Szabó L., 2013, 710) Monográfusa példák százával tudatosítja: „abszolút művészi értékekben gazdag a Herczeg költészete”. (Zsigmond, 1928, 139) „Akármilyen trivialitásból indul ki [...], előbb-utóbb a nagy titkokat súrolja”. Szerb Antal Márairól írta ezt, de Herczeg java munkáira, e művére is igaz (Szerb, 1997. 195). Mert távlatos írás ez: a „szólótóké”-kel indít, a „nemzeti gondolat”-ig ível, a nemzeti értékek – s révükön az egyetemes értékek – megőrzéséért pöröl. Hazánk „a költészet aranyrepkényétől körülölelt hegyének”¹⁷ önfiai általi pusztítása a nemzeti önbecsülést csonkíthatja. Egy nagy – nemzeti – Szépséget, értéket sebez(het halálra); ezáltal a Szép(ség)

egyetemes értéke is csonkul, „világ sebe” esik rajta... Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Goethe szövegbe szövésé pedig nemcsak a művészi szépet, a Múzsák hegyét, a Helikont idézi fel az olvasó lelkében, egyszersmind a (művészi) Igazság allúziója is lehet. Ez – az *egyetemes érték* (Szép) érve után – újabb argumentum¹⁸–: *elvont értékkel* érvelés: tudniillik ez is sérül, ha csonkul az egyetemes Szépség egy – nemzeti – magaslata, egy „magyar irodalmi hegy”.

Allegorikus írás, mondtuk. S a Badacsony, „a hegyek hegye” (Herczeg, 1993, 155) – *a magyarság egyik értékjelképe, nemzeti szimbólum s egyetemes értékjelkép*, a (művészi) Szép szimbóluma. Jelképezi egyszersmind a *teremtett Értékek* s – minthogy emberarcú irodalmi hegy az esszé tárgya – az *ember alkotta értékek* világát, az embert (eszeményi értelemben) jellemző, vele összefüggő értékeket. Vallja: „ez a legszebben *fölpített* hegy”: a legszebb ilyen teremtmény, egyszersmind a legvonzóbb irodalmi csúcs, *melyen* az ember alkothatott s alkothat.

Kétszeresen is modellértékű tehát ez az írás. Tanújele Jókai Anna igazának: „meglepetés, mennyi továbbgondolnivalót találhat” Herczeg Ferenc – legjobb – műveiben „a mai, magyarsághoz és emberségéhez egyaránt ragaszkodó, »túlélő« XXI. századi író – és az olvasó”. (Ludwig-Tóth, 2013, 3)

IRODALOM

HERCZEG Ferenc emlékezései (1985) – A várhegy / A görögök ház. Szépirodalmi, Bp.
HERCZEG Ferenc emlékezései (1993) – *Hűvösvölgy*. Szépirodalmi, Bp.
ADY Endre (1964): A hétről. Nagyváradi Napló, 1903. március 22. In: Ady Endre Összes Prózai Művei.
Újságcikkek, tanulmányok IV. S. a. r.: VEZÉR Erzsébet. Akadémiai, Bp., 52–54.
ADY Endre (1990): *A tárcatárgyakról*. Szilágyi, 1898. április 3. In: Ady Endre Összes Prózai Művei. Újságcikkek, tanulmányok, I. – S. a. r.: VEZÉR Erzsébet. Akadémiai, Bp., 13–15.
BALASSA Péter (1987): *Egy beszédmód körülírása*. Hamvas Béla olvasásához. In: uő: A látvány és a szavak. Magvető, Bp.
FEKETE István (1943): *Herczeg Ferenc és az állatok*. Herczeg Ferenc [Emlékkönyv 80. születésnapja alkalmából]. Szerk.: Kornis Gyula. Bp., Új Idők [1943], 241–252.
HAMVAS Béla (2005): *Imaginárius könyvek*. In: uő: A babérligetkönyv 147–176.
HAMVAS Béla (é. n. [1]): *A barátság*. In: uő: *A láthatatlan történet – Sziget*, 189–202. Medio, Bp.
HAMVAS Béla (é. n. [2]): *A bor filozófiája*. In: uő: *A magyar Hüperion* II., 201–288. Medio, Bp.
HEGEDŰS Géza (1993): *Herczeg Ferenc*. In: uő: *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Trezor, Bp., I. kötet
HORVÁTH János (1925): *Herczeg Ferenc*. Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk.: Császár Elemér. Harnincótördök évfolyam, III–IV. füzet. 154–170. MTA, Bp.
KAÁN Károly (1931): *Természetvédelem és természeti emlékek*. Révai testvérek Irodalmi Intézet Rt., Bp. – <http://mek.oszk.hu/08200/08276/>
KIRÁLY István (1982): *Intés az őrzőkhöz*. Ady Endre költészete a világháború éveiben–1914–1918. 1–2. Szépirodalmi, Bp.
LUDWIG Emil – TÓTH Tibor (2013): *Badacsony-tördemec-Lábdíhegy és Herczeg Ferenc öröksége*. Badacsony-tördemec Közsérgy. Alapítvány, *Badacsony-tördemec-Lábdíhegy* [bev.: Jókai Anna (Ragyogásból a sötétbe – Herczeg Ferenc sorsa) és Vollmuth Péter polgármester (Tisztelet egy régi falubelinek)].
MANN, Thomas: *Lotte Weimarban* – A kiválasztott – A törvény. Helikon, Bp., 7–391. (Ford.: Lányi Viktor). Thomas Mann Művei, 9.
MÁRAI Sándor (1991): *Föld, föld!*... Emlékezések. Akadémiai–Helikon, Bp.
MÁRAI Sándor (2009): *A teljes Napló – 1950–1951*. Helikon, Bp.
MÁRAI Sándor (2013): *Herczeg Ferenc tanulmányai*. In: uő: Beszéljünk másról! Publikisztika 1943–1978. Helikon, Budapest, 152–160. (Első megj.: Herczeg Ferenc [Emlékkönyv 80. születésnapja alkalmából]. Szerk.: Kornis Gyula. Bp., Új Idők, [1943], 97–104.)
MIKSZÁTH Kálmán (1905): *Herczeg Ferenc*. In: HERCZEG Ferenc: Pogányok [bev.], VII. Bp., Franklin Társulat. Magyar Regényírók Képes Kiadása. Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja: Mikszáth Kálmán. 55. kötet
NÉMETH G. Béla (1970): *A „középs ember” fölmagasztalása* (A kiegyezés első polgári védirata az esztétikában: Rákosi Jenő tragikumelmélete). In: uő: Mű és személyiség. Magvető, Bp., 521–541.
NÉMETH G. Béla (1985): *A lektúr magyar mestere*. In: uő: Századutóról – századelőről. Magvető, Bp., 181–202.
NÉMETH G. Béla (1993): *A külső élet krónikája*. In: HERCZEG Ferenc emlékezései – *Hűvösvölgy* (1993) Szépirodalmi, Bp., 5–20.
NÉMETH László (2001): *A felelősség szorításában*. Jelek a társadalomnak – 1945–1975. I–III. Püski, Bp.
PAÁL Zsolt: *Herczeg Ferenc*. – <http://www.aranylant.hu/default.asp?idf=33&idi=3029> (évk.: 2014. 07–21.)
SÓTER István (1979): *Egy elfeledett műfaj: a tárcza* (1942). In: uő: Félkör. Szépirodalmi, Bp. 589–593.
SURÁNYI Miklós (1934): *Herczeg Ferenc – életrajz*. In: Mesék – Életrajz. Herczeg Ferenc válogatott munkáinak emlékkiadása, 20. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Bp.
SZABÓ Katalin (2011): *A tudományos ismeretterjesztés lehetőségei a Fővárosi Lapok tárcaválogatásában a XIX. század második felében*. Ponticulus Hungaricus XV. évfolyam 10. szám, 2011. október.
http://members.iif.hu/visionaty/ponticulus/rovatok/hidverok/fovarosi_lapok.html
SZABÓ Lőrinc (2013): *Herczeg Ferenc meséi*. In: uő: Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák. Osiris, Bp. 709–13. (Első megj.: Herczeg Ferenc [Emlékkönyv 80. születésnapja alkalmából]. Szerk.: Kornis Gyula. Bp., Új Idők [1943], 105–10.)
SZERB Antal (1992): *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Bp.
SZERB Antal (1997): *Márai Sándor: Kabala*. In: uő: A trubadúr szerelme. Könyvekéről, írkról– 1922–1944.
Gyűjtötte, jegyzetekkel ellátta: Wágner Tibor. Holnap, Bp. 194–196. (Első közl.: Válasz, 1936. 711–712.)
SZERDAHELYI István (1994): *Herczeg Ferenc*. In: Új magyar irodalmi lexikon. Főszerk.: Péter László. 2. kötet, 794–95. Akadémiai, Bp.
SZILÁGYI Júlia (2003): *Lehet-e esszé tanítani?* In: Tudomány – egyetem – diszciplína. (Erdélyi Tudományos Füzetek 239.). Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár. 23–25. <http://mek.oszk.hu/04100/04166/04166.pdf>
WACHA Imre: *A korszerű retorika alapjai*. I–II. Szemimpex, Bp., é. n.
VÁRKONYI Nándor (1942): *Az újabb magyar irodalom – 1880–1940*. Szukits, Bp.
ZSIGMOND Ferenc (1928): *Herczeg Ferenc*. Debreceni Csokonai Kör. Csokonai

Könyvtár-sorozat (szerkeszti: Csobán Endre), 2. sz.

i A Márai-esszé *Herczeg Ferenc tanulmányai* címmel jelent meg. In: Herczeg Ferenc [Emlékkönyv 80. születésnapja alkalmából]. Szerk.: Kornis Gyula. Bp. Új Idők, [1943.]

ii Az író emlékezései *Hűvösvölgy* c. kötete XII. fejezetében idézi fel az esszé születésének hátterét: „Huszonkilenc öszen szőlőt szereztem a Balaton mellett. [...] Csathó Kálmánnal és a feleségével lementünk körülnézni, melyik volna a megvenni való szőlő. A badacsonyi vármegyei úton, Lábdíhegyen, pontosan a Szent Ignác-kápolna kapuja előtt, gumidefektünk lett. Miközben a sofőr fölserelte a pótkereket, mi leszálltunk és a tájképet néztük. Azt hiszem, itt van a Balaton-vidék legregényesebb pontja. Szent Ignác mögött zöld szőlőtökecsorok kapaszkodnak fel a meredek lejtőn, fel egészen az óriás bazaltoszlopokig, melyek a hegy homlokánként valami Badacsonyi bazaltábrázátán. Ezeket a förtelmes forradásokat kilométeres távolságból már felháborodva és elszomorodva látja az utas. Tudni való, hogy bazaltok mérhetetlen tömegben van a Balaton-vidéken, Magyarország legszebb formájú, a költészet aranyrepkényétől körülölelt hegyét azért kell pusztítani, mert lejtőjéről egyenesen a vasúti kocsiokba lehet gurítani a törmelékét, ami méterházasánként valami haszontöbbletet jelent. [...] Megnyergeltem tehát Rocinántomat, és fölvettem a harcot a Badacsonyi-hegy szépségeinek, illetőleg a nemzet jó hírének megvédéséért. Mivel nagyon feldühített a badacsonyi botrány, vitriolba mártott tollal írtam róla a *Budapesti Hírlapba*. (Herczeg, 1993, 155–160) Az írás – a korabeli kutató idéző – „gyönyörű szavakkal indokolta meg [...] annak a szükségét, hogy a Balaton e gyönyörűt a törvényhozás védelmezze meg a további rombolások elől”. (Kaán, 1931, 65)

iii Citátum Kisfaludy Károly *Mohács* című elégiájából. Az idézet később könyvcím is lett: Nemeskürty István írta kiváló – a Nemzeti Könyvtár sorozatába is felvett – történelmi esszékötetének homlokára (Nemeskürty István: *Önfia vágta sebéit*. [Kronika Dózsa György tetteiről / Ez történt Mohács után / Elfelejtett évtized] Nemzeti Könyvtár 36., 2014).

iv Németh László a Balaton szépségeit elemző prózáiról említtette, mint ebben Eötvös Károly társát. (Németh L., 2001, I., 436) *Életrajzírója*, Surányi Miklós idézi a *szépségzületés* egy hangulatos mozzanatát, a Balatoni rege szindarab létrejöttét: „A szerző – mint ahogy később elmesélte – szüreti mulatságon volt a Badacsonyon. [...] Tündöklő enyhe ősz volt és ott a tó partján, egy valószerűtlen és szívfejtő-dőn szép holdvilágos estén fogamzott meg a darab ötlete. A darab tulajdonképpeni hősei: az édes és mohó őszi verőfény, a berkek fölött ülő, harmonikus csend, a haladók erdő színpompája, a hullámok szeszélyes játéka, az erjedő must izgató szaga”. (Surányi, 1934, 55) 1929. december 13-án „a parlament felsőházának ülésén felszólalt a Balaton természeti szépségeinek védelméről szóló törvényjavaslat vitájában, cikkeivel rendszeresen propagálta a Balaton és környéke természeti értékeit”. (LUDWIG-TÓTH, 2013, 16)

v Az akadémikus természetvédő kortárs frissen reagált Herczeg e tevékenységére: „A természeti kincsek megoltalmazásának érdekében újabban a szaklapok és a napilapok is mind többet foglalkoznak a természetvédelem kérdésével. Főlöre azonban a természet védelmére és a természeti emlékek fenntartására és megoltalmazására irányuló törekvések ügyének országos rendezését [...] Herczeg Ferenc erélyes fellépése vezette.” S 1929 őszén „kiváló írónk, a maga nagy tekintélyének egész súlyával, lapjában hatalmas akciót indított a badacsonyi kőbányászás megakadályozására”. (Kaán, 1931, 45) Az író emlékezése szerint: „1929-ben végre sikerült a badacsonyi kérdésben országos határozatot» kieszközölnünk! A törvényhozás megmozdult, és Östör József barátom nyolcvanhat országgyűlési képviselő aláírásával javaslatot terjesztett a Ház elé, amely szerint: »A Képviselőház fölkéri és utasítja a kormányt, hogy három hónapon belül terjesszen törvényjavaslatot a törvényhozás elé a Balaton természeti szépségeinek, különösen a kőbányászással eléltelenített és csúfítá ttt Badacsony és más hasonló szépségű hegyeinek hatásos megvédése és a további pusztítások megakadályozása tárgyában.« A képviselőház egyhangúan elfogadta az indítványt, ugyancsak egyhangúan a felsőház is, ahol én voltam az előadó. Az indítványból »országos határozat« lett. [...] Mindenütt másutt a világon a törvényhozás két házában egyhangú állásfoglalásával végleg el lett volna intézve az ügy; nem úgy Magyarországon [...]. Én időközben az egymást felváltó miniszterek és államtitkárok közül többet is igyekeztem megnyerni ügyünknek; de kell ismernem, mindegyik harciasan nekigyűrűzött, hogy majd ő megmutatja! – de azt is meg kell állapítanom, hogy egyik sem tett semmit. [...] A hegyet tehát tovább bontják, és lehet, hogy unokáinknak már csak egy, a sakálók által lerágott bazalt-dög figye hirdetni, hogy itt emelkedett egykor a költők által megénekelt Badacsonyi hegy! Meg lehet menteni ezt az országot?” (Herczeg, 1993, 160–161) Az író „1929 őszén a veszélyeztetett Badacsonyt is érintő erdőtüzvény tárgyában közölt nyílt le-

velei – amelyeket a Budapesti Hírlap közölt – a hivatalos magyar természetvédelem korai dokumentumainak is tekinthetők”. (LUDWIG-TÓTH, 2013, 16)

Néhány citátum a természet mai védőitől:
„A tomaji és a tördemeci bazaltbányák igen sok kárt okoztak a természetben. Az út- és vasúttépítések nagy mennyiségű burkolókövet igényeltek, s a kiválóan hasítható bazalt erre a célra jól megfelelt. A bazaltbányászat korlátozásáért Cholnoky Jenő földrajzprofesszor és Herczeg Ferenc író is felemelte a szavát. 1964-ben szüntették meg véglegesen a bányászati tevékenységet a Badacsonyi hegy környékén.”
<http://tourist.idea.hu/hu/badacsony-hegyrol>

„A magyar természetvédelem évtizedekig küzdött az egyedülálló tanúhegyeken 1903 óta elkezdett bazaltbányák bezárásáért. Ezzel kapcsolatban jelent meg Herczeg Ferenc évtizedekkel később is gyakran idézett írása [ti. a *Fekete szüret a Badacsonyon*].”
http://www.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/emk/novenytan/novenytan/term_alapoz%C3%B3_ism/10.%C3%B3ra_tv.alapoz%C3%B3_ism_nemzeti_parkjaink_3.pdf

„A badacsonyi bazaltbányászat beszüntetéséért, a bazaltgonok megmentéséért nagyon sokat harcolt az író [Herczeg Ferenc], s az, hogy a hegy mai állapotában látható, minden bizonnyal neki is köszönhető.” http://www.badacsonytordemic.hu/dokumentumok/hirmondo/X_evfolyam/2_szam_2009_februar.pdf

vi Rákosi Jenő értekezési munkáiról szólva definiálja így az esszét Németh G. Béla: „Egy gondolatot járt körül. Majd közeli, majd távoli elágazásait bontogatta, de mindenünne visszajutott hozzá. S a gondolat lényeges gondolat volt.” (Németh G., 1970, 523)

vii Szilágyi Júlia találatlan tömör definíciója. (Szilágyi, 2003, 24)

viii Görög isten, az erdei tisztások és hegyi legelők védő szelleme, *a természet* megsemmisítőjének is tekintik.

ix Utalás két pannóniai poéta műveire: Berzsenyi Dánielnek, a „niklai remetének” a magyarság sorsáért aggódó ódáira és – a Himfy írói álnevéű – Kisfaludy Sándor Szegedy Rózához e tájon írott szerelmi költeményeire.

x Thomas Mann *Lotte Weimarban* c. regényének 7. fejezetében esik szó Goethe hósenek „örök szépséget látót” szeméről (Th. Mann, 1970, 314–315.)

xi „Herczeg Ferenc közismeretűen sokat utazott” – jegyzi meg a korabeli tudós is. (Kaán, 1931, 66) S tanúsítják ezt az író emlékezései, a *Szelek szárnyán* (1905) c. utléírása és más munkái.

xii Herczeg „tudta, hogy a badacsonyi falvak népének megélhetést jelent a kőbányászat, mégis az elsőként hívta fel a figyelmet a vulkáni hegy páratlan szépségű bazaltképződményeinek geológiai és kulturális értékeire, sürgette a kitermelés leállítását. »A képviselőházi vita alkalmával sokat emlegették a magántulajdon szentségét« – nyilatkozta a törvényjavaslat kapcsán. »A magántulajdon tisztelni kell, de csak akkor, ha tiszteletre méltó az eredete, és tiszteletre méltó a munka, amit végez. Olyan vagyon, amely uszorból, árvák kifosztásából, vesztegetésből ered, nem tisztelet. És olyan ipari tőkét sem, amely olyan ipart csinál, hogy országotat kavicsol világrázoló természeti szépségek törmelékéből. Ha a tőke ilyen cinikusan szembehelezkedik a nemzeti kegyelettel, az nem üzlet, hanem a kapitalizmus kilengése, ami magának a kapitalista rendnek árt a legtöbbet.« (LUDWIG-TÓTH, 2013, 16) Az esszé szakaszáról bevezetője is tanúsítja: az író tisztán látta a probléma összetettségét. Fellépése nem a kenyérkeresők érdekét sértette, hanem a közös kincsét, a nemzeti értéket védte; a tőkén ironizálva utal itt egyben arra is, hogy az mekkora árat fizetett kenyérükért a „szegény, jó emberek”-kel.

xiii [...] a nagy emberi színpad tragikus és tragikomikus hóiseinek szerény és hűségese statisztái, az ember mellett szolgáló állatok: minden és mindenki megragadja a tanulmányíró Herczeg figyelmét”. (Márai, 2013, 158)

xiv Az állatokról szóló esszéket – Szent Ferenc-i szeretettel – *Kiskorú testvéreim* címmel rendezte ciklusba; a *Harcok és harcások* kötetnek a Badacsony-esszét közvetlenül követő része ez. Állatszeretét Fekete István hangulatos írásban, egész esszében jellemzi (Fekete I. 1943, 241–52), s tömör érzékletességgel utal az író e kedves tulajdonosára Surányi Miklós is életrajzi monográfiájában. (Surányi, 1934, 101)

xv „... úgy találja, hogy az ember többet ér, mint az egész világ. Innen van, hogy írásaiban is főleg az ember érdekli, s innen van embermentő ereje és kedve.” (Surányi, 1934, 100)

xvi V. ö.: 2. lábjegyzet.

xvii V. ö.: 2. lábjegyzet.

xviii A szöveg vizsgálata során Wacha Imre érvkategorizálását vettük alapul.

ROSSZ BOR, KÉSZ BETEGSÉG (PINCESZER II.)

Sarusi Mihály

Sok jó, sok rossz bort megittunk! Egyrészt egészségünkre, másrészt... Mivel hogy mi mást tehetünk volna? Szerezzünk kínálják, visszautasíthatod? Megbántod... Amikor jó szívvel adják... A gazda a legjava borát! Amióta megizzadt, ráment a gatyájára, bitang idő volt... Mégis bora lett! Bár ha inkább cefrébe ment volna az egész.

Hogy mit sem ér?! Szájba nem vennéd...

Csak hát.

Vegyük sorba.

Először is!

Másodjára.

Rendre.

Összevissza!

Ahogy jön.

– Ahogy esik, úgy puffan!

Nem egészen.

Majdnem.

Kezdjük azzal, hogy... nem magyar bor! Nem a miénk.

Mitől még lehetne meglehető.

De ugye.

Például a(z).

„Jó bor, jó egészség,
Szép asszony, feleség...”

Ósztrál csiger

Borgyár a hajón

Az ósztrál bor – Ósztráliából – , hol, hol nem, hajón készül!

– Na, ne...

Dehogynem!

Nem hadihajón, nem is vitorlás, avagy lélekvesztőn, nem. Borgyári hajóüzemben, borüzemi pincehajón!

Oda ne csináljak.

Pedig igaz.

Leszüretelik – már ha valóban ez történik – az ósztrálok az Ósztráliában termelt szőlőt, hogy azon nyomban hajóra rakják s már sipirc is!

Cakk um póder?

Cakk um pakk.

És, hogy szavamat ne feledjem, már indul is útjára... Az ósztrál szőlő az ósztrál hajón az ósztrál borgyártás folyamatában. Törés-zúzás, sajtolás, hordóban (műanyag, avagy fém tartályban) való erjesztés, a rendelés szerinti fajta, íz, szag, szeszfok, édesség-savanyúság, minőség (avagy mégsem), és már szinte kész az ósztrál bor az ósztrál hadihajón! Akarja mondani.

Még mielőtt Ejrópába érne?

Oda. Ide, Ejrópába.

Mér sejjegsz?

Sejjög a rosseb – hogy a fenéről nē is beszéljünk –, csak hát, ugye.

Ugye!... Hogy bor lett belőle.

Bor kinézet.

– Kinézete az van neki!

Nekije.

És, természetesen, úgy mérik, mint-ha pincészetben született volna!

Mér, csak pincében lehet pincészkedni? Repülön nem?

Hallgass, ne áruljuk el nekik, hogy a levegőben is...

Készülhet, ha nagyon akarjuk – mi több, nem csak szőlőben – vinkó!

Vinkó igen, ám bor...!

Az Istennek sem!

– Ne mondd, hajón?!

Hol máshol.

Ennél gyorsabban... nem lehetséges.

– Mintha a magyar borosgazda a leszedett szőlőt pincekocsira tenné, hogy egyből a kereskedésbe szállítsa! Útban hozzá pedig... Ósztrál példára!

Útban...

– Hallod, engem kerülj el!

Ót igen; de minket?

Ósztrál ide, ósztrál oda...

Maradunk.

– Borzalom ez az ókonzervatívizmus...

Borzalom anyja ne hagyj el.

Jó (igaz) bor pláne.

HOGY AZ ÓMAGYAR KOR IS MÖGADJA A MÓDJÁT. ÓMAGYAR... MÚLT SZÁZADI. MINT A.

Tinódinak bűdös bor

Boros víz, náddal

– Azt hiszi a hal, hogy a kutya ette meg! – mármint ha bor helyett vízzel öblíted le a jó falatokat.

Nem úgy, midőn egész nádas nő a boros víz nyomán... bendőnkben? Tinódi Lantos Sebestyén – Sebők deák – zengé vala csúfos dalában, hogy s mint jára szép Erdélyországban bizonyos urak (Kököllő-menti) házában.

„Kis Kököllő mellett Bethlen Farkasnak
Bonyhai házában megíratának,
Mert versszörszésében Sebők deáknak
Nem úr hírével bűdös bort adának.”

Hogy e gajd, lantra téve, megörökítse a költőt semmibe vevő, a dalnoknak művéért bűdös borral fizető nagy jó uraink cselekedetét.

Bűdös bort, vendégnek! Sőt, a vendégek mulattatójának. A háziurat szóra-koztató igricnek.

Bűdös a bűdös; ám hogy a bor? Már akkor is; ha nem jól tetszenek kezelni!

Máskor meg így énekelje ki Sebők deák a vendéglátás mineműségét:

„Az boros víz nádat teröm orromba...”

Nád, deák urunk orrából kifolyólag. Üriemberek, nem mondom... Krisztus király ezeröttszáz és ötvenharmadik esztendejében.

Az udvarbírákról és a kulcsárokról szerzett csúfos ének nem kidanolja, hogy igenis jó bor jár a világ dolgairól énekös hírt hozó dalnoknak?!

„Ha bűdös bort adnak Sebők deáknak,
Azzal ő uroktól elbűcsúztatnak.”

Mint a huzat!

Mert hogy

„Innyok adnak bűdös lőrüket...”

Mi mást, boros vizeket.

Lóre, vízzel vagy anélkül.

Boros – csúfos – deáki gajd.

AZAZ... LÖHET A MIÉNK IS... BECSAPÓS. HAMIS. MI TÖBB, A RÉGI ÖREGÖKÉ. MI TÖBB, NÖMÖS URAINKÉ!

MÁS ELLENBEN AZT MONDJA...

Rossz bor nincs

Csak rossz borívó

...Rossz boríssa! (Nem a bornemissza.) Mert.

Kiköpní, ami nem ízlik? Kóstolás javán, amikor 158 (261) bormintából kell(ene) kiválasztani a legjobbat? Hogy lehet annyit megkóstolni? Végignyalintani.

Egy korty is sok... Ha ennyi.

– Kiköptem, ami nem ízlett!

Bort, ki? Olyan nincs.

– Rossz bor nincs...

Hogy lenne?!

– Kevesebbet igyál, ha kell, gyűszűnyit, de ki ne köpd...

Vétek! Nincs az a bor...

– De van!

Akkor most...?

– Azt nevezhetjük rossz bornak, amit a vasutas egy nappal a fizetés előtt nem iszik meg!

Paff.

Hogy nektek mi a bajotok a vasutasokkal...

(Vasutas öregapád sem fizetés előtt, sem fizetés után nem ivott egy pohárral sem.) (Úgyhogy őtőle a bor...) (Jó bor, rossz bor.)

(Ő biztos nem ivott rossz bort.)

...ROSSZ BOR NINCS, CSAK... MONDOTTÁK VOLT A JÓ TENKEIEK. MAJD ÉGY ALKALOMMAL A ZOBOR-VIDÉKIEK... SZÓVAL HOGY BENNÜNK A HIBA!

BENNÜNK, NAGYON.

Juhfark, ecetben

Kár, hogy Dörgicse

– Ezt figyelj, dörgicseit hozok!

Hoz? Hozzon!

Baj hogy érne.

Kitűnő Balaton-fülvidéki szőlőtermő hely, prima borokkal. Fehér, persze.

Jó kis dörgicsei...

Ide velem!

Ide.

Balatonmellyéki borligeti borvásár, borsátrakkal. Faházakkal. Borozó az öreg fák alatt. Hársak árnyékában. Nyáridő javán. Tenger vendég a faluban. A környék városából is áramlik a nép a borligeti bornyalintásra. Kóstolni. Kóstálni. Mit ér. Melyiket érdemes tovább izogatni.

Nóta áll!

Mármint amikor lehúzzák a rolót.

Éjfélután, később? Amikor.

Akkor.

De addig...

Amott már cigány húzza. Banda!

Kontráson, bőgősön és persze primáson kívül másodhegedűs hölgy is. Vagy: ő is a kontrát erősíti? Hogy meglegyen a.

Banda.

Jó kis zene! Még hogy zene, hangulat!

Bele a balatoni éccakába.

Akkor, az a, dörgicsei.

– Háromszor két deci a juhfarokból!

Várd ki a végét, előbb csak 1-1 deci.

Rendben, igazít a koma a rendelésen, a már-már boldog csapos rövidebbre veszi a dútést. 3x1.

Előbb kóstolunk, azután kérhetsz többet.

Igaz, ami igaz.

Beleszagulsz (a pohárba), s nyomban megcsap. Nem a juhfarok, nem a pince, avagy a doh, a penész, netán a kén illata, nem. Maga az: ecet.

Te, ez ecetes!

Ne bomolj – gyugja a nyelvét a pohárba.

Ez, e dörgicsei juhfarok?

Mi más lenne. Állítólag. Bemondás, mi több, a borosüvegen lévő fölirat szerint is.

Csinos üveg, helyre borkártyával ráragasztva. Csak épp, ami benne vóna.

Vóna, vóna! Nem vóna, van.

Te, ez tényleg.

Való.

Ecet.

Háromból az egyik bele sem kóstol, azonnal átönti a rendelő borbarát poharába. Így már épp az a két deci, amire eredetileg gondolt.

Magad megiszod, ámbár.

Bort kiönteni? Nincs az a pénz. Ha ecetes is kissé. Többé-kevésbé.

Savanyú a koma, savanyodik. Hogy ő ezt megijá? Mind a teli poharat. Pohárral!

– Öntsd ki!

Komolyan mondd? Bort...

Ráadásul dörgicseit.

...visszhangzod.

Szó, mi beszéd.

Arra nem gondol, hogy többé felé sem nézel? Csak hogy eladja, rád szózza, elpasszolja a rámaradt, hajaj, megecetesedett borát? Még hogy őt kár érje! Öntse ki, főzzen (főzessen) belőle pálinkát (törkölyt? borpárlatot?...). Amikor annyi dolga volt vele, mit áldozott rá.

Nem és soha.

Vedd és add.

Ma sem, még hogy holnap.

'Holnap'. Amikor még ma van.

S ki, a földre, a hársfa tövibe.

Hitel? Rontás? Amikor az ember csak szeretné szüretre – újra – kiüríteni a hordáját.

– Csak ne belém, pajti!
Ne, ne.

Persze, mert ez volt a legolcsóbb a helybéli borvásárban.

Minden hiába. Mellette a sörsátornál nagyobb a forgalom. Borlíget szabadtéri – Isten szabad ege alatti – sörcsarnokában.

Ilyen bort; evvel; 'versenyezni'.

Ki akar itt versenyezni?! Ó eladni akar, nem a csúcsra törni.

Nem az a baj; más.

Mismás.

Na, jó, majd (*tokaji*) másolás.

Így csak bukni lehet.

Jó nagyon.

S nem a részegség miatt.

HOGYNÉ! HOGY ODA SĚ MÖNJ TÖBBÉ.

Lesenczei savanya

Igyunk, bonvéd!

Hogy a baka azt mondja, szaladjunk?

Mert a (magyar) baka hogy válogatna, ha borról, nőről, avagy (más) harapnivalóról van szó?!

Amiből alkalomadtán, ha.

Kap eleget.

Jut, ha marad.

A tapolczai leventék valami okból kifolyólag – (templom)búcsú, szüreti multság, zárszámadás, miegyéből eredően – csapatostul hivatalosak voltak a Lecencze folyó (ha tájékozottabb vagy, kénytelenségből eláruljuk, patak) menti helységek egyikébe. Hogy ne mentek volna! Mint az örültek igyekeztek – ki

– Verjük ki őket a kocsmából!

Vergyük vagy nem vergyük, mindegyesetre.

– Ízlik, katona?!

Hogy a csudába ne ízlett volna. Annyi bezártság – őszi gyakorlat, nyári, tavaszi, téli, összefgyvernemi, varsóiszterződési (ne adj Isten muszkákkal, ajaj, cselákokkal közös) – után...

Kapd és vidd! Fog és idd. Egy hajtás. Kettő.

– Látom, fiam, van huzatod!

Annak hogy nem lett volna... Egy tapolczai bakának? Lecenczén, bárhol!

– A bajtársaid sem adják alább...

Majd ha bolondok lettek volna!

– Fiúk, innátok még?

Hülye kérdés.

– Akkor gyertek.

Ergye, mondja, ergye, katona koma, ergye hozzám!

Katonánk intett a többinek, rájuk kacsintott, s már a rajnyi cimborával a helybéli boros gazda nyomában loholt.

Már aki. Mert akkorra már nyilván többen más állapotban voltak. Pláne aki nincs szokva a borhoz.

– Borhoz? „A”-hhoz...

A borhoz, a pálinkához, a sörítalhoz, hogy a többivel most ne fárasszuk olvasóinkat.

Egyre megy!

Ergye.

Nem egészen, de hagyjuk.

Ez úttal!

Ne feszegessük.

Mit nem ittak meg azon a délutánon a tapolczai leventék (a Magyar Néphadsereg nevű elvonó jellegű műintézetől megszabadulván).

– Erre, fiaim, erre! – mutatta az utat

beleszagolt, nézegette, ivott egy kortyot..., hogy rögvest. Ki nem köpheti, mert épp vele szemben ül a tettesnek mondható elkövető.

Szép óvatosan – amannak óvatlanságát kihasználva – a dikó alá lötytyintette.

Mondanunk sem kell, a heverő alatt maga az áldott anyaföld terült el. Mert persze se padló, se téglá, se kő, se beton, még csak homok sem. A földpadló pedig úgy beitta, mintha a világ legjobb bora lett volna.

– Életemben olyan savanyú bort nem ittam! – regélte utóbb.

Hogy meg is rázkódjék hozzá.

Tőle.

– Na, fiam, ízlett, ízlik?! – kérde tőle a gazda, merthogy elsőnek neki töltött, a többi csak utána íhat ebből a drága nedűből.

– Gazduram, ilyet még nem ittam! – válaszolta tiszta szívből.

Lerítt róla, hogy őszintén mondja.

„Ide a rozsdás bököt!”

Boldogan néz a többire a gazda, nekik is tölt.

– Nem sajnálom, igyatok!

Valahogy mindegyikük megoldotta. „Rossz bor nincs, csak rossz borivó”.

De hogy ennyire?...

Látja, isznak a fiúk, tán még tetszik is nekik.

– Várjatok! Van még egy kis savanya... – és már loholt is lefelé a garádicion.

Mármint hogy az az igazi.

Mire visszaért, a bakák elillantak.

A helybéli lányok legszebbjei, akik a Magyar Néphadsereg által fölkarolt Lesencze Népi Együttesben együtt táncoltak a tapolczai leventékkel, vették

Avas bor

Öreg-, nem óbor

Hogy mi az *avas bor*? Mitől lehet *avas*... szalonna, dió, mandula, mogyoró...

Tudjuk. De hogy a bor is löhessön?!

Sajnos, előfordul.

– Oxidálódott, megöregedett, megvényt bor. Hibás íz, melyet általában a bor levegővel való érintkezése okoz – írja az egyik szakember.

Csak, ugye, nem attól érzi az ember *avasnak* a bort, mert nem dugta be a dugót, kint hagyta a pohárban, nem itta fenéig... Nem. Csak amikor... érzed, valami nincs rendben, mert a színe tán még hagyján, ám a szaga, íze, 'bukéja'... 'Bukni' ugyan nem kell tőle (legalábbis előre), de... nem az igazi. Mást vársz. Frissebbet...

Csak hát ez... több éves borocska! És: az efféle csakis ilyen lehet?

Ha el tetszenek rontani.

'Avas', azaz... *avas* íze van. Mint a szalonnának...

Az *avas* szalonnát is meg lehet enni, sőt, egyesek szerint kitűnő pl. reumára...

Amúgy: alig. Persze pince mélyén ita-lozván, más nem kerülén, csak tavalyi (*avas*) – megöregedett, elgyöngült, ki-vénhedt, erejét vesztő, ízét, zamatát, szagát, színét veszejtő – szalonna, jobb híján megteszi! Egy kis száraz kenyér hozzá...

Csak bele ne törjön a fogad! (Ki ne essen a tömés...) El ne menjen az étvagyad... A bortól nem fog.

Avas szalonnára csúszik csak a finom bor! A *csopak*, a *somlai*, a *tokaji*, a *szerémi*, a *ménest*, az *egri*, a *soproni*, a *ruszti*, a *lendvai*, a *badacsonyi*, a *villányi*, a *szekszárdi*, a *csongorádi*, a *bajósi*, a *küküllői*... Ne adj' is-ten egy kis *avas* sonka maradt tavalyról,

vesszen! Színre: gyönyörűségös! Itatná magát. Ám ahogy magadhoz veszed. (Felénk inkább: vöszöd.) (Vögyed!) (Vidd!)

Jó; nem öntjük ki. Bort nem szoktunk kilötyyíteni. Akármilyen rozoga, nem tudod halálra ítélni. Mert a bornak ben-ned a helye! Hordó, üveg, kupa után.

Ha arra hivatkozva öntöd ki, hogy az ósmagyarok lötytyintettek harapásnyit a borból Földanyánknak... Becsapod magad. Mert Anyánkat hogy tudnád? (Mármint félrevezetni.) Nézzük csak.

Beteg a bor, beteg!

Rossz bor, rossz egészség

– Hibás a bor, hibás!

Bibás, bibás...

Barnába tőri magát! Merthogy a leve-gővel érintkező bor elsőtededik. Megelőz-heted, ha tele marad a hordód, nem nyitod meg a borosüvegedet... Ha megbarnult a borod, kénezd! – ajánlja, mint az alábbiakat, Wiki mama kedvenc szakértője.

Ecetesedvén! Ha ecetszagot érzel, ráadásul az íze után is ecetnek véled, biztos, hogy erről van szó! Mondhatni megette a rosseb. Ha még a fekete – ne-tán a fészkes – fene is, a felszínén nyálka mutatkozik. Rendetlen a gazda, nyomlott volt a szőlő (legalább egy része), előer-jesztéssel ügyeskedtél, ráadásul közben sokat volt szabad levegőn. Boreceteknek vele! Másra nem jó. (Ecetet rá, ecetet rá!)

Élesztőszaga van neki! A bor az er-jedés után sokáig állt meleg helyiségben a seprőn, netán az élesztőt túloztad el. Fejtsd át, kénezd... Ha másképp nem megy, újra átféjted – netán kissé kénezett edényben, s volt, nincs élesztőszaga a do-logznak. (Nem lehetne ezt is élesztő helyett kovással gerjeszteni?) (Ne igyál annyit.)

Fehértörésbe estünk! A fehértörés legfőbb jellemzője italod homályossága. A borban még találni ezt-azt, a nedű nem érett arra, hogy magunkba dűtsük. Átfejtéskor jócskán meglevegőztetjük ökelmét; addig fejted, míg ki nem tisz-tul. (Ha nem, hát nem.) (Senki sem lehet hibátlan, így rajtad keresztül a borocskád sem.) (Le vele!)

Feketetörés, hogy a franc essen belé! A bor szinte tinta színre vált. Kevés a sav, gondatlan voltál, a borocska vassal érintkezett. Tanulság: óvd a szőlőt, a mustot és a bort a vastól! Kerüld el, koma. Némi citromsavval – a bor savasságának növelésével – világosodhat a kifeketedett borod.

Légy a borban! Légy? Muslinca. Szü-nyog. Hangya. Ne adj Isten méhecske, durvább esetben lódarázs. Szóval valami. Kikapod és kész! Mintha mi sem történt volna. Figyelem: csak azután idd ki a po-hárból a bort, hogy eltávolítottad onnét a bogarat, valamint a rovátkolt barmot! (Vadmarhá a vakvilágnak.)

Nyúlósodik! De kiönteni még nem föltetlen kell. Nyálkás lett a lelkem-bo-garam. Sót, szálát húz maga után. (Ne húzgáld ide, oda, idd meg!) (Könnyű azt mondani.) Mert sajtan a koma, akarja mondani kevés benne a sav. A borocskát nyírfa söprűvel addig csapkodod, míg habzani nem kezd. Dűts bele valami citromsavat! S azt követően... ha szerencséd van... tovább ithad. („Egység!”)

Káposztát savanyítasz, vagy borral kínálsz?! Ki tudja... Mindenesetre – bár hivatalosan (állítólag) tejsav íze van a bo-rodnak –, mi inkább arra hajlunk, hogy az illető borocska, szegény-szerencsétlen-je, szaga meg íze szerint tisztára, mint a savanyúkáposzta. Azt mondják, leállt az erjedés, illetve túlfütötted a helyiséget, pl. szovjet gyártmányú merülőforralóval hevítetted (Bisztra, bisztra! – nyaggat-tak a Tó fölötti pincébe véletlen letéve-dő szabadnapos szabad ruszki pilóták). Ráadásul sajtan (szinte savtalan) volt a mustod. Egyenletes hőmérséklet, er-jedés után a szükséges mértékben sava-sított bor hűvös helyre kerüljön. Újabb és újabb fejtéssel, no meg kénezéssel las-síthatjuk a káposztásodást, de dicséretre méltó bor abból már aligha lesz. (Legfől-jebb ha alaposan beszélzelnek a szabadi – vagy épp hajmáskéri tüzér, ne adj Isten keszthelyi kastélyistállóalakó, hajaj, tapol-cai atomlővegkezelő – soldát fiúk.)

gyalog, ki alkalmi fuvarral – a városzéli kaszárnyától jó szaladásra lévő szőlőhe-gyek alatti falvakba. (Azok egyikébe, avagy másikába.) (Mindegy, mert a vé-gén úgyis összekevertek mindent. Előbb az italneműeket, majd a lányokat, végül a helységeket. Hogy Tapolczáról ne is beszéljünk. Volt, ilyenkor, hogy az adort század valamely tagját úgy kellett a ki-rendelt járőrnek hazacipelnie.) Egy kis borocskát nyakalni, szép jányt ölelget-ni, kikapós menyecske dolgát dunya-ha tetején elröndözni.

– Nő őz, mer rosszul lészek!

Ó nem, hát mi sem.

De ha az ember ennyit iszik...

Túlzottan otthon kezdi magát érezni.

a borosgazda kinézetű helybéli lakos a szőlőhegy aljában megbúvó, kunyhó ki-nézetű pincéjébe irányítva őket.

Az előtérben körbeülték az asztalt, várták a jóféle nedűt a pince mélyéből. Egyikük lement a gazdával a lépcsőn a hordókhöz, a többi már olyan állapotban leledzett, hogy inkább nem kísérletezett vele. Estére haza kell menni, lejár a ki-menő!

– Még hogy ki, de mi fog bemenni?! – élcelődött egyikük, aki még eszénél volt.

– Na ne, aztán nem ki szokott jönni?!

– kapja meg a bajtárs koma.

Haha.

Tölt a gazda, s ki, hogy. Regélőnk, akit eredetileg borozni hívott a gazda,

a lapot: befogatták a (herélt) pejkót az önkéntes tűzoltó egylet szerkocsija elé, s azon fuvarozták a kaszárnya kapujáig a többféle lórétől (sajnos nem miattuk) le-roggyant hadfiakat.

EgyszervoltLesenczén savanyaborivás...

Az kellett volna nekik, e savanya után a még savanyább.

... Miközben ma (hála Istennek!) a Lesencze mentén jobbnál jobb borokat íhatsz...

Hun van mán a tavali hó! Mög az a savanya *lesenczei rőttenetős*.

HIBA, MIEGYÉB. KÓR! KERÜL ELÉG...

abból kanyarítás.

Mán ha eleget ittál. Amikor mán... majdnem mindegy? Csak valami fajsú-lyosabb is kerüljön beléd.

– A borhibákat könnyebb megelőzni, mint javítani, mert a helytelenül kezelt bor, már az *avas bor*: elvényt, fáradt be-nyomást keltő, eredeti, szinte már szüle-tett összhangjából kieső (széteső) bor – írják további szakértők.

Szó, mi szó! Találkoztunk már vele... Bárhol, hun bor teröm, hun embör keze-li a bort, s van-é embör hiba nélkül? Bor nem különben.

Löhetni lehet, de... be kár!

*Óarany*nak mondja magát e borocska (nevezi e néven a gazdája), hogy megté-

Záptojás?!... Szaga, bűze, illata, hogy az ízéről, bukéjáról ne beszéljünk. Ettől ments meg minket, ó Mindenható! Kénezesnél lettél volna körültekintő... Elkerülöd, ha a kén maradékát eltakarítod. Ha már bezáptultál, valamelyest kénezedt edénybe, hordóba ártéjted. A zápillat és zápíz elillanhat; ha mégsem? Megint levegőztesd kicsit... (Míg a szomszéd pár kerttel tovább nem szalad a 'jó hír'-rel – „Megbűdösödött a koma bora!”)

'Betegség'. Ám akkor még a 'hiba'. Harmadiknak meg ott a'. Jól mondod, hiánya. Annál nagyobb betegség, mi több, hiba... Akkor hibázik csak igazán!

Hibák a borban

Hibája a bornak?!...

Öreg hiba.

Hiba a borba.

...borban az igazság, borban a hiba!"

Borhiba: minden olyan kedvezőtlen elváltozás, amelyet nem élőlények okoznak (például oxidáltság /túl sokat levegőzött/ – magyarul rozsdás, dugóíz, egérszag stb.) – regéli Viki néni (lánykori nevén Wiki Pédi/ai, Pédy, a Viktória):

- avas bor („Hulló falevél..."): elvényt, fáradt benyomást keltő, széteső borféléseg.
- azbeszt íz („Mérgezzük a vendéget, mérgezzük?!"): a derítéshez (sót, szűrőhöz) való gyöngye minőségű azbeszttől származó íz. Ha nem értesz a szóból, rákot okozhat.
- darabíz („Levegőt kapott, levegőt..."): a darabban tartott borok szesztartalmának egy része levegővé válik. A

megkezdett hordóban levő borra ügyelj! A legjobb, ha mielőbb megszabadulsz tőle. (Újabban a hordó teteje magától mén a bor után.) („Így könnyű!" – kesereg a negyedik pinceszomszéd, miután a hülyegyerek rokongyerekek mind a tizenkét hordaját csapra verte.)

- dohos íz („Mintha egérszart szagálnál..."): dohos, penészes hordótól a bor átveszi annak ízt, zamatait, mást ne mondjuk szagát az illatának (a bűzen). Illathibás lesz tőle a borod, úgy-hogy kerüld el. („Te tudod, hogy bírod.")
- dugóíz és illat („A szagát kint hagyhattad vóna!"), ami a rossz minőségű vagy rosszul tárolt dugótól származik.
- bagariaíz („Ezt még Bagarja uram, a tartós béke barátja is meglehetősen tartaná..."): való, a bagaria bür bűzére (sót, illatára) emlékeztető, érett, kellemes íze a borodnak.
- bágyadt bor („Pocsék a borod, pocsék; elég rég elhagyhatta a lányságát!"): frissességét elvesztő, savszegény borocska.
- bakszag („A gimiben a tanár az osztályba lépve ilyenkor oroszlanzagot emlegetett!"): népinek mondható megnevezése a záptojás szagú nedűnek.
- baktaíz („Bakabukéja van neki kicsike..."), amiről a szekszárdiak tudnak, akik a Bakta-dombjokról nevezték el a mosatlan hordó okozta borhibát. („Hiba, öreg hiba! A hordót ki kell mosni.") („Felenk leginkább a Lótétú nevű düllőben fordul elő.")
- élesztőíz („Annál fordul elő, aki nem vár a sorára, sietteti az erjedést."): a seprőn, netán a leülepedett borélesztőn hosszan tartott bor íze. („Maradok a kovászos kenyérenl.")
- érdes bor („Reszelő helyett hoz-

taď?"): sok cserzőanyagot tartalmazó, kellemetlen bor.

- fagyott íz („Csak nehogy zsebhokizni kezdj nekem..."): a fagnak kitett szőlőből készült bor kelletlen íze.
- fémíz („Vasvillát áztattál a borodba?"): a bor és a fém hosszantartó találkozásakor keletkező kellemetlen édeskés íz.
- főtt íz („Komaasszonyodat főzöd, ne a borod!"): a hőkezelés során túlhívített bor – túlságos – bukéja.
- fű íz („Legelni küldtek, szomszéd?"): az éretlen szőlőből készült boré.
- hordó illat, íz („Hallja, ennek nem bor, hanem hordó szaga van!"): a rosszul kezelt hordó nyers fa, doh vagy más kellemetlen illata, íze (szaga, bűze, bukéja vala).
- húzós bor („Húzod a fogam, húzod?!"): túl sok a csersav (a kelták tannin nevezetű tölgyének, úgymint cserének sava) a borodban.
- kevés van belőle („Sajnálod, sajnálod tőlem?!").
- kénes íz („Mennyi foszfort, akarom mondani ként dűtöttél a hordóba, te ököř?"): a frissen kénezett, vagy túlkénezett, szúrós illatú bor íze a szádban. („Nem ettől fájdult meg tegnap is a fejem?!")
- levegőíz („Levegőnek nézel, levegőnek! A helyett, hogy tőtenél!"): hosszabb ideig darabban tárolt bornál érzed. A levegővel való tartós érintkezés („Levegőrozsdásodás?...") hatására kialakuló fáradt, rozsdás' íz.
- megissza előled a szomszéd („Az iszákos cimborá, a szeszakán szaktárs, a borissza főnök, a durcás bárcás...").
- muskátlíz („Muskátlit kötöttem gyöngye violámnak..."), a második lityi kezdetekor szokás rágyújtani): bizonyos

benne lévő, illetőleg beléteett dolgok („Szorbinsav, kálium-szorbát?! – Hogy te milyen 'művelt' vagy!!! – Beverjük a pofáját? – Be; minek annyit okoskodni.") bomlásakor keletkező, a muskátlí szagára emlékeztető kellemetlen íz (szag, bűz, buké). (Muskátlí... Jó, hogy nem patantyúsvírág...)

- nem a tiéd (illetve nem ihatssz belőle, nem jutsz hozzá). (Öreg hiba!) (Szinte a legnagyobb.) („Mert még hogy ilyen íz, olyan búz... De hogy neki se láthass...") (Több kettőnél.) (Háromnál meg – mert hogy ez lenne a magyar igazság! – különösképpen!)
- opálos bor („Homályos a lelköm, homályos, de mög löhet inni."): kicsikét zavaros borra mondják némelyek. („Az elhárítóknál előny, de itt...") A bor homályosságát a tisztátalanság, avagy az erjedés bizonyos zavara okozhatja. („Ezt a 'bizonyos'-t tisztázzuk, értem, tegyük tisztába...")
- papíríz („Vót vele papírmunka, vót, ugye, öleg?"): amely aztat jelzi, hogy a bor papírszerűséggel érintkezett, mondjuk (példának okául) a szűrés folyamán. („Szűrted vóna inkább velem össze magad" – sőhajt magába az aggszűz kertszomszéd.)
- penészes („Dohosság, tán Penészeleken is így hívják."): a rothadt szőlőből készült bornál lép föl („Mi meg le..."). Penészes, vagy dohos hordóban tárolt bor sajátságos íze (valamint illata a penészesnek, bűze a bornak). Okozói a már említett Punci és Aspermál gombanemzetségbéliek.
- rókaíz („Direkt ilyet akartál?"): a csakazértis (direkt) termő, Észak-Amerikából származó szőlőfajták (*Noah, Iza-*

bella, Elvira, Othello meg a többi) borának sajátlagos, egyesek szerint a poloskához hasonló, másokat inkább a róka illatára (mi több, bűzére) utaló bukéja. Amiből kicsi is sok...

- savanyú bor („Savanya, nem vitás!"): magos illósav (például ecet) tartalmú bor, nem azonos a savas borral.
- zavaros bor („Zavaros a borod, haver, zavaros!"): a tisztítási folyamaton még át nem esett, sok üledéket lebegtető murci, illetőleg újbor, átrnézve rajta a háttérnek csak torzított körvonalai látszanak. („Ne mérgegesd, hajtsunk föl!")
- zöld ízű bor („Ződen nekiesni... Majd ha mögződülök!"): éretlen szőlőből, éretlen kocsánytól származó kellemetlen íze a borodnak. („A tiednek!... – Szidod az anyámat, szidod az anyámat?!") (Nna, téged sem hívlak be többet.) (Ebbe a pincébe 'ilyen' embert...) (Megissza a potyát, és még pofázik is.)

Rossz bort inni... Amikor annyi jót át az Öregisten!

Pocsékba vesztött mindön perc, amit efflével töltesz!

Kár belénk.

Amikor ott a *ménosi*, a *tokaji*, az *egri*, a *somlai*, a *badacsonyi*, a *fűredi*, a *csopaki*, a *villányi*, a *szekszárdi*... Java! Rossza – elrontott (elromlott) (meghibásodott) (beteg) bora – nélkül.

...Szép asszonynak, jónak, A jól járó lónak Kár megöregedni."

Ha te mondd...

– folyt. köv. –

VISSZAPILLANTÁS A NEOLIBERÁLIS ALAGÚTBÓL

S. Király Béla

A recenziens néha metaforákra is kényszerül, ha a közel- és félműltünk egy-egy szakaszát értelmezni kívánja. S mivel a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján felcsillanó lehetőségekhez képest a megvalósult jelenünkkel nem békülhet ki, az elfecsérelt évtizedeinkre visszatekintve egy mesterséges fényvel gyéren világított alagútba képzelem magam és kortársaim. Különösen most, amikor olyan sorskérdéseket vallató könyvek érek a végére, mint a *Mi történt velünk* című.*

A triász könyvet olvasva jó érzés visszapillantani a negyedszázadi távolságba tűnő, pontszerűvé zsugorodó bejáratnál derengő, hajdani természetes fényre. Az a fény az illúziók, a korlátlan remélt lehetőségek évéből dereng felénk, abból, amelyet – igényesen – hol vértelen forradalomnak, hol rendszerváltoztatás évének nevezhetünk. Többet tanulhatnánk a hetvenes-nyolcvanas éveiket taposó korosztály kiválóságaitól, hisz bármely oldalon is álltak, nemzeti minimumban, sorsközösségben gondolkodtak a – „patakvert" leszámítva – forradalom minden ismertető jegyét magán viselő sorsfordító években. Kodolányi Gyula esszéiben, interjúiban következetesen a forradalomnak nevezi a negyedszázada történet hazai eseménysorozatát. Lengyelországból Bronislaw Geremek történet, volt külügyminiszter vágja a franciák szemébe: 1789 forradalmának 1989 erőszakmentes forradalma adta meg a kegyelemdőfést, mivel mifelénk békés volt a bolsevik diktatúrából való átmenet a demokráciába és a jogállamba.

Egy harcedzett triumvirátus hajol a több mint negyedszázada kibontakozó történelmi változások térképe fölé, és értelmezi számunkra egy impozáns kötetben azokat az éveket. Indokolt a kérdéskör: mi is történt velünk? Hiszen a lehetősé-

gek szívárványszíneinek felpörgetéséből nem a mai, szürke színnek kellett volna kikeverednie. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának dísztermében tartott decemberi könyvbemutatót megfigyeltük, hogy a múltidézők fegyelmzett arcán is ott vibrál az öntépi elégedetlenség. A szabadságnak, amelyért oly sokan küzdöttek a lakiteleki időkben és azt követően is, egy újkapitalizmus lett az ára, amelyet a közgazdász Samuelson szerint az értelmiségi nem szerethet, mert sem misztikum, sem utópiaja nincsen. Nélkülözhetetlen e könyv, ha újra gondoljuk azokat az alternatívákat, amelyek nem vezettek volna a globáló-fiskális turbókapitalizmusnak az 1995-től felerősödő, szervilis magyar alváltozatába. Ők hárman, társaikkal együtt, de az Antall-kormány némely tagjának, segítőjének személyes példája is figyelmeztet: nem volt a csillagokba írva a megdöbbenő méretű önfeladásunk.

A kötet szereplői történelmi munkát végeztek, jelenlétük a közéletben meghatározó – ráadásul barátok is. Kovács Lajos Péter kérdéseire válaszolva, de egymással is párbeszédre, vitára kelve az előző erejével, a felidézett élmény szuggesztivitásával mondják el – a kötet nyitányaként – a lakiteleki találkozó történetét, és odavezető kanyargós szellemi utat és az utána következő éveket. Tudtuk, hogy lehagynak minket – idézi fel az akkori éveket Bihari Mihály, a programokat író jogász és szociológus, az örökmozgó előadó, elemző. Nem képzetek hősöknek maguk, de sorsukban érvényesült a jogtudós bátorsága és hallatlan önfegyelme, a filmművész művészhetsége és a ritka szociális érzékenysége és a magyar falu tisztas szegénységéből kigyöngyözött politikai tehetség úttörő munkássága... Ők hárman tudták, hogy egy mozgalom létrejöttét már nem lehet szocialista jogszabályokkal gúzsba kötni. Berend T. Iván szerint a Kádár-rendszer szoft

diktatúrájának kormányzásából evolutív módon mentünk át a polgári demokráciába, elhagyva a „terelő utat". Az ilyen önigazoló értelmezésekre is méltó válasz e könyv. Bihari mondatai az evidencia erejével hatnak: „a szellemi-kritikai mozgástér növelése nem úgy történt, hogy a párt növelte a kimondhatóság határait, hanem úgy, hogy voltak emberek, akik mindig többet mondtak ki, mint amit addig ki lehetett mondani." Mindhármán követték Csoóri Sándor közpolitikai maximáját, miszerint: „Korunkban az értelmiségi feladata csökkenteni a távolságot a felismert igazságok és a kimondott igazságok között." Kósa Ferenc filmrendező a lakásukon rendszeresen összejövő szellemi műhelyről beszél, ahol Nagy László volt a szellemi és erkölcsi mérce. A Lakitelekre tartó úton fegyveres járőrök többször is megállították és igazoltatták Pozsgayt, de ő már a sátorban elmondandó beszédére összpontosított: „Ha élne Nagy László, vajon egyetértene minden elhangzó mondatommal?" Van-e ma még olyan politikus Európában, akinek költő a daimónja?

Pozsgay Imre – az MSZMP hajdani nonkomformistája, a népi gyökerű falbontogató, a jobboldal klasszikus baloldali értékeket való tanácsadója – élete fordulópontjait áttekintve új, még nem ismert dolgokat mond el, bizonyítván, hogy kifogyhatatlan tárházi, és – ha kedve szottyan – mikszáthi kedéllyel anekdotázó tanú lenne inkább, mint ellenfelei által bevádolt tettes társ. Egy, a vele nem szimpatizáló kor-társa Sárközy Tamás így ír róla a *Magyarország kormányzása 1978–2012* című könyvében: „Valahogy nem szerettem soha. Nekem mindig egy kicsit túl dagályos, túl elvont volt." A jogász azt is felrója neki, hogy egyéni versenyző, nem képes csapattagként dolgozni a kormányban – nem csoda, hisz a sors és képességei államfőnek

jelölték! -, de azt még ő is elismeri, hogy „Pozsgay Imrének nagy érdemei vannak a hetvenes évektől a magyar társadalmi élet felpezsdítésében, amelyet ő részben a pártközponban, részben a Társadalmi Szemle szerkesztőségében gerjesztett, segített. Az érdekeltező szociológiát az ő vezetésével vitték át Bihari Mihályék a politikai életbe. Érdekesebbé tette a társadalomtudományi folyóiratokat, új típusú tévéműsorokat szervezett, így élő adásban a Papp Zsolt vezette Tudós Klubot. Amikor pedig a nyolcvanas években a Hazafias népfőnt főtítkára lett, a szocializmus demokratizálását kívánó politikai irányzat vezetője lett, és kiszélesítette a védelmet olyan emberekre is, mint Fekete Gyula vagy Bauer Tamás." Írtak már olyant is, hogy az ellenzéki pártok Pozsgay köpönyegéből bújtak elő. E könyvből azonban nem derül ki egyértelműen, hogy a „népfelkelést" bejelentő politikusi milyen taktikai, stratégiai hibákat vétett azok szemében, akik egy új politikai párt élén vagy az államelnöki székben szerették volna őt látni.

A Lakitelken megfogalmazott nagyszerű gondolatokat, víziókat kivézetetű politikai és gazdasági irányzatot értelmező kötet arra is alkalmas, hogy felidézzük az ősbűnt, a sok közül a legnagyobbat. A sátorbontás után két-három nappal már ott feketélt a New York Times hasábjain és a kisajátított médiánkban később nagy karriert befutó politikailag korrekt nyomdafestéke, a lenini tömörségű szlogen, miszerint a Lakitelki Találkozó – úgymond – egy nacionalista, kirekesztő, és antiszemita szándékú összejövetel volt. A precíz Bihari így pontosít: „népi, nemzeti és részben antiszemita." A hangulatkeltők neve ismert, méltatlan egy oldalon szerepeltetni a szerzőkkel, de a feledés homályába vesző testvérgyilkoságon két okból sem szabad átsiklani. Egyrészt az ötvenedik oldalon felidézett

szemfényvesztő hazugság vádja rányomja bélyegét a beszélgetések hangulatára, másrészt pódiumfény vetül azokra, akik – saját, kisstílv, grémium terjedelmű hatalmi érdekeik miatt – egy új, névtelen birodalom által kijelölt kényszerpályára tereltek az országot. S mindez akkor, amikor a régi, az azonosítható és elszámoltatható birodalom még ki sem vonta innen elpilledő, öreg őrszemeit. Napjainkban, a felháborító tapasztalatok birtokában – a közép-kelet-európai tanköves úton lehetetlen a szuverenitás magas fokán álló magyar politikát és gazdaságot elképzelni, de nem mindegy, hogy mekkora az új birodalmi centrum körül forgó röppálya távolsága: Merkúr-ként sül ragyássá arcunk-arculatunk fele az atlanti ezer wattól, vagy Jupiterként körözünk tisztas távolságban tőle. Persze Jupiterként sem lehet mindent megtenni, mögötte is ott állnak az antik lobbyk (a sorsfonó moirák), de neki szabadott azt, amit nem az olcsó bérért igát húzó ökörnek. A gazdaság és az államszervezés neoliberalis esti meséjét már a nyolcvanas évek eleje óta szolozsmázták a Dimitrov-téri fiúk, akik minden későbbi kormányban vagy annak környékén felbukkantak. A neoliberalis narratíva technikai értelemben is ikertestvére a kommunizmus elbeszélési módjának: a főhősnek nincs alternatívája, legfeljebb egy harmadik utas, falra festett nacionalista ördög. A tanese következményét ismerjük: itt áll az ország jó része üres tarisznyával, hamuba sült pogácsával, mert ismét rosszkor voltak rossz helyen. Haza, nemzet, közösségi szolidaritás? Nincs mód és nyelv megbeszélni a lakiteleki gondolatot, amely – szembesítő mivolta miatt – a messzeségbe tűnő „hess, madár!"

A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján történt meghatározó politikai – gazdasági-társadalmi események bonyolultabb annál, hogy csak a lakiteleki táv-

csóvel nézzük, de a mérce továbbra is az, ami ott elhangzott. A vitaközö triász kitér a rendszerváltoztatás világpolitikai körülményeire is, amely befolyásolta és behatárolta változást hozó hazai események. A tranzitológiai szakirodalom jelese, Claus Offe szerint a kelet-közép-európai változások jóval nehezebbek voltak – jobban megviselték a polgári mivoltától már korábban megfosztott lakosságot – mint a távol-keletiek. Míg ott a diktatórikus kormányzás keretében kezdték működtetni a piacgazdaságot, mífelénk egyszerre állították vissza a piacgazdaságot és a polgári jogállami demokratikus politikai rendszert. Ha mindehhez még hozzá számítjuk a globális fiskális kapitalizmushoz való kényszeres alkalmazkodást, a 2008-as „csinált” válsággal egyetemben illetve az EU követelményeihez való alkalmazkodást, akkor előttünk tornyosul a szörnyen nehéz kihívások cunami hulláma, amely – miközben keveseket a hátára vett a magyar állampolgárookra rázúdul. A kármentés azóta folyik; a legfrissebb adatok szerint Magyarország 1980-ban közelebb volt az EU átlagához, mint napjainkban.

A gazdasági folyamatokat a kötet szerzői is áttekintik - a morális megközelítés többletével, amely a napjaink technokrata elemzéseiből, a sztáralőrökkel fűszerezett hatalomtechnikai megközelítéseiből hiányzik. Mindhármán, már a kezdet kezdetén ragaszkodtak ahhoz, az igazsághoz, hogy a szocializmus nem csak bolsevik típusú kísérleteket jelent, hanem az egész nyugat-európai szociáldemokrácia kísérletét és tapasztalatát is. A probléma okozott, hogy nálunk mindez csupán elgondolt vagy kevesek által külföldön megízlelt, de a többségi magyar társadalom tapasztalatából hiányzó élmény volt. Kulin Ferenc a *Mit ér a fair play, ha magyar?* című korabeli írásában az elsők között elemezte, hogy a negyven év kommunizmus, a politikai kultúra hiánya mennyire megtette a hatását a sorsfordító években: azok a milliók, akiket közvetlenül érintettek a forradalmian gyors politikai, jogi, intézményi változások, nem vettek részt a sorsukat formáló eseményekben. Kívülálló maradtak vagy azért, mert nem fogták fel, hogy mi zajlik körülöttük vagy, mert arra szoktatták, hogy mindenki tegye a dolgát és ne üsse bele a másikéba. A lakosság többsége egyre bizalmatlanabbul, pátosz nélkül figyelte a politika csinálókat és a tekintetben, ami rájuk szakadt, abban sajnos – ha részben is – de igazuk lett. Lassan az egész politikai osztály tisztességét kérdőjelezték meg, válogatás nélkül.

A nemzeti kérdéshez való viszony tisztázása elsőrendű hatalmi-politikai szükséglet. Nálunk ezt elbeszélhetetlenné tette az SZDSZ politikája, az MSZP liberális szárnya és a korai FIDESZ. Ha átlapozzuk a korabeli parlamenti jegyzőkönyveket, a politikusok, az „aranyházú” közigazdászok akkori sajtó megnyilvánulásait, szembesülünk azzal, hogy mennyire hiányzott az a személyiségeszmény, amelyet megkívánt volna e forradalmi kor, és milyen kevesen rendelkeztek a jellemeket azon jegyeivel, amelyet a magyar történelem a reformkorban már egyszer kigyöngyözött magából. Erős identitás nélkül, politikai versenyhelyzetben, az egymás szapuló párt szereplők szavaiból nehéz lehetett hiteles jelentést kicentrifugálni, ráadásul elindultunk az utánzás útján. „Nem a mintakövetéssel volt a baj – mondta Bihari Mihály -, tehát nem az volt a gond, hogy a nyugat-európai minta után mentünk. Azzal nem voltunk tisztában, hogy ezt nem lehet automatikusan átvenni, és főleg nem lehet azonnal alkalmazni. Nem lehet például a piacgazdaságot ilyen hihetetlen gyorsasággal bevezetni. A piacgazdaságnak rendkívül sok formája jött létre az elmúlt 300 évben a kapitalizmus történetében. Mi a legrosszabb típusút, a maximalizált piacgazdaságot vettük át, azt, amelyben az összes terület azonnal, lehető leggyorsabb piacosítása a lényeg, az egész-

ségügytől kezdve a nyugdíjbiztosításig. Ez azt is jelenthette, hogy kialakult egy új tőkés gazdasági osztály, amely azonnal belesimult a nemzetközi gazdaság globális rendszerébe. Miután belesimult, nem volt már számára mozgástér. Az diktál neki, és diktálta Magyarország számára a gazdasági-pénzügyi döntéseket, rendszereket. Ennek következtében döntési kényszerek láncolata jött létre.”

A dilettantizmussal vegyes felelőtlenséget, a közérdekekkel nem törődő bünt – amelynek egyik oka a nemzeti minimum hiánya – megelőzhető lett volna, ha ki-egyensúlyozott a média és megfelelő felületet kaptak volna a neoliberais főszóddal szembe helyezkedő közigazdászok. Hiányzott egy valódi szociáldemokrata, nemzeti baloldali párt, amelynek elvett kísérleteiről e a kötet is számot ad. A politikai kultúra hiányáról tanúskodik az akkori ellenzéki pártok általánosító csőszemlélete is, akik „a kutyából nem lesz szalonna” szlogenjével zárták össze az akkor tudás- és ismeretfölénnyel rendelkező nemzeti baloldal frontembereit a kommunista keménymaggal. „Politikai ellenfeleimnek – ismétli el Pozsgay – nem kommunista múltammal volt igazán bajuk, hanem a nemzeti elkötelezettségemmel. [...] A szocialista kísérletnek nevezett nemzeti katasztrófa után két eszme maradt igazán életben ebben a szellemi sivatagban. Az egyik a nemzeti elkötelezettség, a másik pedig Európában a kereszténységhez való viszony. Az utóbbit nem világnézeti alapon értem, hanem kultúrtörténeti szempontból tartom fontosnak. Ebből a felismerésből következtek az én tetteim is.”

A szép újvilág mandarinjainak némelyike lekezelően beszél a „rendszerváltás amatőrjeiről”, utalva arra, hogy az első parlamenti ciklusban sok humán értelmiségi ült a padosorokban. E tekintetben érdekes és atipikus Kósa Ferenc „politikai” szerepe. Szociáldemokrata és nemzeti értékeket valló baloldali pártért küzdött ő is – sikertelenül. Aztán súlyos vívódások után maradt az utódpartban erkölcsi mércét követelve. Hosszú évek után végre sikerült neki a lehetetlen, amely kevesek élménye a magyar parlamentben. „Decemberben – eleveníti fel Kósa ama napot – elkövetkezett a filmtörvény végszavazásának a napja. Advent volt. A lelkünk megtelt várakozással. Azoké is, akik a kormányoldalon ültek, és azoké is, akik az ellenzéki oldalon. Amikor a kijelzőn megjelent a 100 % - a teremben fölcattant a taps; hiszen ez azt jelentette, hogy az országgyűlés ellenszavazat és tartózkodás nélkül fogadta el a filmtörvényt... Számomra ez a szent pillanat – amíg csak élek – felejtetetlen marad. Hiszen ezért a pillanattért áldoztam az életemből másfél évtizedet. [...] A végszavazás utáni percekben a béke bűvöletében ölegettük egymást. Először Lendvay Ildikóval és Orbán Viktorral, aztán a filmes barátaimmal: Jancsó Miklóssal, Makk Károlyval, Sára Sándorral és a többiekkel.” Még aznap este a Parlament Vadásztermében tartott záró fogadáson Kósa bejelentette, hogy tovább nem vállal szolgálatot az Országgyűlésben, elköszön a politikai közélettől, és visszatér a filmes szakmájához, hiszen most már olyan világ lesz, ahol végre szabadon készíthet filmet.

Az eposzt azonban a deus ex machina zárja: a következő választásokon a Fidesz győzött és a kormány első intézkedései közé tartozott, hogy egyetlen tollvonással visszavonja az egyhangúan elfogadott filmtörvényt.

Hogyan is írta Bihari Mihály? „Magyarországon a politikai fanatizmus és az érdekefanatizmus az, amely a nemzeti tudattal és a demokrácia elveivel szemben megjelenik.”

*Bihari Mihály – Kósa Ferenc – Pozsgay Imre: *Mi történt velünk. Magyarország sorskérdések 1987–2014.* Éghajlat Könyvkiadó Budapest, 2014

FLÓRIS ALKONYA

Herczeg Ferenc

A Király-vendéglőbe mentem ebédelni. Még korán volt és a nagyteremben csak az egy Kálvály Kálmánt találtam. Kissé meglepődtem, amikor megláttam. Én ezzel az úrral eddigél mindig csak éjjel találkoztam a kaszinóban, vagy valamelyik mulatóhelyen, frakkban vagy szmokingban. A reggeli ruha és a nappali világítás nem tett jót neki. Egészen idegenszerűnek találtam. Az ablakfülkében ült és mereven bámult ki az utcára, közben az ujjával az asztalon dobolt. Hozzátelepedtem. Ő ekkor kivette óráját.

– Azt hiszem, megállott, - mondta. - Egy óra óta mindig félegyet mutat. Azzal megrázta, a füléhez tartotta. – Jól jár, - mondtam - a technika szerint pont félegy van. Kedvetlenül morgott valamit és megint kinézett az ablakon. – Vársz valakit? - kérdeztem. – Senkit. Azaz egy Komlóssy Bélát... – Úgy látom, valami fontos híradással jön? – Olyanformán van; hogy jó hírel-e, vagy rosszal, az majd elvlik...

– Talán rátették a pénzeteket a bécsi derbyre? – Sokkal komolyabb dolog! Flóris ebben a percben esküszik... ha ugyan meg nem gondolta magát... Megint kibámult az utcára. Annyira félrefordította a fejét, hogy csak a fülét láthattam. De az vérpiros volt. Most nem dobolt ugyan az ujjával, a helyett azonban a keresztbevett lábát rázta jobb ügyre méltó kintartással. – Te, mi bajod neked tulajdonképpen? - kérdeztem. – Mondtam már, Komlóssyt várom... Elment az anyakönyvi hivatalba, hogy meggyőződjék róla, igazán esküszik-e Flóris... Ha megtörtént, akkor idesiet és hírt hoz nekem... Tizenkettőre volt mondvá és most már félegy is elmúlt... Értheted, hogy nyugtalan vagyok...

– Melyik Flórisról beszélsz tulajdonképpen?

– Zsigárol, a kövér Flórisról.

A kövér Flórist mindenki ismerte a fővárosban. Néhány esztendővel ezelőtt még „a szép Flóris” volt a neve. Hogy volt-e valaha valami mestersége, azt nem tudom. Én mindig csak sétahelyeken, vendéglőkben és mulató társaságokban találkoztam vele. Arról volt nevezetes, hogy minden budapesti férfiával tegeződött és minden csinosabb nőnek a lakását tudta. Vagyoni viszonyait sűrű homály takarta. Annyit tudtak csak róla az emberek, hogy mindenütt ott van, ahol mulatság esik. Volt egy gyönyörű mellűje, egy mogyorónyi gyöngye, amelyet szakértők ezer forintba becsültek. A gyöngy körül egész legendakör szövődött. Némelyek azt állították, hogy Flóris a gyönggyel, amelytől sohasem vált meg, nyeri meg az emberek bizalmát és nyitja meg hitelezőinek vasszekrényét. De én nem tudom, mi igaz ebből.

Tehát Flóris, a minden hájjal megkent legényember, meg fog házasodni!

– Te, - kérdeztem Kálválytól - kit vesz el tulajdonképpen?

– A menyasszonyát Marosek Malvinnak hívják.

– Ki az?

– Az öreg Marosek leánya...

– Hallottam, vagy olvastam egyszer egy Marosek nevű hírhedt uzorásról.

– Ő az.

– Szép a leány?

– Izlés dolga.

– Tetszik Flórisnak?

– Neki nem. Azt mondja, csupa profil az egész leány, egyebe sincsen. De a leány nagyon szerelmes.

– Hol ismerkedett meg vele?

– Az apjának van egy ékszerész-boltja, amelyet azonban csak a látszat kedvéért tart, hogy leplezze valódi foglalkozását... Flóris ott szokta eltölteni a délelőttiét és a leány meglátta az üvegajtón keresztül.

– Kinek az ötlete volt ez a házasság?

Kálvály felém fordult és nemes egyszerűséggel mondotta:

– Az enyém.

– Gratulálok! És simán ment?

– Nagyon nehezen. Úgy védekezett, mint egy spanyol bika. Nekem akkor jutott eszembe a dolog, amikor főbe akarta magát lőni. Már megvette a revolvért és megírta búcsúleveleit...

– És te azt ajánlottad neki, vegye inkább feleségül Marosek Malvint?

– Igen... Komlóssy aztán beszélt a leánnyal és édesapjával. Ők rögtön belementek. Ők családi összeköttetéseket kerestek. Flórisnak pedig annyi az előkelő összeköttetése, hogy már szinte undorító... El is jegyezték magukat, de Flóris aztán két ízben visszalépett.

– Mégis inkább főbe akarta magát lőni?

– Úgy mondta...

– És hogyan tudtátok ma mégis az anyakönyvvezető elé vinni?

– Hát nem volt könnyű dolog! Egész éjszaka vele voltunk és erősen itattuk. Komlóssy aztán elvitte... De én még most is attól félek, hogy meggondolja magát az utolsó pillanatban.

– Nem kell ennyire pesszimistának lenni, barátom!

Kálvály nem válaszolt, megint az utcát nézte. Most már dobolt is az ujjával, meg a lábát is lóbálta. Az idegessége ráragadt. Én is dobolni kezdtem és nagyon vártam Komlóssyt.

– Ő az! - kiáltotta egyszerre Kálvály. Bércocsi ügetett a vendéglő elé. A kocsiból Komlóssy ugrott ki, egy úriember, akit ugyancsak most láttam először nappali világításban.

– Megtörtént? - kérdezte Kálvály a belépőtől.

– Meg! - mondta Komlóssy diadalmasan. - Pedig ugyancsak nehezen ment!

Kálvály a pincéhez fordult.

– Hozhatja a bíbictóját. A Mouton Rothschildot melegítsék föl, a Goulet-t pedig hűtsék...

Aztán szeretetreméltó mosollyal fordult hozzám:

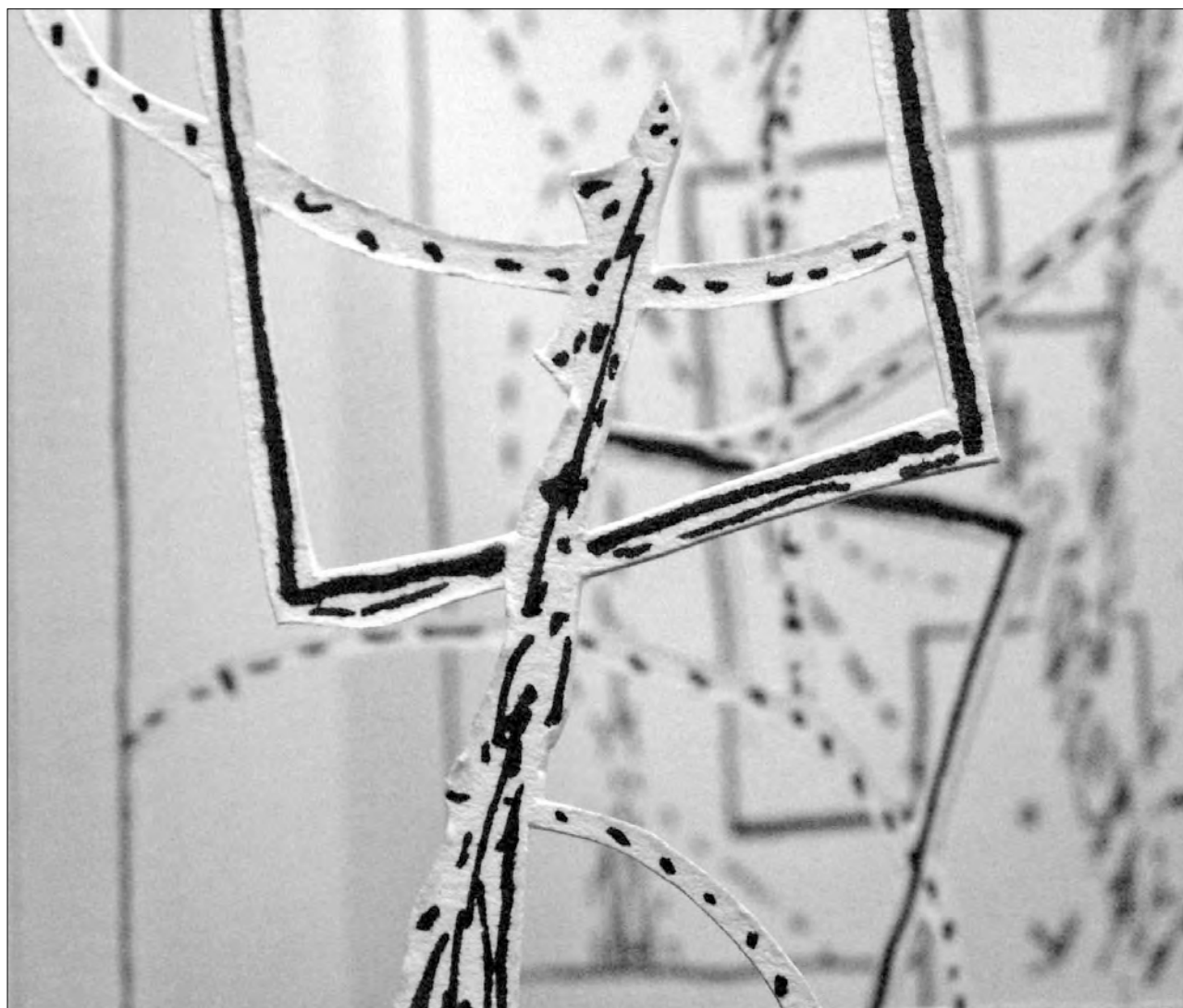
– Te ma a mi vendégünk vagy!

– Miért volnék a vendégetek?

– Flóris lakodalmát ünnepeljük. Én húszezer, Komlóssy huszonötezer forint árá váltót zsíraltunk neki.

A pincér már hozta a bíbictóját.

(1905)

HANGTALAN HŰSÉGESKÜ

Interjú Petróczi Éva József Attila-díjas költőnővel

Fazekas István

Kezdjük ezt a beszélgetést egy kissé szokatlan módon! „Típródo patkány-derby: / mi itt ma a tét – / kinek készül ezáltal / a borda szét-szaggatni// megszennvedett / bitét?” Ön írta ezeket a megrendítő sorokat. Milyenek látja irodalmunk jelenlegi helyzetét? Mi mondható el mai kultúránkról, beleértve politikai kultúránkat is?

Ez egy nagyon ifjúkori, legalább huszonöt, de lehet, hogy harminc éve írott versem, ám tekinthető akár a mára érvényes önbeteljesítő jóslatnak is. És egyben irodalmi életünk tömör jellemzésének. Nem fogok itt sírva vigadni kultúránk és politikai kultúránk jelene fölött, csak annyit mondok, Liszt Krisztus-oratóriumának szövegeknyvéből idézve: „Szomorú az én lelkem, mind a halálig.”

Az Ön költészete vallomások költészet, melyet gyakran a „puritán” jelzővel illetnek kritikusai. Jogos-e ez a megállapítás? Mit is jelent ez a szó valójában?

Igen, úgy vélem, jogos, bár nem szabad összekeverni puritanizmus kutató munkámmal, de azért van összefüggés. A 17. századi kegyességi művekben annyi szépirodai remeket, esetenként „morzsányi” aranyat találtam, találok. S mindig megrendít, hogy ezek a többnyire teológus íróársak milyen kevésbé vették a saját „íróságukat”, mennyire hiányzott belőlük minden góg. Ezt igyekszem magam is követni.

Naplójegyzetében leírta, hogy verseit „általában legalább magzatkihordásnyi időig” burcolja magában. A Petróczi-versek mentesek a pátoszoktól, az orrfacsaró szenvedésektől, az olcsó és big filozófiáktól. Hogyan születnek ezek a versek? Fel tudná-e idézni esetleg valamelyikének a történetét? Inkognitóban érkeznek a műzák, vagy esetleg vendégségbe is lehet őket hívni?

Verseim teljes spontaneitással születnek, pontosan úgy, ahogy élek. Angliai fordítóm, a nemrég elhunyt Zollman Péter „bardess”-nek, azaz „bárdnőnek” becézett-csúfolt ugyan, mindazonáltal, hiányzik belőlem minden erőltetett küldetésstudat. Használni, hatni akarás van

bőven, de nem az erőszakos, nem a mindenkori bohóca fajtából. Múzsa? Bocsnat, de velük nem igazán foglalkozom. Verset írni vagy mindenütt és mindenhol, főzés, sütés, pelenkázás (ez régen volt!) közben, matekórán (mert úgyse értettem semmit), magyar- és angolórán (mert ismertem az anyagot) – vagy sehol. Ez nem műzsa, hanem lelki állapot és szellemi készenlét kérdése nálam. Keletkezéstörténet? A legszebb talán az, hogy 2011 nyarán Krk szigetének egyik kis halászfalujában, Malinskán, az érkezés után pár órával, egy ócska napló kitépelt lapjaira firkáltam szüleimnek ajánlott, „Adriai elégia” című versemet. Később derült ki, anyám naplójából, hogy apám egy ottani, gyerekkori lábadozása nyomán, valósággal rajongott éppen Malinskáért! Én akkor erről nem tudtam, de az első perctől éreztem ketrejk jelenlétét, bár a kilencvenes évek közepén, illetve végén meghaltak már.

Műveiben gyakran vall gyermekkoráról is...

Sok interjúban elmondtam már: majdnem párhuzamosan kezdtem beszélni és versben beszélni. Hatások? Magyarán és irodalmiszínpad-vezető anyám, dr. Nemerey Éva, szépszavú, a Szőrényi Érc-hegységben született, mesélő nagyapám, Nemerey Péter, pécsi „költő nagyapám”, Lovász Pali bácsi, később a gimnazista kori nagyon kedvesen reagáló Weöres Sándor. Az egyengetők között pedig első helyen áll „irodalmi anyám”, Karig Sára, a kiváló műfordító és megrendítő Gulágvérsek költője. Hatott rám, talán legerősebben, Marina Cvetajeva orosz költőnő, Rainer Maria Rilke, s később, már felnőtt koromban, Jozsef Brodskij. De nálam a „hatás” soha nem jelent utánpótlást. Mindig, a kezdetektől igyekeztem a magam hangján szólni. Lehet, hogy kis, törött és gyöngye hang, de – sokak szerint – felismerhetően az enyém. És ennyi elég.

Mennyiben hatott Önré Jékely Zoltán költészetére?

Nem a költészete hatott, hanem a jósága, a szeretete, a verseim és családom közt megosztott, apás figyelme. Költészetét

nagyon szeretem, alakját rádióműsorokban, versekben, kritikákban és esszéiben idéztem fel, de őt sem utánoztam. Igaz, én is versebe építke régi, feledésbe hullott szavakat, de nem Őt követve, hanem a régi magyar irodalom kutatójaként.

A játékoság sem idegen Öntől. Itt vannak például a Kormos-parafraízisok...

Kormossal Benyhe János műfordító, atyai jó barátom és „irodalmi apám” hozott össze, az Európa Könyvkiadóban, s ő küldte el első könyvem, a „Heléna bálja” anyagát a Szépirodalmi Könyvkiadónak, ahol Illés Endre szinte azonnal elfogadta. Kormos egyszeri, megismételhetetlen alakja irodalmunknak, emberi szívárvány volt. „Divinyi Mehmed irigye károg” című verséről egy kettős parafraízist írtam, egyet életében (ezt ismerte és szerette), s egyet halála után.

Mit jelent Önnek Pécs, s mit jelent Heidelberg?

Pécs a szülővárosom és mindmáig életem nagybetűs városa. Hűségesen hazajárok egy-egy új könyvvel, s a Pro Pannonia Kiadónál két pécsi-baranyai kötetem, a „Donátus” (2004) és a „Mint a gyerekkor” (2013) is napvilágot látott. Azt szoktam mondani: aki Pécsen nem válik költővé, abból soha nem is lehet költő. Heidelberg? Az pedig az áfonya-ízű, áfonyás nevű szerelmes német városom, ahol már háromszor tölthettem hosszabb időt. És ott írtam meg az „Áfonyahegyi jegyzetek”-et, első hosszabb szépprózai műveimet. (Fekete Sas Kiadó, 2010.)

Fordít verseket, egyházi énekeket. Mennyire példa ebben Önnek a protestáns írói hagyomány?

Bevallom, ezt a „példásdit, példaképsdit” nem szeretem. Inkább mondjuk azt: a protestáns, elsősorban református és evangélikus énekhagyomány közel áll hozzám, ezt nem felejttem el fordítás közben. De tolmácsoltam én angol karácsonyi éneket is, az – „hála” az idegen dallamvilágnak – már nehezebb, de érdekes feladat volt.

Hogyan tekint ma a költő, a tudós Petróczi Éva bajdani elődjére, Petróczi Kata Szidóniára? Az irodalomtörténet mely kérdései foglalkoztatják mostanában leginkább?

Úgyanúgy, mint 19 évesen, amikor felvettem a nevét, az Artisjus engedélyével. Tisztelettel, szeretettel és csodálattal, hogy annyira írásra alkalmatlan életkörülmények között és történelmi helyzetben is képes volt alkotni, a 17. század második felétől a tizennyolcadik század elejéig. Irodalomtörténet? Rendületlenül folytatom a puritán irodalom kutatását, nyolcadik, magyar-angol nyelvű tanulmánykötetemet most, 2015-ben jelent meg, „Prédikátorok és poéták” címmel, a Szlovákiai Református Keresztény Egyház kiadásában.

Versidézettel kezdtem ezt a vallató beszélgetést, utolsó kérdésem is egyik költeményéhez kapcsolódik! „Kufárkezek / cibálta / országom, engedd, / hogy mindig így / szeresselek, / ahogy ma, / hogy számítástól büzlő piacok helyett / kristálybimes begyoldalon / kokárdakövet böngészve / mondassam végig / torkomba visszanyelt, / hangtalan hűségsküimet.” Mit üzen a magyar ifjúságnak?

Azt, hogy soha, semmivel ne kufárkodjanak, se hittel, se művészettel, se tudománnyal, se magyarsággal. Tartsák magukat távol minden olcsó számítógástól.

Petróczi Éva versei

Fürdeni sem jár...

Fürdeni sem jár
napok óta
az a sárgacsőrű madár,
a tompa izzásnak
megadta magát;
csak álmában
láthat hűs vizeket
az a tűzforró fészékén
bágyadozó, árva rigó,
s egy-egy percre,
olyankor, hangjára talál.

Már-már énekel is.

(2015. július 23-án,
a kánikula közepén)

A bálnaorrú...

Rekviem, régi pécsi járművekért

A bálnaorrú, szürkésbarna,
távolsági és a sötétkék-ezüst városi buszok --
megannyi esetlen lepke
gyerekkorunkból; édeskés, fullasztó füstjük
már messzire úszott.

És látod, itt a próbajarat,
az emeles 40-es;
úgy érezhettük – általa –
Pécsünk, ha csak percekre is,
parányi London lehet.

Pobeda taxik, sárga villamos --
drága kiterők, már nem is tudom,
hol, merre voltakotok.
Járművek hordtak-vittek
minket akkor,
zsúfoltság rakva reménnyel,

nem Kháron-ladikok.

Nádasdladány

Medvehagymamező --
már a tavasz gyógyulással teli
zölden hersegő, illatos és
ízese szava ez; hogyha kimondom,
szélsébesen menekül
minden nyavalyája a télnek.
Mostanság gyakran vacogok és félek,
de nem itt, ebben a kertben,
s ebben az Anglia földjére röptető
sármelléki kastélyban, amelyet
nem sikerült gazba fojtania
semmi gonosz, bamba közönynek.

(2015. április 17-én, a Nádasdy-kastély
parkjában)

Egy tatai utcanévre

Hattyúliget utca
már vers az is,
ahogy kimondom,
így, egy szuszra,

fehér szárnyával
befedez e név,
s biztat: mint
annyi mást,

túléljük ezt is-
a gond-szemellenzők telét.

Hattyúliget utca...
legszívesebben
zománcábró-csenő
kamasz lennék térted:

néma napokban
verse-bívatogatóm
volna neved.

Füredi miniatűr

Vérpirosan és reszketegen
énekelnek a szélben a bóják.
Vihar közeleg.
A kacsák sorsukat panaszolják.

A víz kékeszöld
palackjába szorítva
még ott a gyerekkor,
ellebegőben.

Szentbékálla kőbékái...

Szentbékálla kőbékái
nem fognak emberré válni,
királyfivá meg
végképp nem.

Elbújdosik szégyenében
az ezüsthajú királynagy,
varázsláshoz gyöngén, árván
néz a vénülés elébe,

de ne sajnáld, mert meséje
megvédi őt,
így is, mégis,
a világ végezetéig;

és ne sajnáld,
mert megérte.

(2015 júliusában, a Káli-medencére
gondolva)

A MŰVÉSZET MAGA A TANÍTÁS

Beszélgetés László Bandy képzőművésszel

Fazekas István

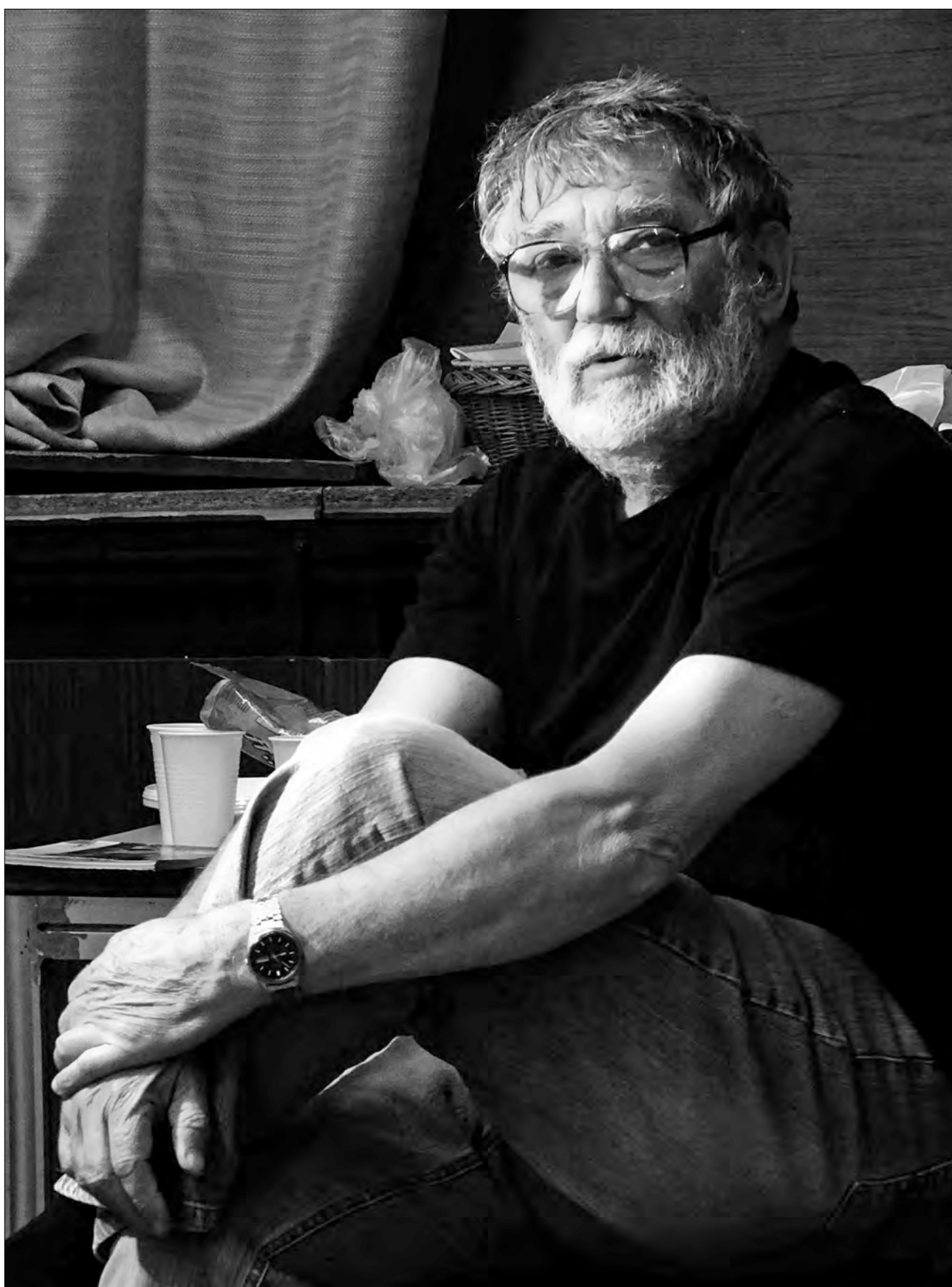
Rajzkészségről rengeteg legenda kering. Vázold fel, kérlek, a mesterséged felé vezető első lépések történetét!

Budapesten születtem, 1941. október 8-án. A háború után nyomban egy svájci fenntartású óvodába kerültem, ahová nagyon szerettem járni, mert egyszerű nevelőim voltak, s az ovi is klasszul el volt látva mindennel. Egyszer az egyik óvó néni Dániáról mesélt, s a dán királyi testőrség látványos őrségváltását olyan színesen tárta elénk, hogy rögtön rajzolhatnékam támadt. Éppen kéznél volt egy papír meg egy ceruza, s mire a történet véget ért, én is elkészültem a kis illusztrációval. A katonák az angol testőrökhöz hasonlítottak. A kis képecskét nagy ovációval fogadták. A pályámon való elindulás szempontjából nevezzük ezt a jelenetet az egyes számú külső indítatásnak. A kettes számú pedig az az esemény, mely nem sokkal (talán néhány hónappal) ezután következett. Egy ismeretlen fehér ruhás néni kézen fogott, elvitt egy szobába, kérdezgetett mindenfélét, nekem pedig válaszképpen rajzolnom kellett. A végén nagyon megdicsért. Ez annyira jólesett, hogy attól kezdve onnantam a rajzokat.

Csak a főiskolán, amikor már tanultam egy kis pszichológiát is, döbbenem rá arra, hogy valószínűleg valami vizsgálat részese lehettem. Nem kizárt, ugyanis akadtak problémáim. Nyugodt gyerek voltam, ám hirtelen robbanó. Két gyereknek is bevertem a fejét... Szóval, folyamatosan rajzoltam, közben kiderült, majdnem vak vagyok. Ahogy iskolás lettem, rögtön hat és fél dioptriás szemüveget kellett viselnem, s ennek a pusztája teljesen kiborított. Szinte elgyávultam. Én voltam a leggyengébb az osztályban. A félénkségemet és a gyengeségemet azzal kompenzáltam, hogy úgy határoztam meg önmagam: én vagyok az, aki rajzol. Rajzoltam tehát. Szerep volt ez, amit játszottam. Miért is? Talán a meg hasonlóság helyett. Hozzáteszem: a nővérem is rajzolt. Mi az hogy! Sokkal jobban, mint én. Ám ő az a fajta rajzó volt (mint amilyenek későbbi tapasztalataim szerint a rajztanárok többsége), aki nagyon szépen, nagyon precízen tudott rajzolni, csak éppen nem tudott mit kezdeni vele.

Áruld el, kérlek, miért írod te a Bandyt ípszilonnal?

Pont azt akartam mondani, arra is rákérdezhetsz nyugodtan, miért is vagyok én Bandy, így, ípszilonnal! Iskolás koromban rengeteg képregényt rajzoltam. Ám hadd mondjam el előbb azt, hogy én bő két héttel később kerültem iskolába, mint a többiek, mert ahol az első osztály előtti nyarat töltöttem, ott éppen kitört valami skarlátféle, ezért karanténba kerültem. Így kicsivel hosszabbra sikeredett a nyaralásom. Amikor anyám bevitt az iskolába, már mindegyik gyerek „be volt törve”, ott csücsültek mozdulatlanul, hátra tett kézzel, megszeppenten, a komor tanterem még komorabb padjaiban. Döbbenet néztem őket. Aztán anyám beült velem az utolsó padba. Kibontotta a táskámat, előszedte a könyveimet és a füzeteteimet. Mindegyik be volt szépen fedve, fel voltak vinyettázva. Aztán az egyik címkére rábökve anyám odasúgta nekem figyelmeztetőleg: „Mostantól így fognak szólítani: László Endre. Érted?” Na, szépen vagyunk! – gondoltam. Nem elég az iskolának, hogy

elveszi tőlem a szabadságomat, de még a nevemet is elveszi! Én Bandy vagyok és kész! Miért kellene nekem itt László Endrének lennem?

Szóval, amikor már rajzoltam a képregényeket, no meg a karikatúrákat, mivel sok bámulóm akadt, úgy éreztem, illik a képeimet megjelölni. Bandyként jegyeztem aztán mindegyiket, ípszilonnal írva, talán hogy valami arisztokratikus családnévnek tűnjön. Na, azóta hívnak engem Bandynek. Sokáig egyébként azt hittem, hogy a jó karikatúra torzkép. Csak amikor már kamaszodtam, akkor jöttem rá, hogy a jó karikatúrához pláne tudni kell rajzolni, nem elég hozzá önmagában a szép és helyes vonalvezetés. Látni kell és láttatni kell a vicceset. Ehhez sok esetben akár egy egész életbölcselet is kevés... Harmadikos gimnazista lehettem, amikor eldöntöttem, most már tényleg megtanulok rajzolni. És akkor nagy szerencsém volt, mert bejutottam a Dési Huber István Körbe...

Mi volt ez pontosan?

Lényegesen több, mint egy egyszerű szakkör. Ma újra használjuk azt a kifejezést, „szabadiskola”. Az én korosztályomból, akik képzőművészek lettek,

szinte mind megfordultak ott. Az V. kerületben működött, Budapesten. A rajztanárom hívta fel rá a figyelmemet. (Én egyébként a Kölcsey gimibe jártam, ez egy fiúgimnázium volt, akkoriban nagyon jó iskolának számított.) A Dési Huber Kör szakmailag nagyon kemény volt. Nemcsak felvételizni kellett oda, de az ott tanulóknak kivétel nélkül tandíjat is kellett fizetniük. (Ez akkor havi negyven forint volt!) Tamás Ervin lett az első mesterem. Ő akkor még egy vörös hajú srác volt. (Haláláig többször kerültünk egyre jobb kapcsolatba.) Nemcsak a technikát tanultam meg tőle, hanem a szakma becsületét is.

Elégé tudatosan vállaltam később az autodidaxis útját: innen is elcsípni, onnan is elcsípni valamit... Amint leérettségiztem, egy évre elmentem a Kőbányai Porcelángyárba dolgozni. Porcelántervezőnek szerettem volna tanulni, de abban az évben nem indult ilyen szak az Iparon. Akkor jelentkeztem Egerbe a tanárképzőbe. Abban biztos voltam, hogy rajzszakra kell mennem. De mit válasszak a rajz mellé? Nagyon szerettem az irodalmat meg a történelmet. Ám, gondoltam, ezeket akkor is tudom tanulni, ha előveszek egy könyvet és olvasok. Olyat kell tehát választanom, amit tanulni kell! Legyen

a matematika és a kémia, döntöttem el végül. Szeptemberben kaptam egy levelet, hogy a matematika-kémia-rajz „párosítás” nem indul, de ha akarok, felvételizhetek a műszaki ismeretek és gyakorlatra. Mit csináljak? Gondoltam, megtanulok furni-faragni. Elmentem a felvételire. Kérték, mondjak három asztalos szerszámot. Mondtam, felvettem...

Akkoriban Egerben a rajzszakos képzés még eléggé gyenge volt. Ezért sem bántam. Plakátokat, karikatúrákat rajzoltam. Színjátész is voltam. Írtam verseket, elbeszéléseket is. Alakítottam magam körül egy kis törzsszót. A Pettyes presszóban rajzokat néztünk, verseket olvastunk, kritikákat fogalmaztunk, megosztottuk egymással illúzióinkat és megrendüléseinket. Közben a főiskolán beindult a kétszakos képzés, egyre jobb rajzosok, igazi festők jöttek, ez nekem is kihívás volt. Amikor végeztem, azt mondtam, természetesen nem matematikát fogok tanítani, de nem is kémiát. A kémia tanszéken egyébként is elhangzott a tanszékezőtő szájából: „Ígérje meg, László elvtárs, hogy nem fog kémiát tanítani!” (Gyűlöltek különben azért, hogy én csak lazán felmegyek a színpadra és vicceket mondok. Milyen tanár az ilyen?)

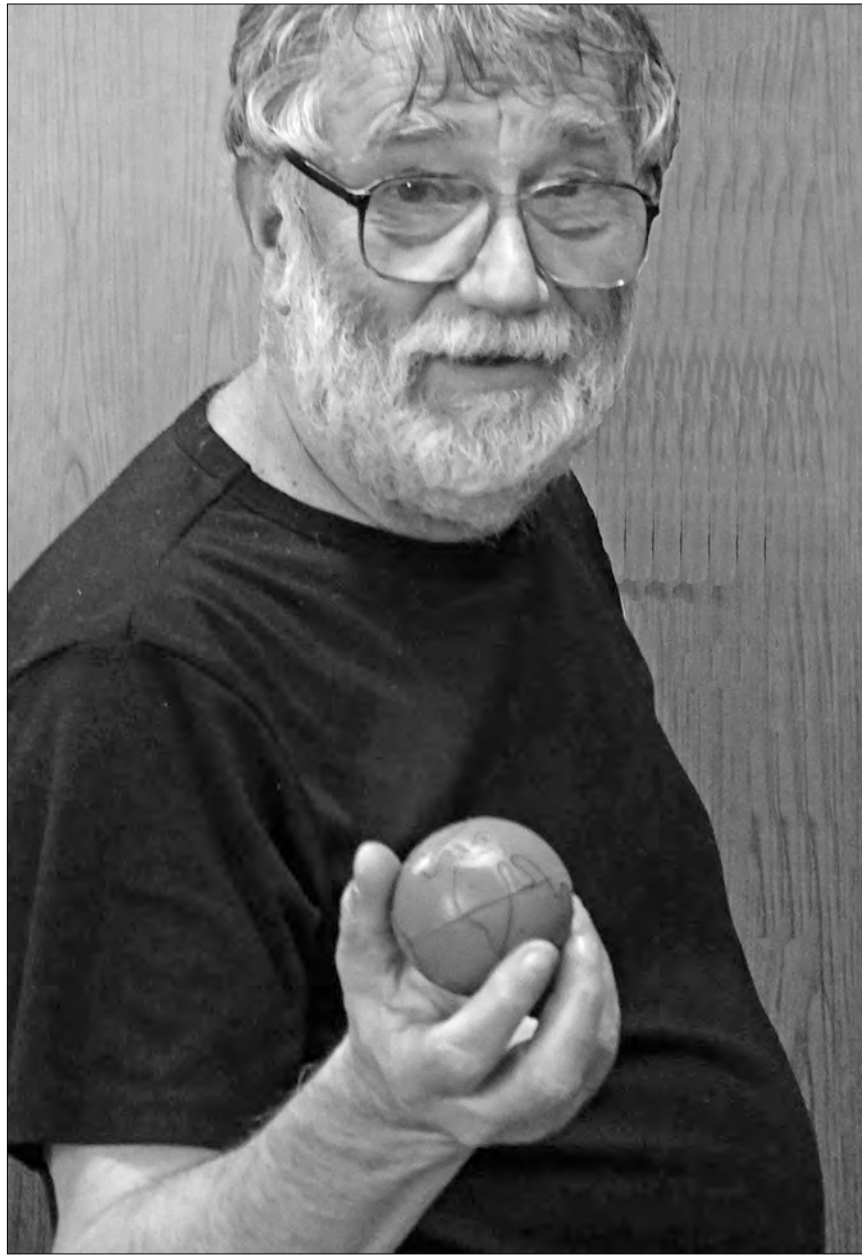
Mikor kerültél Százhalombattára?

Tavaly volt éppen negyven éve. Mint matematikusnak rögtön kiadták, hogy én legyek az ismeretterjesztési előadó. De emellett szereztem egy nagy pincét, és ott elindítottam egy képzőművészeti kört. Fontosnak tartottam, hogy valamilyen összefogjam a helyi képzőművészeket. Profikat, amatőröket egyaránt. De majd' elfelejttem! Nem sokkal ez előtt megint csak rájöttem, hogy most már tényleg ideje lenne rendszeresen megtanulni rajzolni!... Túl voltam már számos kiállításon, karikatúráim, különféle grafikáim jelentek meg az újságokban, de nem voltam magammal elégedett. Igaz, a papírom nagyon jópofa dolgokat tudtam kitalálni. Ám az ember – ha a humorban tényleg nem ismer tréfát, hogy Karinthyt idézzem – egyszer csak szembesül azzal, hogy az étellel nem lehet „viccelődni”. Meg kell tanulni a szakmát, ami rád szabott! Harmincéves elmúltam, amikor újból elmentem Tamás Ervinhez, Pestre. Lyukasra radíroztam a papírt, de csináltam. Találkoztam egy sor velem egyidős vagy egy kicsit fiatalabb kollégával, akik ugyanebben a cipőben jártak. Alakítottunk egy társaságot, az Autodidakta Képzőművészek Társaságát, az AKT-ot.

Amikor ez megalakult, akkor érkeztem Százhalombattára. Azt gondoltam, itt is szervezek valami hasonlót, hogy legyen itt is egy olyan művészeti élet, amelyben benne lenni nem attól függ, van-e papírod arról, hogy művész vagy. Legyen a papírod, amire rajzolsz, és az, amit rajzolsz – gondoltam, s rögtön el is kezdtem a munkát. Egyre többen lettünk, s egyre több kiállításunk volt. Közben felfedeztem magamnak egy teljesen egyedi műfajt: a dobozgrafikát. Talán inkább véletlen volt ez a felfedezés, s nem tudatos, mert ahogy kísérleteztem, aközben tettem fel a kérdést: mi van akkor, ha nem a papír síkján rajzolok, hanem a papír síkjából kilépve húzok egy vonalat, és ez a vonal a papír síkja előtt a többi vonalhoz képest a térben elmozdul. Mi az, hogy rajzolj térben? A kérdés kissé botrányos, de a lényeg az, hogy elkezdtem készíteni a szemléltető papírdobozokat, amelyekből a kivágott előtér-, középtér-, háttértérnek egymáson keresztül átlátszanak. Csak arra ügyeltem, hogy egy olyan rajz keletkezzen ezáltal, amely a térben van. Ha térben van, az azt jelenti: ha elmozdul, a megrajzolt vonalak is elmozdulnak. Újra és újra átrendeződik a kép, hiszen a térnek nem a három dimenzió a legfőbb lényege, hanem a mozgás. Ezért függ össze oly szorosan az idővel. 1981-ben lettem önálló képzőművész. Egy évig szinte nem csináltam mást, mikor itthon voltam, csak rajzoltam ezeket a dobozokat. A végére akartam járni mindennek. (Egy kicsit tényleg megörökölttem a főiskoláról a tudományos magatartást.) Azért kellett nonfiguratívnak, eleinte szigorúan geometrikusnak lenniük ezeknek a dobozoknak (a mai napig is tulajdonképpen azok), mert ezáltal a forma szerkezeti jelentését jobban lehet tanulmányozni. Egy valamit ábrázoló figura eltereli a figyelmet az egészről.

Aki a dobozgrafikán keresztül szemléli a jelenségeket, az könnyen észreveszi, hogy a káosz vagy a harmónia lényegében csak nézőpont kérdése... Ha a dobozban rendszer van, akkor a megkeresett és megtalált nézőpontokból új és új rendszereket fedezünk fel. Nem

káosz van, csak rosszul megválasztott nézőpontok. István, a te szakmádban sem attól lesz igazán a vers vers, hogy olyan nagy gondolatokat eresztasz meg, hogy szinte reng a ház, hanem attól: bele tud-e illeszkedni egy tiszta szerkezetbe, avagy sem. A rajzban, amikor teret ábrázolunk, különösen fontos az, hogy az ábrázolt tér bejárható legyen. Mert amikor a teret körbejárom, újabb és újabb összefüggéseket fedezek fel. És ekkor rájövök: a dobozgrafika tulajdonképpen valamiféle *világmodell*. Ezt a szót: világmodell – most egyébként azért is említtem, mert jó kritikásaim többször is használták a munkáimra. A dobozokon belül sok réteg van, sok vonal van, sok ritmus, torzítások, bizonyos nézőpontokból nagy összevisszaságnak tűnik az egész. Ám ha van hozzá türelem, akkor rájössz: léteznek újabb és újabb nézőpontok, ahonnan szemlélve az egész egy tökéletes rendszerré áll össze. Mindez egyébként pontosan azt tükrözi, ahogyan én a világot szemlélem.

Hagyjuk is a művészetfilozófiát! Mondjuk az egyszerűség kedvéért így: az ateista, kommunista, materialista nevelétségből eljutottam oda, hogy hiszek Istenben. Az egy másik kérdés, hogy miként, de keresem. Kutatom, hol van, hogy néz ki, és így tovább... Van egy istenkép, amely az én ismereteim, tudásom szerint jött létre, s ez igen összetett. De mégis keresem, mert a tér ismerete arra int: teremtett a világ. Ez a világ egy nagyon tiszta, nagyon bonyolult rendszer. S nem az a lényeg, hogy a „nagy bum” kapcsán vagy más módon alakult, hanem az, hogy a térben a teremtés célja is felismerhető. Vagyis: az ember az, akinek dolga ezt a célt felismerni. Ezt látni és ezt megláttatni a tudomány és a művészet dolga.

Iskoládra mondják is sokszor, hogy nem pusztán a rajzolás, hanem inkább a látás iskolája!

Kisgyerekeknek, nagy gyerekeknek azt mondom: nézd, ez a vonal a másikkal hogyan funkcionál! Húzom a vonalakat, ők nézik, én pedig mindig rájövök, hogy rendszert tanítok. Az esztétika mindig azt jelenti, hogy valaki teremt egy bonyolult rendszert, amely egy bi-

zonyos nézőpontból egyszerűvé és érthetővé áll össze. A nézőpont felismerése kelti a szépség érzetét. Ezért van az, hogy esetenként a legvadabb kompozíciók is annyira lenyűgözhetnek, hogy nézője csak annyit tud elhebegni: igen, ez az, ami szép, most végre megtaláltam. Nap mint nap újabb szépségeket fedezek fel a képekben, a zenékben, a versekben, a táncban. Nekem, mint művésznek szinte csak annyit kell megmutatnom, hogy ide állj, vagy éppen onnan nézzed. Erről szól az életem. A tanításról.

Rengeteg gyerek vesz téged körül...

Kiskorom óta így van ez. Nyolcadikosként bukdácsoltam, de azért néha helyettesítést bíztak rám a tanárain, olykor beküldtek a kisebbekhez felvigyázónak és megtartottam az órát... Meg tudtam tartani, ám ha másnap feleltetek ugyanabból, könnyen előfordult, hogy egyest kaptam. Nagyon rossz tanuló voltam. Voltak fontosabb

Milyen terveid, milyen vágyaid vannak?

Hála Istennek, rengeteg képzőművész van most már Százhalombattán. Nagy részük az én tanítványom. Nagy örömöm a SZAK Stúdió, amelyet velük együtt hozhattam létre. Nem bánám, ha a város felismerné végre, hogy nagyon kellene már ide egy önálló galéria. Kereskedelmi céllal is, kiállítási rendeltetéssel is. Feladatok jönnek, s kissé jobban megpezdülne a művészeti élet. Egyébként egy szavam nem lehet a városra: ha megyek kérni, kapok pénzt a feladatokra. Igaz, túl sokat nem, de annyit mindig, ami a folytatáshoz éppen elegendő. Egyre több tanítványom van, aki már tanít. Ez boldogsággal tölt el, hiszen a művészet maga a tanítás.

1984-ben a XXII. kerületben elindult a Nádasdy Kálmán Alapfokú Művészeti és Általános Iskola. Hirtelen kellett nekik egy tanár. Bekérültem egy csodálatos csapatba, s az abban szerzett tapasztalataimat nemsokára Százhalombattán is hasznosíthattam. Egy év múlva Battán is elindítottam *A látás iskoláját*, azzal a tantervvel, amelyet én dolgozhattam ki. Ebből nyílt ki az a művészeti iskola, amelyben már a tanítványaim ülnek a katedrán. Vágyaim? Dolgozni akarok.

Köszönöm szépen a beszélgetést.

Én is köszönöm.

Solymosi Gábor néha imákat

*mormolok
néha eláll
minden szavam
néha
rád gondolok
néha este van*

*feletem fénylő
angyalom
szemeim sarkán
vizslatom
arcod hozza-e
csókra még*

*ölellek néha
reggelen tűnt
álmok karjain
néha szavaddal
ringok egymagam
néha imákat
gondolok
néha este van*

egy percig néztelek

*a szökőkút felett
hús víz formázta
hajad hogy omlik el
egy percig szavaid
zúgta rám a nyár
csengett vízcseppek
apró nevetése
s időtlen kövek
tükrét simogattam
míg téged ringatott
víz és fénysugár*

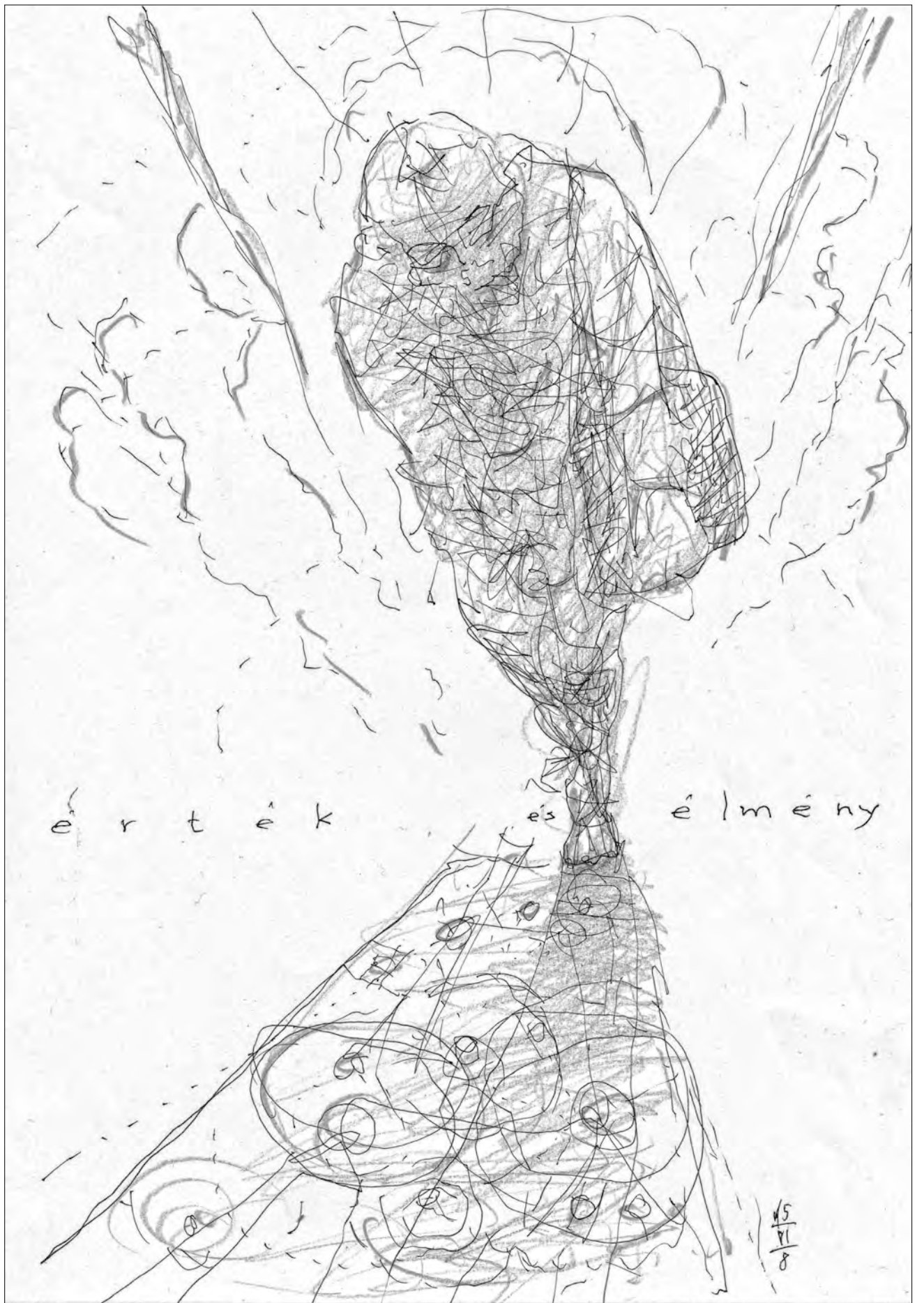
Kövér József Itt állok

Borbély Szilárdnak

*Itt állok a virághegy előtt,
nehezen, árván,
nézem a lakmározó mébekeket
halkan zümmögnek,
verseidet szavalják a napsütésben
összevisszaságban elmennek,
visszajönnek itt állok egyedül,
nézem a sírodat, nem tudom
vagy nem értem az utolsó miéreted,
pedig engem is hívott
a gerendán lógó vágy,
de átléptem, ebbe a magányba,
a végét fogva örökre
s jövők gyertyát gyújtani,
míg nem követlek
nem tudom miért szerettelek.*

Az öröm

*Az öröm is lehet nyomor,
mint a vég,
az öröm lehet a kezdet,
levegő hűti a napot,
gondolkodnak a falevelek,
egymáshoz simulnak a szélben,
szív nélkül,
nem színlelve,
távol az embertől a
testben,
kecsesen búzzák a tekintetem
részeg levelek,
részeg falevelek
kezdetek s végek.*

PONCIUSTÓL PILÁTUSIG

Beszélgetés Szigetvári József fesztiváligazgatóval, a Forrás Néptáncgyűttes alapítójával Beszélgetőtárs: Fazekas István

Fazekas István

Kérlek, elevenítsd fel nekünk egy kicsit a kezdeteket! Hogyan jött létre a Forrás Néptáncgyűttes? Hogyan kerültél egyáltalán Százhalombattára?

1983-ban az Érdi Művelődési Házban a szakköri munka során létrehoztunk egy gyermektánc csoportot. Akkor még Szabó László volt ott az igazgató. Egy visegrádi fellépésünkön találkoztunk az érdi Vörösmarty Mihály Gimnáziumban működő irodalmi színpadosokkal. A csoportot Iványi Kati vezette. Vele ekkor megegyeztünk abban, hogy a következő tanévben megpróbálunk egy gimnáziumi néptánc-szakkört alapítani. A '84-es nyáron Kati „A helység kalapácsá”-val több helyen is sátoros színpadot ültött fel a diákszakkörösei társaságában, a Velencei-tó körül. Kiderült, több a szereplő, mint a tényleges szerep, ezért arra kért, a kocsmajelenetekhez készítsen olyan táncos koreográfiát, hogy az előadásnak minden gyermek aktív részese lehessen. Annyira jól sikerült ez a közös munkánk, hogy alig vártuk a szeptembert, hogy a Vörösmartyban is elindíthassuk a néptánc-szakkört. 1984-ről beszélünk, el kellett tehát ballagnom az akkori Tanácsházára, megkeresni a Művelődési Osztályt, aztán a KISZ-t, és a jó ég tudja még, hány helyre, futkostam, Ponciustól Pilátusig, mindenkitől engedélyt kértem, hogy a gimnázium falai között kulturális közösséget hozhassak létre. Szeptember első napjaiban Katalin az összes osztályt végigjártuk, és hívogattuk a gyerekeket a néptáncra. Nagy meglepetésünkre több mint ötven diák jelentkezett, főleg fiúk. Pontosan emlékszem a napra, 1984. október 4-én volt az első próbánk a gimnázium éttermében. Ezt a helyiséget pillanatok alatt ki is nőttük, és átkerülhettünk a tornaterembe. Decemberben már fel is léptünk, s zenekari kíséretünk is volt. Az iskolai KISZ-bizottság jelmez kölcsonzótt nekünk. Akkoriban a tehetségkutatót elősegítő „Országos Diáknapok” nagy lehetőségeket kínált fel a gyerekeknek, és éppen egy ilyen rendezvény követte. Az a bizonyos három meggyét érintő forduló... Felmenő rendszerben lehetett eljutni a megyei döntő gálaműsorába. E finálékat általában valamelyik nagyvárosi színházban tartották, nemegyszer az Operettszínházban is bemutatkozhattak a legügyesebbek.

Nagyon sok (ma már egyébként híres) színész az Országos Diáknapokon bukkan fel. Rendkívül jó hangulatú bulik voltak ezek. Nos, mi '85 januárjában beneveztünk, és májusban azt vettük észre, hogy már az országos döntőben táncolunk. Még az év júniusában tartottunk az Érdi Művelődési Házban egy hatalmas évadzáró gálaműsort. Abban az időszakban társadalmi munkában, hobbiól vezetem az együttest, mégis tapasztaltam Érden egyfajta értetlenkedést, vagy közönyt, talán nem ismerték fel a közösségben rejlő siker lehetőségét. Május elsején volt egy fellépésünk Százhalombattán. Tombolt a közönség. Úgy váltunk el Bencsik Ildikó szervezőtől, hogy ha az élet úgy hozza, beszélgetünk még egymással...

Volt esetleg újabb meghívás is?

Az nem. Csak kölcsönös szimpátia volt. A Vörösmarty-gimnáziumban kiszorultunk a folyosókra. Az együttes fele érdi, a másik fele battai volt. A battai srácok kezdtek el mondogatni, hogy őszel lesz az épülő műv. ház első részének átadása, miért nem jövünk át Battára... Hosszasan eltűnődtem ezen a felvetésen, aztán '85 nyarán kész tervekkel a fejemben bebágyoltam Bencsik Ildikóhoz. Összeültünk Takács Péterrel, aki azt mondta, nagyon szépek az elképzeléseim, de vegyem figyelembe, hogy Százhalombattán: iparváros. Nem sok jövőt jóslot nekem. Figyelmeztetett, hogy már a világhírű Timár Sándor és Varga Zoltán is volt itt néptáncgyűttest alapítani, többen is próbálkoztak mindenféle formációval, de rendre dugába dőltek ezek a vállalkozások. Ám a végső szava mégis csak az volt: próbáld meg!

Te pedig megpróbáltad...

Én pedig megpróbáltam, s '85 szeptemberében nagy lelkesedéssel, de még nagyobb fegyellemmel és figyelemmel elkezdtük a munkát. Nem tudtuk, mi fog ebből kisülni, de rögtön láttuk, hogy itt lényegesen jobb a körülmények, mint Érden. Már az első őszel elkezdtem foglalkozni az utánpótlással. Minden iskolában, minden intézményben, lényegében mindenhol meghirdettem a szakköröket. Özönlöttek hozzánk a gyermekek. Éjjel-nappal itt

voltam, a Művelődési Házban. Sebestyén Mártival régóta ismertük egymást, ő a Bartók Táncgyűttesben én a Vadrózsákban táncoltam, a Kassák Klubba jártunk. Ebben az időben jelent meg a *Betelem* című karácsonyi albuma. A zene engem inspirált, készítettem tehát egy táncszínházi előadást, amelyben ő is közreműködött. Ennek a híre, mint a futótűz, úgy terjedt Százhalombattán és a környéken. Vakmerő voltam, de az akkori társaságban nagyon nagy lendület volt. Csodálatosan jó korszaka volt ez városnak. A Magazin zenekar mint rock-zenekar működött, volt itt irodalmi színpad és sok művészeti közösség. Páratlanul szép és gazdagított szimbóziában éltünk egymással. Ha a Magazin együttesnek koncertje volt hétvégén a színházteremben, az biztos, hogy a néptáncosok bejöttek, és végigtombolták. De ez fordítva is igaz volt. Amikor mi léptünk fel, akkor a Magazin együttes tagjai is ott voltak. Szombaton és vasárnap a műv. ház alagsorában működő kávéházban tereferézett az egész fiatalosság. Akkorra már a város – mondjuk az egyszerűség kedvéért így – „berendezkedett”: túl voltak a *honfoglaláson* az itt élők. Ám azoknak, akik faluról jöttek ide, hiányzott a *kispad*, a *lóca*. Sokan megvolt a hétfégi telek, a Trabant, a fagyasztós hűtő. Egy szó mint száz: jól szituált városról beszélhetünk. Ám mégis sóvárogtak valami után az emberek. A kultúra, a hagyomány, az élet gyökereihez való visszatérés vágya mozdult meg a szívekben. Szinte berobbant az együttesünk a város életébe.

A névválasztásnak is köze van ezekhez a tényekhez?

Amikor átjöttünk Érdről – Érden az Érdi Minaret Táncgyűttes néven voltunk jegyezve –, attól a perctől Forrás lett a nevünk. Hogy miért? Nem is tudom. Olyan egyértelmű volt ez, hogy nem is kellett rajta gondolkodni. A fiatal homokként szív fel mindent. Az együttes tagjai fiatalok voltak, én is. Minden mozdulatunkkal azt a világot képviseltük, amelyikbe beleszülettünk. Ám le akartunk hajolni a „szent humuszig”! Mindannyian éreztük, hogy a kultúra, ezen belül a néptánc az autentikus hagyományok ápolása nélkül csak eróparálás, s fölsimított: modern értékek is

csak tiszta forrásból szülehetnek. 1986 nyarán voltunk először Bulgáriában. Ifjúsági találkozó, nemzetközi versenyen: mi nyomban az előkelő második helyezést hoztuk el. Nyugodt szívvel kijelenthetem, ettől a pillanattól fogva szinte minden sikerült, amibe belevágtam, ám sokszor gyötrelmes siker volt ez számomra. A mércét ugyanis egy kicsivel mindig magasabba toltam, mint amit helyből képes voltam átugorni, ám nekirugaszkodtam, s szinte repültem – elragadtott a bennem szünni nem tudó lelkesedés, erőt adott a fiatalok hite, a városiakok egyre nyilvánvalóbb elismerése és szeretete. Az alapító generációval '87-ig tudtunk együtt dolgozni. Ekkor jutottunk el ugyanis oda, hogy meg kellett fogalmaznunk: ha előre akarunk lépni, ha még jobbat szeretnénk, akkor a heti két próba nem elegendő. Ez az akkoriakat egy kicsit megakasztotta. Nyilvánvaló volt, hogy ebből ők többet nem akartak, nekik egy jó hobbi volt az egész. Leültünk, s megbeszéltük a folytatást és az újrakezdést, tisztáztuk a Forrás körüli pontatlan fogalmakat. '87 őszén kezdtünk el újra dolgozni, '88 tavaszán már országos minősítésen vettünk részt, Mosonmagyaróváron. Akkor még arany-, ezüst- és bronzminősítés volt, s azoknak is volt három fokozatuk. A fokozatok között minőségi különbségek voltak. Legnagyobb meglepetésünkre rögtön az első nekifutásra ezüst 1-et kaptunk. Ez azt jelentette, hogy a következő alkalommal nevezhetünk az arany 3-ra. Abban a rendszerben, 1988-ban ez példa nélküli volt. A Forrás egy szempillantás alatt országosan is ismert és elismert néptáncgyűttes lett. A klasszikus műhelyek – a húszéves Bihari, a húszéves Vasas, a Debreceni Néptáncgyűttes, s hadd ne soroljam a többi! – ott éltek a köztudatban, ám új együttesek nem alakultak. A Forrás nemcsak megalakult, hanem a szakmai modellek lázadásaképpen szinte felrázta a néptáncos életet. A következő évben arany három minősítést kaptunk.

Aztán a Forrás szakmai sikere tovább növekedett. Egyes kritikuskok szerint ennek oka az öntudatosabb koreográfiában, a múlt és jelen színpadi szintézisében keresendő. Valóban így van ez?

A nagyállói minősítésnél már magyarországi szerb táncokat is bemutatunk. A zsűri elnöke Erdélyi Tibor volt. Az az Erdélyi Tibor, aki korábban mesterem volt a *Vadrózsákban*. Mesternél minősítettnek lenni... mit mondjak?... az kicsikét mindig más... Benne is volt a kalapban, hogy „az öreg” nagyon szigorú lesz. Az is volt. A *Vadrózsák*ból rajtam kívül senkinek nem lett együttese. Nem tudom, kinek mennyire fontos, hogy a tanítványai tovább vigyék azt, amit elkezdett. Ő egy fajta küldetést látott ebben, s nagyon örült, amikor látta a produkciókat. Szakmailag toppon voltunk! A rendszerváltás nagyon fontos volt a nemzeti életében, ám a táncszakmát egy kissé megcsönkította. Az addigi befogadó intézményi rendszerünk a Magyar Úttörők Szövetsége volt, amely a gyermekek részére rendezett mindenféle országos jellegű kulturális megmozdulásokat. A KISZ Központi Bizottsága szervezte az Országos Diáknapokat. Zárójelben megjegyzem: az Országos Diáknapok bámulatos, elképesztő rendezvény volt, a mai napig belefájdul a szívem, hogy már nincs ilyen. Helyette ostobábbnál ostobább tehetségkutató akciók vannak, amelyeken *perc-emberkék* tűnnek fel... A Diáknapok felépítése, jellege, szerepe nagyon hiányzik a mai fiatalok életéből! Egy-egy megyei jogú

város színházába három-négy megye hozta a műsorait. A megyei versenyműsorokat a legkiválóbb színházi rendezők rendezték, mint pl. Vándorfi László. Az Operettszínházban lévő nagy gálát pedig általában Kerényi Miklós Gábor, s előfordult, hogy Szinétár Miklós. Olyan előadások születtek meg a gyerekek által ilyenkor, hogy azokat elmondani nem lehet! Az, hogy hosszú évek óta már nincs ilyen, szinte pótolhatatlan hiány. Akkoriban a támogatási rendszer is más volt. Léteztek a nagy szakszervezetek által fenntartott együttesek, szakszervezeti kulturális műhelyek, a Termelőszervezetek Országos Tanácsa (TOT) által támogatott együttesek, valamint az Ipari Szervezetek és a Fogyasztási Szervezetek által szponzorált néptáncgyűttesek. Mi a Forrással a szövetségi rendszerben voltunk benne, mert a Buda környéki ÁFÉSZ-t sikerült megnyernünk, hogy hivatalos támogatónk legyen. Ez a struktúra a rendszerváltással leomlott. Minden szervezetnek volt kulturális osztálya, ezek az osztályok szervezték a munkás és paraszt fiatalok kulturális találkozási programjait. Az együttesek külföldi útjait is, mert együttesnek maszk külföldi kapcsolata akkoriban nem lehetett, csak az állami rendszer útján lehetett nyugatra utazni. Ha elutazott egy együttes külföldre, egy ügynevezett pártfunkcionárius is ment vele, mint politikai vezető, aki például azt figyelte, hogy ki az, aki a szovjet néptáncgyűttes szemé láttára a fesztiválon tartott mise közben áldozni méréselt a barcelonai Szent Család-tempóban. Példának okáért én voltam ez a delikvens. Még aznap délután valami irkafirkán figyelmeztettek, hogy hűl, milyen szegényes dolgot műveltem... Nagy problémának tartom, hogy árván maradt a gyermekmozgalom is. Amikor az úttörőmozgalom kezdett elhalni, az összes szervezet és tsz-es kultúros összefogott és szerveztek egy Országos Gyermek-néptáncfesztivált, mintegy 40 együttessel. Én is ott voltam a szervezők között, s elértem, hogy Százhalombattán rendezzék meg, '90 tavaszán. Ez volt az első KISZ-től és úttörőmozgalomtól független országos gyermekmozgalom. Ekkortájt Foltin Jolán (ma már Kosuth-díjas koreográfus) kezdeményezésére létrehoztuk az Örökség Gyermek-népművészeti Egyesületet, s ez gyorsan országos egyesülétté növekedett. A gondolat Százhalombattán fogalmazódott meg, így ez a város a néptáncos szakma egyik országos bázisává vált.

A művészeti iskola létrehozása is összefügg ezzel?

Ez volt az az időszak, amikor az oktatási törvényben apró betűkkel szerepelt: a zeneiskolának lehetőségük van arra, hogy a zenei tagozat mellett más művészeti tagozatot is, például képzőművészeti vagy néptáncos képzést is elindítsanak. A közeli Martonvásár éppen ebben az időben vezette be elsőként, hogy az órarendszerű tanításba bevitték a néptáncot is. Nagyot dobant ettől a szívem, kézen is fogtam az 1. számú Általános Iskola akkori igazgatóját Beutl Jenőné, s elmentünk Martonvásárra egy tanítási órát megnézni. A következő őszel az 1. számú iskolában az első két osztályban az első évfolyamon, aztán később pedig a felmenő rendszerben szisztematikusan indítottuk az órarendszerű táncoktatást. Nem tudom, hogyan intézte el az igazgató asszony ennek a lehetőségét, de kijárta. Minden körülményt megteremtett hozzá, a mai napig nagyon hálás vagyok neki érte. Közben buzdítottam az egyik szarvasi kollégá-

mat, próbálkozzunk meg egy zeneiskolához kapcsolódó néptáncintéssel, művészeti iskolai képzésben. Az országban elsőként Szarvason és Százhalombattán valósult ez meg először. Bekopogtam a jegyzőhöz, mondtam neki, mit szeretnék. Nézett rám nagyokat pislogva, azt hitte, meghibbantam. Daráltam neki tovább a magamét, majd azzal intett le, menjek el Virágh Tibornéhoz (ő volt akkor az igazgató), és ha ő vállalja, akkor fogjunk neki. Ez nyár elején volt. Átmentem az igazgató asszonyhoz Érdre, nyári szünet volt, ott ült a kertben, a lábát egy lavór hideg vízben áztatta éppen. Végighallgattam. Aztán hallgattam. Gyorsan mondtam még néhány statisztikai érvet, mire közbeszólt, rendben van. Akkor még a battai zeneiskola a budaörsi iskolának volt a tagiskolája. Nem is tudom, hogy csináltuk, de ahogy futottam a köröket egyszer csak azt vettem észre, hogy már akarja a közgazdasági iroda, akarja a jegyző, akarja a polgármester. Hirtelen mindenki akarta, és szeptemberben a zeneiskola már művészeti iskolaként kezdett. A száz személyes iskolából két hónap alatt lett egy négyszáz lelkes iskola.

Akkor ehhez kellett egy testületi döntés is...

A polgármester úr a nagy kánikula kellős közepén vett egy nagy levegőt, s összehívott egy rendkívüli testületi ülést. Egyöntetűen megszavazták, amit a működéshez meg kellett szavazni. Rá egy évre csatlakoztak hozzánk László Bandyék is, a képzőművészeti tagozattal.

Aztán a táncosok mégis csak kiváltak. Egy teljesen új művészeti iskolát hoztál létre. Mi indokolta ezt?

A táncosokkal itt, a Művelődési Házban működünk, és már-már olyan volt, mintha intézmény volnánk az intézményben. Az együttes költségvetése beépült a művelődési ház költségvetésébe és néhány képviselő úgy gondolta, hogy a cél szerinti felhasználás nehezen követhető. Ezért javasolták és kezdeményezték, hogy hozzunk létre egy elkülönített alapítványt, ahol a támogatás felhasználás közvetlenül ellenőrizhető és garantált. Éreztem, hogy messze túlnőttünk azon a kereten, ami addig a mozgásterünket adta. Nemcsak létszámban, hanem szervezeti felépítésben és a momentán esztétikai produkciók értelmében is. Ugyanis a Forrás mind felépítésében, mind pedig az utánpótlásról való gondoskodásában valóban önálló intézménnyé vált. Egyszer csak kimondtam, ami hónapok óta foglalkoztatott, hogy akkor legyen alapítvány. Mindenki hülyének nézett. Ne add fel a biztos működési hátteret, mondták sokan, de nem érdekelt az a figyelmeztetés, mert úgy éreztem, a Forrás további fejlődése miatt az önálló utat kell választani. 1991 márciusában létrejött a Magyarok Öröksége Alapítvány, s kiváltképpen a műv. házból. A felnőtt együttes a helyére került, megoldatlan volt azonban a gyerekek kérdése, amelyre enyhítő írt a művészeti iskolában életre hívott néptáncotadot adott. Az ezt követő 11 évben aztán a művészeti iskolán belül jó helyünk volt, bár a vége felé a működéssel kapcsolatban kialakultak bizonyos anyagi anomáliák (ezeket most nem részletezem), s voltak olyan, a tagozat autonómiáját sértő személyi döntések is, amiket rosszul viseltem. Aztán fokozatosan kezdett kialakulni az a helyzet, hogy az általunk szervezett létszám után járó normatív támogatás ugyan az iskolán belül maradt, ám egyre kevesebb csorgott abból vissza a tagozatnak. A támogatásnak ez a látszólagos olvadása arra kényszerített, hogy a gyermekeink érdekében éljek azzal a lehetőséggel, amit a jogszabályi változások ekkorra már lehetővé tettek, történetesen azzal, hogy alapítványi formában hozzunk létre egy művészeti iskolát. Megint csak úgy néztek rám, mint egy eszemlente, s futkoshattam ismét Ponciustól Pilátusig, de megcsináltam. Ki kell emeljem,

hogy az akkori önkormányzat az alapítványi iskola létrehozásához megadott minden segítséget, és hogy Visontai Katalinnak köszönhetően a különválás rendkívül békésen és sok segítséggel zajlott. 2003. szeptember elsején megnyitotta kapuit a Pesovár Ferenc Alapítvány Művészeti Iskola. Ezt a Magyarok Öröksége Alapítvány működtetésében és fenntartásával hoztuk létre, s nyomban a fél ország a csodájára járt, hogy miként is kell alapítványi formában művészeti iskolát alapítani. Érdem, Diósdon és Tárnokon nyitottunk „telephelyeket”. Ezek nagyon jól működnek. Most tartunk ott, hogy az első generáció felnőtt, és mostanra a felnőtt együttes kiváló táncosává váltak. Megjegyzem, ha az ember lelkiülete beágyazódik egy bizonyos világképbe, és ha nem reagál azonnal proaktív módon a változásokra, akkor az, amit éppen elkezdett, könnyen elenyészhet. Hadd említek meg ezzel kapcsolatban egy élő, miniatűr példát! Amikor bevezették a vasárnapi boltbezárást, itt, a Barátság Kulturális Központban és a Forrásban is kockázatelemzést végeztünk, latolgattuk, hogy ez az intézkedés vajon beszűkíti-e a működésünkbe. Kiderült, hogy igen, ezért például szombat délutánra galaműsört tenni vagy bármilyen hasonló rendezvényt a BKK-ba nehézkes, mert mindenki szombaton vásárol. Heteken keresztül kiruccantam szombatoként a budaörsi nagyáruházak parkolójába, hogy terepszemléltartsak – látom, most te is rácsodálkozol erre –, ugyanis a kultúra, ha nem is üzlet, de van egy fajta beágyazódása, amit a legkisebb változás is fel tud borítani. Könnyebb a reagálás az ilyesmire, ha a háttér nincs agyonterhelve a bürokráciával.

A Forrás szakmai hitelességéhez nem férhet kétség. Hová, merre tart most ez az együttes?

Szakmai részről az együttes mindig útkeresésben van. A táncművészet a tehetségen és a tudáson kívül a pillanatok függvénye is. Az élő színpadi művészet nem valami készülő könyv, amit huszonhatszor is korrigálhatsz, mire az olvasóhoz jut. Az előadott tánc ott születik meg a színpadon, amit befolyásol a hangulat, a pillanat, az éppen legénykedő hév, vagy az éppen kornyadozó jókedv, a hely szelleme. A Forrás 1994-ben minősült először a legnagyobb arany fokozatban, azóta minden minősítésen meg tudta ezt tartani. Nem mondom, a pontokban van néha különbség, ese-

tenként nem a maximumot kapjuk, de a színvonalat tartjuk vehemensen. Ha elmegyünk egy országos fesztiválra, üres kézzel soha nem térünk vissza, de sokszor előfordul az is, hogy megnyerjük azt, mint például idén a szolnoki országos néptánc fesztivált. Harminc év nagy idő, nagy tapasztalat! Most, az utóbbi években belemertünk abba, hogy kiváló kortárs művészekkel kortárs néptánc-koreográfiákat vegyítünk az autentikus zenével és autentikus táncjátékokkal. Ezt egy picikét Bartók Mikrokozmoszához lehet hasonlítani. Horvát Zsófiával dolgozom most együtt, aki a Honvédnak volt a kiváló táncosa és alkotója. Elkészítettük a *Fuss* című koreográfiát, aztán pedig a darab első részét, az *Ess, esél-t*. Az egyik a gyermekkorot a másik a felnőtté válás kezdetét mutatja be. A művek sorrendjében olyan, mint a Csillagok háborúja, a vége volt meg előbb és utána lett az előzmények. A Művészetek Palotájában a kortárs néptánc gálára bejutott az együttes és jegyzett lett. Úgy érzem, ezek nagyon nagy dolgok! Harminc év nagy idő! Tanítványaink közül sokan a Táncművészeti Főiskolára kerültek. A Pesovár Iskola pedagógus állománya 80-90%-ban szintén Forrás-ció, amelyik nemcsak a próbateremben, hanem azon túl és azon kívül az együttesnek szenteli az életét. A Summerfest szervezésében is ez a korszerű rész.

Milyen a Forrás Néptánc együttes jelenlegi felépítése?

A Forrás felmenő rendszerű műhely: öt éves korban jönnek be a gyerekek, és ettől kezdve 18 éves korukig a Pesovár Iskolában szépen haladnak előre. Amikor befejezik az alapfokú tanulmányokat, akkor kerülhetnek át az ifjúsági tagozatba és onnan még egy-két évnél kell eltelnie, hogy be tudjanak épülni a felnőtt együttesbe. A Forrás felszívó ereje Diósd, Érd, Tárnok és Százhalombatta területén működik igazán. Mintegy 350-400 a gyereklétszám, ehhez jön még a felnőtt együttes. Az idősebbek hozták létre a Formást, de ez esetben nem az történt, hogy az öregek adták át a stafétát, hanem az, hogy a fiatalok hatására az idősebbek is táncolni kezdtek. A Formás egyébként Tárnokon és Diósdon is létrejött. Az összlétszámunk már valamivel meghaladja az ötszázat. Nagyon ésszel kell lenni, hogy a gyermekekkel meg tudjuk szeretetni ezt

a műfajt, mely nem sajátosabb, mint az akrobatikus rock and roll vagy a hiphop-tánc. Mostanában a fiataloknak kevés a vizuális és a lelki élménye a néptáncal kapcsolatosan. Szerencsések vagyunk, mert idén két középiskolában is (a százhalombattai SZISZKI-ben és az érdi Vörösmartyban) el tudtuk indítani egy egyszeri rendhagyó néprajzórát, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy odamegyünk a terembe zenével, viseletekkel és a hagyományaink mellett a mai élet különös dolgairól beszélgetünk velük. Állítólag a rosszabb magaviseletű gyerekek is felkapták a fejüket. Vittünk mindenková egy népviseleti kiállítást, meglepetésemre néhány osztályban a gyerekek le is rajzolták a kiállítás anyagát. Erre meg én kaptam fel a fejemet, hiszen mindezek szerint a gyerekekben – a mai szóbeszéddel ellentétben – nincs a népzenevel és a népi kultúrával kapcsolatosan semmiféle elutasítás. A baj az, hogy nem igazán találkoznak vele! Amikor a Művészetek Palotájában léptünk fel, volt olyan gimis osztály, akik csak azért jöttek el, hogy a társaikat megnézzék. Mit mondjak? Bevadultak a látványtól. Muszáj megteremtünk ezeket a találkozókat! Világosan kell azonban látni, hogy a Forrás egy olyan nyitott műhely, melynek az elején van egy bejövethető lehetőség, de aztán a felmenő rendszere iskolai formában működik, s lényegében ugyanúgy zárttá válik, mint az általános iskola. Egy általános iskolás sem kezdheti a tanulást az 5. osztályban. Először meg kell tanulnia írni. Nálunk is az alapokat kell először megtanulni. Most szeretnénk egyébként nyitni egy kicsit azok felé, akik valamivel idősebb korban szeretnék elkezdeni a néptáncot. Ennek a módszerén dolgozunk éppen.

A Forrás bejárta már az egész világot, ám haza is hozta azt! Hogyan, milyen gondolatirányításokkal és támogatásokkal jött létre a Summerfest?

1994-re már nagyon sokszor voltunk külföldön. A battaiak közül sokan kérdezték, milyen is egy nemzetközi néptáncfesztivál. Arra gondoltam, sokkal egyszerűbb megmutatni, mint elmondani. Az egyik találkozásunkkor elmondtam a polgármesternek az ötletemet. Nem részletezem, hogyan nézett rám, de nem hagytam neki békét, míg azt nem mondta, hogy csinálj! Az első Summerfest anyagi keretei szűkösek voltak, csak a polgármesteri keretből volt rá támogatás, az is azért, mert annyit emlegettem a fesztivált, hogy szegény polgármester szerintem megunta hallgatni, és inkább adott a keretéből pénzt, csak békén hagyjam. Nem is tudom, hogyan gondolhattam komolyan, hiszen '94 júliusában elmentünk Mexikóba és Amerikába (az első tengerentúli turnénk volt ez), és ahogy haza érkeztünk, már kezdenünk is kellett a fesztivált! Mi éppen akkor repültünk New Yorkból Budapestre, amikor az izraeli csoport Tel-Avivból.

Mely országokból jöttek az első vendégek?

Volt egy görög együttes, voltak olaszok, izraeliek, volt egy lengyel együttes és mi. Viszonylag szűk létszám volt. Ez az első fesztivál nem volt valami, hú de fényes! Volt egy szép nyitó ünnepség a színházteremben, aztán este pedig a Szent István téren utcából. Ment a buli nagyban, amikor Szalai Attila képviselő úr, aki még akkor az Európában dolgozott, kijött egy kis asztalkával és elkezdett sör és bort árulni. Jó hangulat kerekedett, mégis olyan csonkának éreztem az egészét. Bevallom, a másodiknak csak azért futottam neki, hogy a bénaságomat, legalább önmagam előtt korrigáljam. Ez már lényegesen jobban sikerült. 1996-tól én már bekerültem a CIOF-ba, akkor alakult az ki, hogy a külföldieket én hívom meg. Ekkortól alakult ki az az összehangoltság Tököl, Ráckeve és Százhalombatta között, mely lényegében a Summerfest működésének egyik legfontosabb éltetője. Ettől a pil-

lanattól gyakorlatilag létrejött Európa egyik legnagyobb fesztiválja húsz ország és a három település együttműködésével. A CIOF, magyarul a Nemzetközi Néptáncfesztiválok Szervező Világszövetsége 1970-ben alakult meg Franciaországban, Magyarország is az alapító tagja volt. Ma már az UNESCO konzultatív partnere is. 1996-ban fesztivál-igazgató lettem, és most július elsejétől én vagyok ennek a szervezetenek a magyarországi képviselője.

Úgy gondolom, a Summerfestből sikerült olyan fajta trendet felépíteni, amely mindenki számára vonzó, talán mondhatjuk az egyszerűség kedvéért így: Százhalombatta ebben az értelemben olyan lett, mint a teniszezők számára Wimbledon. Csak lényegesen szegényesebb, mert hozzánk a résztvevőkön kívül csak a buli turisták jönnek.

Mekkora ilyenkor a résztvevők létszáma?

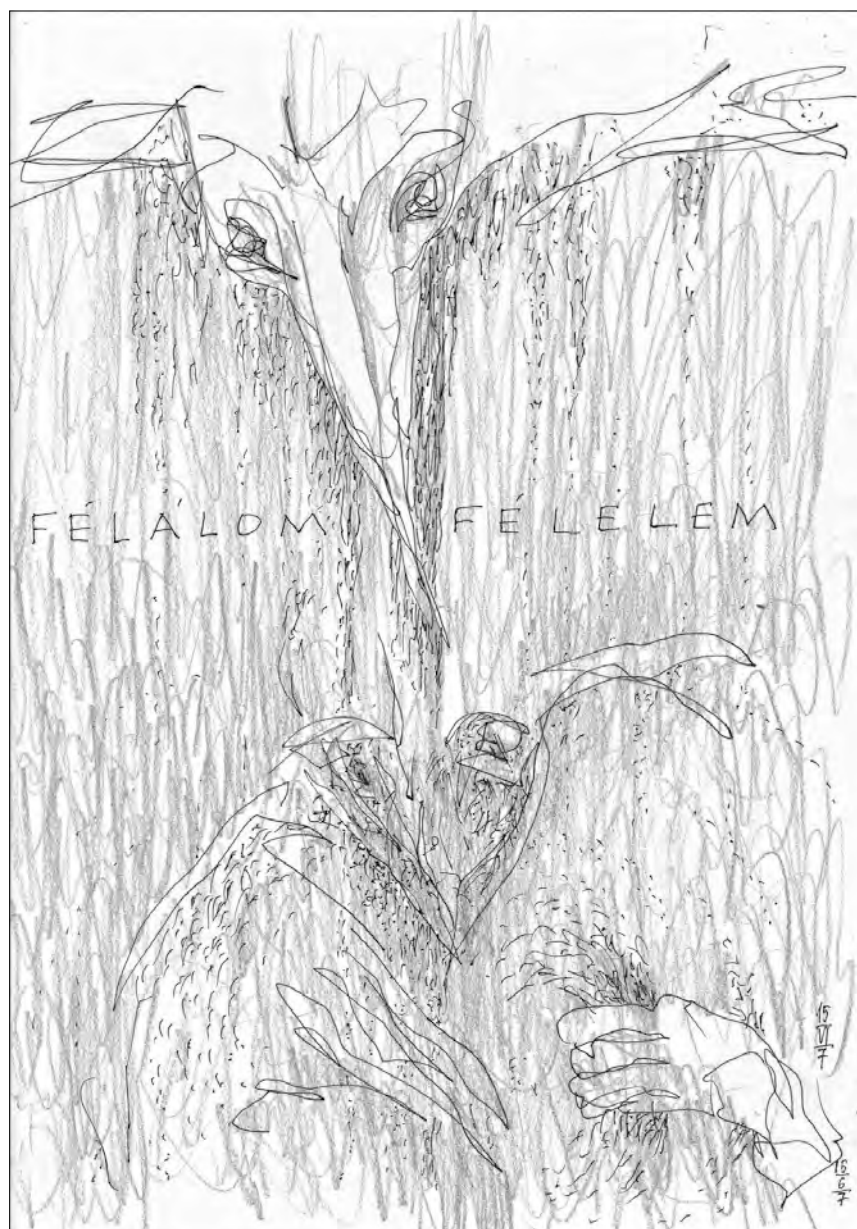
A három település hétszáz főt tud fogadni. Ez több kontinens fesztiválja, s ez tudatos. Nem sztereotip helyszínekről hívlak együtteseket, hanem előszertettel kutatok, szívesebben szólítom meg azokat, akik nincsenek benne az emberek kulturális köztudatában. Szeretem idehozni a kristálytisza forrásokat, mint például a kolumbiai hegyek indiánjait. A világnak azt a fajta érdekességét megmutatni, ami igazából ritkán látható.

A kapolcsi Művészetek Völgye és a budai Mesterségek Ünnepe mellett a százhalombattai Summerfest is azon európai fesztiválok közé került, amelyek elsőként kapták meg az EFFE Európa-fesztiváldíjat. Engedd meg, hogy végezetül ehhez gratuláljak!

Nagyon szépen köszönöm, különösen büszkék vagyunk erre az elismerésre. Óriási öröm, hogy a Summerfest olyan rendezvényekkel került egy körbe, mint a Pori Jazz Festival vagy a Salzburgi Ünnepi Játékok. A nemzetközi szakmai elismerés elsősorban annak köszönhető, hogy a Summerfest hosszú ideje felvállalja olyan ügyek képviselését, mint amilyen például a sérüléssel, hátránnyal élő emberek többségi társadalomba való integrálása. Az EFFE-minősítés lényege, hogy a rendezvény a szórakoztatáson túl az értékközvetítés, a közösségépítés feladataira is koncentrálna, a társadalmi szolidaritás, a kulturális sokszínűség üzeneteit is hordozza. Azt, hogy a sérült embereket meg kell szólítani, mindenki érzi, csak éppen sokan azt nem tudják, hogy miként kell feljükk fordulni. A Summerfest idején tartjuk az Aranyiszív Napját: ezen a jelen lévő táncosok a sérültekkel együtt lépnek fel. Hatalmas dolog ez, az együvé tartozás nagy eseménye. Mit mondjak? Mintha egy szép költeménnyé válna ilyenkor a világ. Tudod, mindig eszembe jut ilyenkor Szabó Lőrincnek a *Lóci óriás lesz* című verse. A sérültekhez is, miként a gyermekekhez, le kell guggolni, hogy megértsd, a cipősdoboz lehet villamos is, vagy akár egy hajó, mert a szeretet dimenziójában minden átlényegül. Az idei Summerfestre egy kicsit kevesebb támogatást kaptunk, de nem bánkódunk ezen, mert már régen rabul ejtett benünket az emberi szolidaritás hatalmas csodája. Ezzel és a harminc éves Forrással úgy vélem, sikerült a város kulturális életét megváltoztatni, egy kissé átalakítani. Mindezt nagyon sokan tették, a rendszerváltás előtt és után is, sokak közös munkája és támogatása tette lehetővé ezt a nagyon sajátos és egyedülálló százhalombattai sikert. Mindenkinél szeretném megköszönni, döntéshozóknak, táncosoknak, szülőknél, vendéglátó családoknak, önkénteseknek, a város lakóinak, hogy megértették azt a nagyon szép üzenetet amit a Forrás, a Pesovár Iskola és a Summerfest hordoz magában. Rengeteg meglepetéssel várjuk az idén is kedves vendégeinket.

Nagyon szépen köszönöm a beszélgetést!

Én is köszönöm.

JÖVŐT ÉLTETŐ HAGYOMÁNY

Harangozó Imre új könyvéről

Baka Györgyi

Harangozó Imre már fiatalon megérezte, hogy gyűjtő útjain olyan értéket ismert meg, amit mindenképpen tovább kell adnia, mert ez az érték minket, a mai modernitásban élő embereket segíthet abban, hogy megtaláljuk elvesztett gyökereinket, és tartalmasabb életet élhessünk.

Harangozó Imre több olyan szellemi kérdés átgondolására vezet el minket, amely a népi kultúrát létrehozó szemlélet, és a mai életfelfogás között feszül.

Az egyik ilyen hangsúlyos pont a népi kultúra és a szakralitás viszonya. A hagyomány emberének nincs külön szakralis és külön hétköznapi világa. A nép életében a szakralitás az élet minden területét áthatotta. A hajnaltól napestig végzett tevékenységek mindegyikét megszentelték, az isteni jelenlét folytonosságában éltek. Milyen messze vagyunk ma már ettől! A szakralitás, ahol még él, ott is külön vált szent és profán világra.

A régi világban mindennek megvolt a maga helye és az időnek rendje volt, bár rengeteget dolgoztak, mégsem éltek „időpánikban” (Hamvas Béla), mint mi manapság.

„A néprajzkutatás azt a tudást próbálja összegyűjteni, ami életképes volt évezredekben keresztül, olyan tapasztalatot, amit nem tud egy ember felhalmozni. Az őstudást teljesen elfelejtettük, régen az ember a természethez igazította az életét, most azonban teljesen feléljük azt.” (H. I.)

A végső, örök kérdésekről való gondolkodás természetes részét képezte életüknek. Ma ezeket a kérdéseket, különösen a halál problémáját igyekszünk tudat alá szorítani.

A néphagyomány szemléletében az élet egységes egész, minden mindennel összefügg. „Az élet különböző szegmensei, mint a szövet szálai úgy fonódnak egymásba. A mai ember

azt gondolja, ha a szeme fáj, akkor el kell mennie a szemészetre, füllel pedig a fülészetre, régen pontosan tudták, hogy nem a szemed betegedett meg, hanem te vagy beteg. Pontosan ez vonatkozik a népi műveltségre is.” (H. I.)
Vannak különböző megvalósulási formái, de az állandó változásban is jelen van egy közös szál, egységet létrehozó szemlélet.

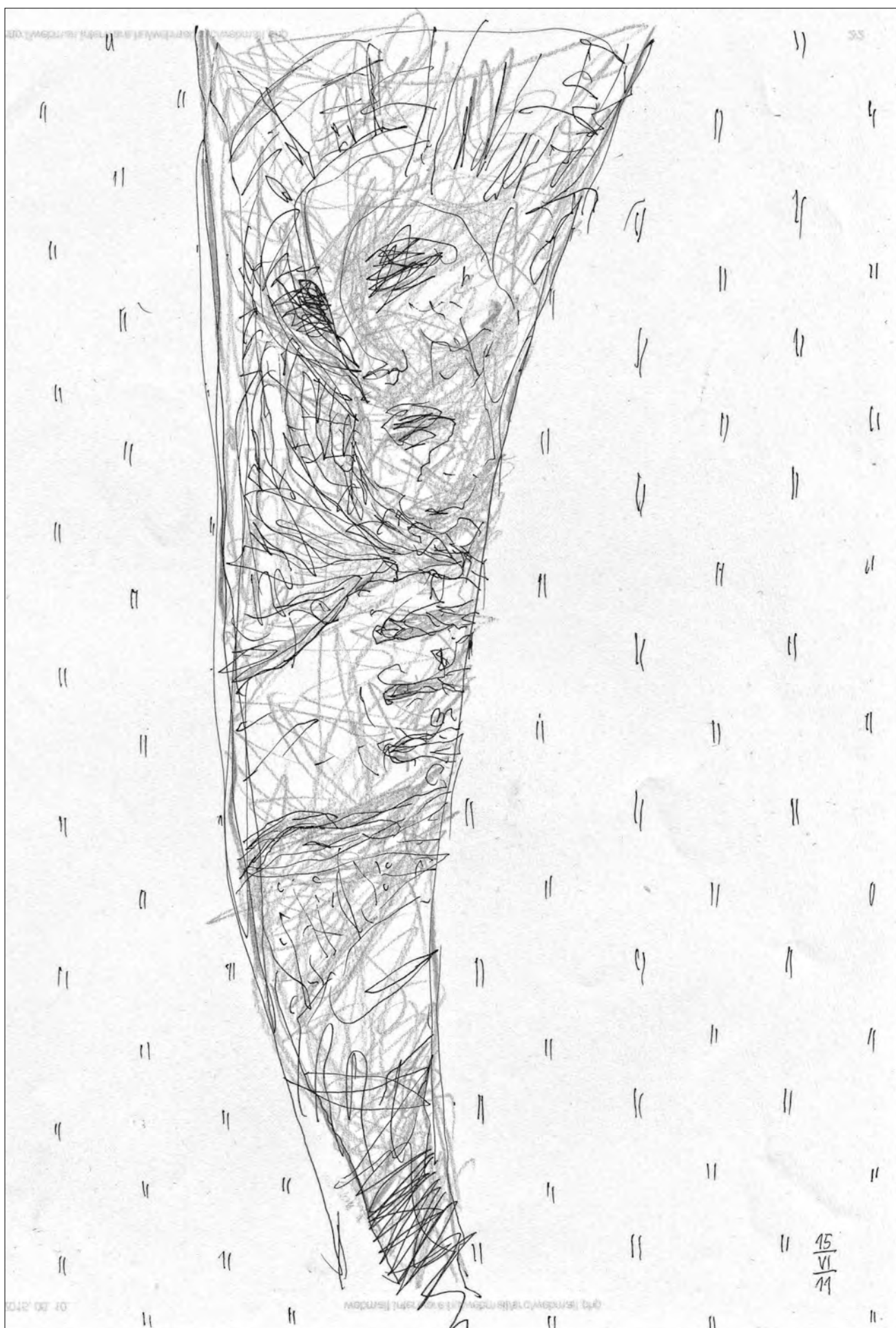
A Kárpát-medence együtt élő népeit egészen a 18. századig egységet teremtő és fenntartó rend fogta össze. Természetes lélegzetvétellel egyszerre, egyenrangúan lehetett valaki horvát és magyar, magyar és román, és így tovább. Ennek az egységnek a megbomlása felülről jövő hatás eredménye. Ma minden irányban a szélsőségek a meghatározók, pedig inkább az összekapcsoló gondolatokat kellene erősíteni. „Meg kéne hallani azokat a hangokat, amelyek együtt szólnak, meg kéne végre értünkünk a saját népköltészetünket, logikánkat.” (H. I.)

Régen a munkát szervesen egészítette ki a közösségben történő éneklés, tánc, kézimunkázás, mesélés. Ha igazán belegondolunk abba, hogy miként tudtak a hajdani szegény sorsban, kemény szorongatottságban élő iskolázatlan emberek remekműveket alkotni, akkor sok, eddig belénk rögzült sztereotípiát le kell bontanunk. Lenyűgöző számomra, hogy milyen magas színvonalú művészi alkotásokat hoztak létre! Lehetséges, hogy az örömeink, bánatunk, kíváncsiak, áhítatunk való teljes odaadottságuk teremtette meg a lehetőségét az ilyen minőségű alkotásnak? Egy-egy népdal hihetetlen költői magasságokban szárnyal! Természetesen elmondható ez a népművészet többi ágáról is. A szimbólumok nyelvén szóltak, így foglalták dalokba, hímzésekbe, faragásokba a hagyomány megőrzendő üzeneteit, midig hozzátéve az adott táj, közösség sajátos színeit, folyamatosan élővé teremtve ezzel a múltból átvett kincseket. Nem ezt kellene nekünk is cselekedni? Nem válna-e hasznunkra, ha otthon lehetnénk mi is a világban, erőt merítve

gyökereinkből: a hagyományból, és ezt növesztenénk tovább saját mai tapasztalásunkból, a minket mindig is körülölelő isteni egységből lélegezve?

Harangozó egyik meghatározó gondolata: „A hagyományt nem kell őrizni, mert vagy én vagyok a hagyomány, vagy nincs hagyomány.” A hagyomány életmód, szemléletmód, nem választható el létezésünk egészétől. Olyan alap, amelyből szervesen virágozik ki a jövő. „Vajon nem a Gondviselés tudatos, tervszerű tevékenysége ez, amellyel az általam irányítani vélt sorsomat az Ótálat megváltozott cél felé vezeti?” – kérdezzük együtt Harangozó Imrével, elmulasztott útjain és megtalált ösvényein örömmel kísérvé őt.

(Elmulasztott utak, megtalált ösvények. Beszélgetés Harangozó Imre néprajzkutatóval. Szerkesztő, beszélgetőtárs: Maczóné Káplár Zsófia, a könyv fotóit Harangozó Imre készítette. Budapest, 2014. Frig Kiadó)

ÚJ HANG

Jacsó Pál Egy öreg furmint végrendelete

Magasan fenn, a Kopasz-hegy csúcsán,
egy öreg furmint élt,
– magányos remeteként.
Több éve már, hogy tavasszal ollót nem látott,
nyaranta, meg a kapa került el,
így gazból szölongatta vaskos-karú, vén barátait,
de közülük vissza bizony,
már egyik sem felel...

Mi tagadás, kényelmes a tisztas öregkor,
hisz nem báborgatják már az emberek, de így
vesszőjéről nem kerül le soha többé tüzes bor,
gondolta: lassan-lassan, már én is elmegyek...
Mert mit ér úgy megfáradt élete,
ha ragyogó nedűjét nem méltatja senki,
nem bevít mámoros szívet s ajkakat,
innen tényleg nincs már visszaút,
csak a fagyos-zimankós tél után,
az új tavasznak recsegve,
kiszáradva menni...

Lassan elfogadván, hogy a sors
által a vég már elrendeltetett,
– papírja s tanítja sem lévén,
magában mormolva -,
emígy végrendekezett:
„Legyen minden gyermekem, ki még él, az Égi Istené,
s mit ezután nevelek vesszőim hegyén,
az mind az Ördögé!”

Az idén hamarabb jött meg a fagycsontú tél,
már november elején beköszönt.
Az öreg furmint meg azt hitte, tán nem is él,
és a mennyországba költözött,
mikor a pirkadó tavasz, virágba szökkenve,
pacsirtaszóba öltözött.

És láss csodát! E tavaszon, a csúcsra fel,
sok mosolygós ember kaptatott,
felásták az öreg furmint tövét,
s gyökerére egy vödör trágyát is kapott!
Vaskos tökéjét megkaparták,
vesszőit vigyázva metszették szemekre,
mert már buggyant belőlük a nedv,
életerős, új rügyeket nevelve.
Így az öreg furmint örült, hogy megélte a tavaszt,
de bánta már elhamarkodott testamentumát,
hisz hogy játssza majd ki így az Ördögöt, a zord ravaszt!
S míg ezen gondolkodott, kapott támasznak egy új karót,
(pedig azt hitte, nem lesz már barátja soha)
És a karón volt egy tábla is,
mit vénségére, már csak betűzve olvasott:
Ez a darab föld mártól nem másé (bizony):
mint Eördög Abel büszke birtoka!

Évezredes kultúrák! – Értékek mentén találkozik a múlt és a jelen!

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

FŐSZERKESZTŐ:
Pozsgay Imre

KIADJA:
Editio Librorum Kft., Százhalombatta

FELELŐS KIADÓ:
az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:
Fazekas István

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:
Arany Lajos (anyanyelvi lektor)
Bertha Zoltán (esszé),
Bordás Mária (tanulmány),
Czifrik Katalin (közéleti hírek),
Deák Mór (szépirodalom),
Szigetvári József (kulturális hírek)
Szabó István (weboldal szerkesztő)
Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:
egész évre 2600 Ft

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:
2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.
Telefon-fax: 06/23-354-447
Honlap: www.stadiumlap.hu

Ára: 300 Ft
ISSN 2063-5389

Sajtónyelvőr

Sokkol a média

'Az élő szervezetben zavart okozó, hirtelen, súlyos testi és lelki megrázkódást; 'keringés akut összeomlása, életveszélyes helyzet'; 'megrázkódás, csapás, trauma, ijedség, megpróbáltatás'; 'idegsokk'. E jelvéseit határozza meg a *sokk* szavunknak a Tolcsvai Nagy Gábor nevével fémjelzett *Idegen szavak szótára*.

Számos helyen pontosan, e tartalmaknak megfelelően használja a szót a média. Például: „szinte elájult a *sokktól*” egy nő, amikor megtudta, hogy kilenc éve elrabolt, halottnak hitt gyerekei életben vannak; „*sokkot* és halált is okozhat a napégés”.

Az említett kiadvány és a *Magyar értelmező kéziszótár* feltünteteti a *sokkol* igének a 'megdöbben, heves érzelmi választ vált ki; megrendít, elképeszt' jelentésárnyalatát is. Újabbban ez utóbbi(hoz hasonló) értelemben, divatszóként terjed a médiában, s unos-untalan alkalmazása szürkíti a nyelvhasználatot.

Am további – mesterséges (és felesleges) – jelentésbővítése elfogadhatatlan pongyolaság: „Az énekesnő nem fél a változásoktól, most a frizurájával *sokkolta* a közönséget” – olvassuk például a médiában. A művész legfeljebb *meglepte, csodálkozásra készítette* a publikumot hajviseletével, *meghökkenítő* frizurájával.

„*Sokkoló* fotók” – írja az egyik internetes oldal, hozzátéve: a képeken az egyik tehetségkutató résztvevőinek „döbbenetes átalakulása” figyelhető meg. Mielőtt megijednénk: nem torzult a játékosok fizimiskája, csak henye módon fűzte a szót az újságíró. A versenyzők szépítkezésére utalva pontosabb lett volna a *smink nélkül – sminkkel, a kozmetikai kezelés előtt és után* kettősségét emlegetni, szépítőszerekkel dekoratívabbá tett arcokra utalni. A médiakövetőt *álmélkodásra készítet, váratlanul, meglepetésszerűen* felbukkanó fényképek ezek. A nézőnek legfeljebb *eláll szemé-szája* ezektől, de bizonyára nem sokkollják.

Olykor a szójáték kedvéért „sokkol” a média: „*Sokk*: a fiatalok körében is sikk az energiáit” – így a cím. A lesújtó, leverő, egyszersmind gyakran tragikus tartalmú híreket özönvízszerűen az olvasóra zúdító média efféle információkkal aligha *sokkol* már bárkit is... A médiabúvár ingerküszöbe ugyanis – sajnos – olyan magasra nőtt, részben a sajtó „áldásos” tevékenysége, szenzációhajhászása okán, hogy lehetséges, már meg sem hőkken. Ezért, s mert a *sokk* szó nem is illik az idézett címbe, mondhatjuk: bizony, inkább „csak” *meghökkenítő, megdöbbenítő, elképesztő* a címben foglalt információ, mintsem sokkolna...

„Miért szenvedett *sokkoló* vereséget” az egyik magyar klubcsapat Dániában? – teszi fel a kérdést a média. Az imént jelzett okokból is találób-nak gondoljuk ide az *elkeserítő, elszomorító, lehangoló, leomló* jelzőket, vagy kicsit udvariasabb fordulatot: *nem valami vonzó...*

„A Take That együttes frontembere *sokkolta* a brit X-Faktor nézőit” e közlésével: a következő évtől nem vállal mentorságot. Nem jött hír arról, hogy e bejelentés hatására bárkit pszichiátriára kellett szállítani, tehát nyelvi értelemben kevésbé agresszív, finomabb – és igazabb – szó használatára biztatnánk a médiát. Például: *váratlanul érte* a nézőket, *meglepetésszerű* volt a bejelentés.

„*Sokkoló* látványt nyújt a szupersztár smink nélkül!” Kommentár helyett az idézetnél udvariasabb, egyszersmind igaz tartalmú jelzőket javasolunk: *szokatlan, különös, meghökkenítő, meglepő, furcsa, különleges, nem mindennapi, fura, elképesztő* látvány. Vagy: *lankasztó, csüggesztő, visszataszító, visszatetsző...*

„Egyéni produkciójával valósággal *sokkolta* a nézőket és a zsűritagokat is” egy verseny „zseniális tehetsége”. Egy énekelőadás inkább *szokatlan, extrém, szédületes, káprázatos, csodálatos, döbbenetes, bámulatos, lenyűgöző, szenzációs, ámulatba ejtő, frenetikus* (lehet választani), semmint sokkoló. (A *zseniális* jelző pedig megtartandó Ady, Bartók, Csontváry szellemi teljesítményére és a hasonló nagyságrendű alkotókéra.)

„*Sokkot* kaptak az internetezők X. Y. fenekétől” (a két nagybetű helyett eredetileg egy énekesnő neve állt). S közlik a fotót, amelyen barátságos átöleli egymást tanítvány és oktatója, s látszik, amint utóbbi rövid ruhája véletlenül kissé felcsúszik. Nos, ez a példa is tanúsítja: a *melegpődni*, valami *váratlant* tapasztalni és a *sokkot kapni* között releváns a különbség.

Sok már e sokkból: a sorolt pongyola szóhasználatra százával idézhetnénk a sajtóból. Annyira mindennapivá, szokottá vált ez a divatszó, hogy egyik-másik médiamunkásnak olykor bizonyára már fel sem tűnik, mit állít. Olvasom például: egy verseny résztvevőjétől „*sokkot* kaptak” a bírálók (értsd: teljesítménye elmaradt a várttól). Egy másik vetélkedésen indulótól az ítések közül „nem mindenki kap *sokkot*”, értsd: 'nem mindenkit *hoz lázba* a személyisége, nem tartják mindnyájan *izgalmasnak* az egyéniségét'. E citátumok tanúsága szerint e kifejezés tartalma némely nyelvhasználó számára olyannyira kiürült, hogy a *sokkot kap* lényegében ugyanazt jelenti, mint a *nem kap sokkot...*

Innen hová szürkíthető még a beszéd, az írás?

Arany Lajos